ΕΘΝΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΕΘΝΙΚΗ ΣΧΟΛΗ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΙΕ΄ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΣΕΙΡΑ

ΤΜΗΜΑ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ

ΤΕΛΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Θέμα:

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς στην Αθήνα – Η περίπτωση της Ακρόπολης

Επιβλέπων: **κ. Πέτρος Πατρώνος**

Σπουδάστρια: Παναγιώτα Βρεττάκου

ΑΘΗΝΑ 2004

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας, ιδίως δε τα έργα ανάδειξης και προβολής των μνημείων του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης, αλλά και των γύρω από αυτόν αρχαιολογικών χώρων που, συνολικά, συνθέτουν το ιστορικό κέντρο της πόλης αποτελεί αναγκαία φροντίδα και διαχρονικά απαραίτητη κατεύθυνση πολιτικής. Η μέριμνα αυτή αφορά σε πλήθος μνημείων των οποίων είναι χρήσιμη μια σύντομη παρουσίαση, αλλά και η αναφορά στις φθορές που αυτά υφίστανται με την πάροδο των ετών, καθώς και από την ατμοσφαιρική ρύπανση ή τις ανθρώπινες ενέργειες. Ο τρόπος που συντηρείται και αναστηλώνεται ένα τόσο σημαντικό μνημειακό σύνολο όσο αυτό του Βράχου της Ακρόπολης, όπου δεσπόζει ένα αναγνωρισμένο στοιχείο της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, ο Παρθενώνας, αλλά και το ιστορικό, η πρόοδος, οι περαιτέρω στόχοι και οι συνέπειες από την υλοποίηση του παλαιού οράματος της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας συμπληρώνουν το πραγματολογικό κομμάτι της παρούσας. Το ίδιο ισχύει και για την παρουσίαση της υπόθεσης του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης, που δίχασε τους εμπλεκόμενους και πέρασε από δικαστικές μάχες. Εν τέλει, το Νέο Μουσείο βρίσκεται στη φάση της κατασκευής.

Οι φορείς που συμμετέχουν στη διαχείριση της αθηναϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς, εκτός από το Υπουργείο Πολιτισμού με τις πάμπολλες αποκεντρωμένες υπηρεσίες του, έχουν ενισχυθεί με την ίδρυση νέων υπηρεσιών (π.χ. Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης) ή την ανασυγκρότηση παλαιότερων οργάνων που έχουν αποδειχτεί αποτελεσματικά (Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης), ενώ ταυτόχρονα έχουν αξιοποιηθεί και τα κονδύλια που προέρχονται από την Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός 2000-2006» και του ΠΕΠ Αττικής. Έχει επίσης συσταθεί η Ανώνυμη Εταιρεία Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας (ΕΑΧΑ Α.Ε.), η οποία έχει αναλάβει τη διεκπεραίωση του ομώνυμου έργου. Ο Οργανισμός Ανέγερσης του Νέου Μουσείου Ακρόπολης (ΟΑΝΜΑ) είναι υπεύθυνος για την εκπόνηση μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από την κατασκευή του μουσείου, τη μελέτη κόστους – ωφέλειας, αλλά και την προώθηση έκδοσης Προεδρικών Διαταγμάτων για τη χωροθέτηση και τους όρους δόμησης του μουσείου.

Όσον αφορά στη νομοθεσία που έως πρόσφατα κάλυπτε την πολιτιστική μας κληρονομιά, αυτή χαρακτηριζόταν από πλείστες όσες αδυναμίες, μεταξύ των οποίων

συγκαταλέγονται η ασάφεια (π.χ. ως προς το αντικείμενο προστασίας ή ως προς το χρονικό όριο λήξης της προστασίας των αρχαίων), ο αρχαιοκεντρισμός και η δυσπιστία προς τον πολίτη, η χρονική και θεματική ετερογένεια, αλλά και η επικάλυψη αρμοδιοτήτων μεταξύ Υπουργείου Πολιτισμού και Υπουργείου ΠΕΧΩΔΕ και όχι μόνο. Τέλος, η απουσία συστηματικότητας και κωδικοποίησης επέτρεπε έκδοση αντιφατικών αποφάσεων με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανασφάλεια δικαίου. Οι αδυναμίες αυτές ανέδειξαν την ανάγκη συγκρότησης μιας ανανεωμένης, ενιαίας και συστηματικής νομοθεσίας που να προστατεύει το πλούσιο πολιτιστικό απόθεμα της χώρας. Οι σχετικές προσπάθειες κατέληξαν στη θέσπιση του Ν.3028/2002 (ΑρχΝ), ενός νόμου που, κινούμενος μέσα στα όρια που διαγράφονται από το Σύνταγμα και τις κυρωμένες από την Ελλάδα διεθνείς συμβάσεις, προσπαθεί να συστηματοποιήσει και να συμπληρώσει την αρχαιολογική μας νομοθεσία συνεκτιμώντας και τα αποτελέσματα της νομολογιακής της επεξεργασίας. Ο νόμος βέβαια δεν έχει ακόμα προλάβει να δοκιμαστεί σε βάθος χρόνου.

Η ευρεία γεωγραφική διασπορά των ελληνικών μνημείων και αρχαιολογικών χώρων συνιστά δυνητικά ένα σημαντικό μοχλό της περιφερειακής κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης. Στην Ευρώπη τουλάχιστον κατά την τελευταία εικοσαετία η επισκεψιμότητά τους έχει αυξηθεί σημαντικά εκεί όπου ενσωματώθηκε και αναδείχθηκε η διαλειτουργικότητα πολλών εγκαταστάσεων ιστορικής, αρχαιολογικής, αισθητικής ή επιστημονικής αξίας. Είναι προφανές πως, όσο περισσότερο θα αναδύεται η αναγκαιότητα της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης, θα αναδεικνύεται πιο έντονα και ο ρόλος του πολιτισμού, που θα συνέχει και θα αμβλύνει τις τυχόν εσωτερικές αντιθέσεις, άρα η έμφαση που δίνεται στον τομέα από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι τουλάχιστον αναμενόμενη. Όσο για την Αθήνα και τη δική της πολιτιστική κληρονομιά είναι σημαντικό το ότι βρίσκεται σε εξέλιξη ή/και ολοκληρώνεται η διαδικασία προστασίας, ανάδειξης και ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων του ιστορικού της κέντρου, με παράλληλη αποκατάσταση διατηρητέων κτιρίων και δημιουργία δικτύου διαδρομών, ενώ ταυτόχρονα συνεχίζεται με επιτυχία σειρά θεσμοθετημένων εκδηλώσεων εκπαιδευτικού και επικοινωνιακού χαρακτήρα του ΥΠΠΟ. Από την άλλη πλευρά, ο ριζικός εκσυγχρονισμός του Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού υπήρξε επίσης ένα πολύ σοβαρό βήμα για την αντιμετώπιση από πλευράς διοίκησης πάγιων προβλημάτων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Δεν πρέπει, εξάλλου, να λησμονηθεί η

συμπληρωματικότητα της ευθύνης αφ' ενός μεν του κράτους και αφ' ετέρου δε των πολιτών για την προστασία και διαχείριση των μνημείων κ.ο.κ., ενώ θεμελιώδους σημασίας μπορούν να χαρακτηριστούν οι διατάξεις του ΑρχΝ που αφορούν στους αρχαιολογικούς χώρους και τις ζώνες προστασίας. Εκτός των άλλων, πολύ κομβική αξία έχει η υποχρέωση άμεσης συνεργασίας μεταξύ των Υπουργείων Πολιτισμού και ΠΕΧΩΔΕ για το σχεδιασμό των χώρων, κάτι που αποδεικνύεται σπουδαίο εργαλείο προστασίας, ενώ στο νόμο αναδεικνύεται η έννοια του μουσείου, η σημασία της μουσειολογίας, της μουσειακής πολιτικής, η έννοια του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου, η πολιτική πρόσβασης στα μνημεία, τους οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία.

Όσον αφορά στα έργα συντήρησης και αναστήλωσης στα μνημεία της Ακρόπολης δεν είναι ευθύνη μόνο της ελληνικής Πολιτείας, αλλά και της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Ο διεθνής επιστημονικός έλεγχος αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την πιστοποίηση, εν τέλει, της ποιότητας της εκτελούμενης επιστημονικής εργασίας. Είναι πολύ σημαντικό στην Ακρόπολη να διαμορφώνεται ένα διεθνές απόθεμα τεχνογνωσίας, να δημιουργείται δηλαδή ένα διεθνώς αποδεκτό πρωτόκολλο επέμβασης με έργα συντήρησης και αναστήλωσης πάνω σε μνημεία τόσο μεγάλης αξίας. Εδώ εφαρμόζονται σχεδόν ευλαβικά κοινές θεμελιώδεις παραδοχές, οι οποίες συμφωνούν με το Χάρτη της Βενετίας. Αυτό έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία, γιατί το έργο που εκτελείται στην Ακρόπολη είναι συμβολικό, αλλά και από πλευράς φυσικού αντικειμένου, το μεγαλύτερο αναστηλωτικό έργο που εκτελείται στον κόσμο.

Ως προς το πρόγραμμα της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας, έχει ήδη συμβάλει στη δημιουργία ενός ενιαίου λειτουργικού και αντιληπτικού συνόλου, με την οργάνωση ενός εκτεταμένου αρχαιολογικού πάρκου, μέσα στο οποίο τα μνημεία και τα σύνολα θα κατέχουν τη θέση που ανταποκρίνεται στην ιστορική, αισθητική, πολιτιστική και διδακτική τους αξία (κάτι που έγινε εμφανές ιδίως με την ολοκλήρωση της πεζοδρόμησης της Διονυσίου Αρεοπαγίτου).

Ερωτηματικά γεννώνται ως προς το πώς θα εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα των υποδομών στους αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και των μουσείων που κατασκευάζονται και ανακαινίζονται τώρα μετά το 2007, οπότε θα πάψουν να υπάρχουν οι νυν κοινοτικοί πόροι. Εάν η βιωσιμότητα εξαρτηθεί από τους πόρους του τακτικού προϋπολογισμού, είναι φανερό ότι η ιδιαίτερα δαπανηρή συντήρηση των μουσείων -κυρίως- θα καταστεί δυσχερής με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Θα πρέπει να γίνει

σοβαρή προσπάθεια να αλλάξει η ποιότητα του τουρισμού που προσελκύεται στη χώρα μας, μέσω, φυσικά, της ανάπτυξης ποιοτικών υπηρεσιών.

Σαν ένα ακόμη από τα ήδη διαπιστωμένα προβλήματα που αναζητούν λύση, πάντα με βάση το αναθεωρημένο Σύνταγμα, αποτελεί η αφαίρεση από τους δύο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης του θεσμικού τους ρόλου σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς και ειδικότερα σε ζητήματα προγραμματισμού και σχεδιασμού στους ιστορικούς οικισμούς και στα ιστορικά μνημεία, ενώ παραμένουν οι αρμοδιότητες εκτέλεσης του κανονιστικού πλαισίου αυτών των ρυθμίσεων, δυσλειτουργία που θα πρέπει, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, να αρθεί.

Σε ό,τι αφορά την απασχόληση, η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τόσο κατά τη φάση της κατασκευής των έργων υποδομής, όσο και κατά τη φάση λειτουργίας τους και παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών είναι μέγεθος που απομένει να μετρηθεί και επίσημα στο τέλος των εργασιών αναβάθμισης.

Παρατηρείται, τέλος, ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής με την προώθηση πολιτικής ίσων ευκαιριών για την πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά και τις υπηρεσίες, ενίσχυση της διεπιστημονικής συνεργασίας αρχαιολόγων και μηχανικών με συντηρητές και άλλες ειδικότητες, με ταυτόχρονη ενδυνάμωση της καινοτομίας στην αρχαιολογική έρευνα, στην αναστήλωση και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη τεχνολογικών εφαρμογών διεπιστημονικής υποστήριξης του αρχαιολογικού έργου.

Όλες οι παραπάνω ενέργειες ενίσχυσης της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας, της Ακρόπολης και όχι μόνο, είναι στενά συνδεδεμένες με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, δεδομένου ότι οι σχετικές ενέργειες συντελούν στη διατήρηση εκτεταμένων ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και στη διαμόρφωση φυσικών και πολιτιστικών τοπίων ιδιαίτερης αισθητικής και διδακτικής αξίας.

Για τον εκσυγχρονισμό και τη συνολική αναβάθμιση της εγχώριας προσφοράς πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπ’όψη παράμετροι όπως ο στόχος της βελτίωσης της επισκεψιμότητας και αντιληπτικότητας των μνημείων και των χώρων, γιατί είναι πολύ σημαντικός για την προαγωγή της ανταγωνιστικότητας του πολιτιστικού προϊόντος της χώρας (μέσα από την ολοκληρωμένη παροχή υπηρεσιών, την εντονότερη σύζευξη με την ΚτΠ, τις νέες ευκαιρίες απασχόλησης και εισοδήματος, τις νεοεισαγόμενες δραστηριότητες, την προώθηση της έρευνας, της τεχνολογίας, των νέων τεχνικών στην αρχαιολογία κ.λπ.). Στην Αθήνα η κατάσταση παρουσιάζεται

βελτιωμένη, ιδίως λόγω της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων, αυτό όμως δεν ισχύει για ολόκληρη την Αττική, πολλώ δε μάλλον για την υπόλοιπη Ελλάδα. Επίσης, προβάλλει ζωτική η ανάγκη αναβάθμισης της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής των υφιστάμενων μουσείων και των υποστηρικτικών κτιρίων εντός και γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους και η ανάγκη προώθησης της συμμετοχής τους στην ΚτΠ. Τα παραπάνω ωστόσο δεν είναι αρκετά. Χρειάζεται η συνέχιση και ολοκλήρωση της ανέγερσης νέων μουσείων, ώστε να αντιμετωπισθεί το διαπιστωμένο έλλειμμα εκθεσιακών χώρων και να διασφαλιστεί η προστασία, έρευνα και αξιοποίηση των υφιστάμενων, αλλά και νέων ευρημάτων που έρχονται στο φως από την αρχαιολογική σκαπάνη. Σημαντική όμως κρίνεται και η ανάγκη δημιουργίας μηχανισμών «οριζόντιας υποστήριξης» της εσωτερικής λειτουργίας των μουσείων. Στο ίδιο πλαίσιο, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ο.Κ.Ε. εκτιμά ότι θα πρέπει να εξασφαλιστεί η λειτουργική διασύνδεση των ΕΠ «Πολιτισμός 2000-2006» και «Ανταγωνιστικότητα 2000-2006», ώστε να υπάρξει ολοκληρωμένη στρατηγική σύνδεσης των έργων του πολιτισμού με τα έργα του τουρισμού με στόχο την αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού. Ένας τέτοιος σχεδιασμός χρειάζεται να στηρίζεται και σε μία αποτίμηση σε ποσοστά της επισκεψιμότητας των μουσείων και των μνημείων, τόσο από τους έλληνες όσο και από τους ξένους τουρίστες, προκειμένου να δοθεί έμφαση και στην ανάπτυξη κατάλληλης πολιτιστικής παιδείας, ξεκινώντας από την διαπαιδαγώγηση των ελλήνων μαθητών με αυτό το πνεύμα.

Η χρήση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων για εκδηλώσεις σύγχρονου πολιτισμού θα αναδείξει και θα εντάξει την πολιτιστική κληρονομιά στη σύγχρονη πραγματικότητα, αρκεί αυτές οι εκδηλώσεις να είναι συναφείς, να μη θίγουν και να μην «υποτιμούν» τον χώρο.

Προκειμένου να αξιοποιηθεί το πλήθος των μνημείων και αρχαιολογικών συνόλων της χώρας θα ήταν μάλλον καθοριστική η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών, οι οποίες είναι ευαίσθητες στην ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά τους.

Ειδικά για τους αρχαιολογικούς χώρους, έχει μεγάλη σημασία η εργασία που μπορεί να γίνει στον τομέα της ψηφιακής αναβίωσης του συνολικού κτίσματος και τοπίου στον υπολογιστή ή στα απλά έντυπα.

Επίσης, έργα που αντικειμενικά συμβάλλουν στη δημιουργία εργαλείων βασικής υποδομής και που θα επιτρέψουν την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας, όπως η δημιουργία ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων και Κτηματολογίου Αρχαιολογικών Χώρων θα έπρεπε να προωθούνται και

να ολοκληρώνονται ως έργα πρώτης προτεραιότητας. Είναι αναγκαίο ακόμα να προβλεφθεί ένας θεσμοθετημένος τρόπος προγραμματισμού των επιμέρους περιφερειακών επεμβάσεων στο πλαίσιο μιας ενιαίας πολιτιστικής πολιτικής.

Τέλος, η ολοκληρωμένη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς, τόσο της Αθήνας, όσο και της χώρας ολόκληρης, απαιτεί και την ολοκληρωμένη διαχείριση κινδύνων που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά. Οι λύσεις που θα υιοθετούνται θα πρέπει να είναι κατάλληλες και ικανές για την ενεργή διατήρηση των στοιχείων της κληρονομιάς και κάτι τέτοιο μπορεί να εξασφαλιστεί από μία διεπιστημονική προσέγγιση που θα περιλαμβάνει τις κοινωνικές και φυσικές επιστήμες, καθώς και από προσεγγίσεις νομικού και οικονομικού χαρακτήρα.

Συνολικά, θα μπορούσε κανείς να πει για την Αθήνα πως η πολιτιστική της διαφοροποίηση είναι το μεγαλύτερό της κεφάλαιο. Κατά συνέπεια, η αξιοποίηση αυτής της διαφοροποίησης με τις κατάλληλες πολιτικές διατήρησης και αποκατάστασης, είναι ένα ουσιώδες στοιχείο της αστικής διαχείρισης. Αυτές οι πολιτικές πρέπει να καθορίζονται μαζί με τις τοπικές κοινότητες και να δίδονται κίνητρα στους πολίτες για μία ουσιαστική συμμετοχή τους.

ABSTRACT

The management of the cultural heritage of Athens, especially the works of setting off and promoting the monuments of the Sacred Rock of the Akropolis, as well as the archaeological sites around it that, in total, compose the historical centre of the city, calls for care, plus for a perpetual and necessary policy direction. To obtain an idea of which monuments are involved in this care, it is useful to take a look at a short presentation of them and at the damages they go through as time goes by and due to air pollution or human acts. The conservation and restoration of such an important monumental synthesis as the Sacred Rock of the Akropolis, where a recognised element of the world cultural heritage dominates, the Parthenon, plus the background, the progress, the future goals and the consequences from the realisation of the old vision of the unification of the archaeological sites of Athens, all complete the pragmatological part of this essay. The same goes also for the presentation of the New Museum of the Akropolis case which divided the parties involved, went through judicial battle and is currently under construction.

The agents that participate in the management of the Athenian cultural heritage, apart from the Ministry of Culture and its many decentralised services, are strengthened by the foundation of new services (e.g. Service of the Conservation of the Akropolis Monuments) or by the reorganisation of older agents that have proved to be effective (e.g. Commission for the Conservation of the Akropolis Monuments), while the EU deriving funds are also exploited (through the Operational Programme «Culture 2000-2006» and through the Regional Operational Programme of Attica). The S.A. (Societé Anonyme) of the Unification of the Archaeological Sites of Athens has undertaken the processing of the homonymous project. The Organisation for the Erection of the New Museum of the Akropolis is a legal entity supervised by the Ministry of Culture, has been operating since 1995 and is responsible for the elaboration of the studies of the environmental consequences caused by the construction of the museum, the elaboration of the cost-benefit analysis, as well as for promoting the issuing of the Presidential Orders concerning the land-planning and the construction terms of the new museum.

When it comes to the legal system that has been covering our cultural heritage up to recently, it showed lots of weaknesses, among which were several obscurities (e.g. as far as the subject of the protection is concerned or the time-limit of the protection of the antiquities), archaeocentricism, mistrust towards the citizens, heterogenia of time and object, as well as the overlapping of competence between the Ministry of Culture

and the Ministry of Environment, Space Planning and Public Works. Lastly, the absence of systematization and codification allowed the issuing of contradictory decisions resulting to insecurity of the law. These weaknesses revealed the need for a renewed, single and systematic legislation that protects the rich cultural reserve of the country. Such efforts resulted to the endorsement of the 3028/2002 Law (Archaeological Law – ArchL), a law that, moving within the limits of the Constitution and the international treaties ratified by Greece, tries to systemize and complete our archaeological legislation also taking into account the results of its case-law elaboration, however it is not yet really tried through time.

The wide geographical spreading of the greek monuments and archaeological sites potentially constitutes an important pivot of the regional social and economic development. During the last twenty-year period, in Europe, the visitation of these sites and monuments has seriously augmented wherever the transfunctionalism of many installations of historical, archaeological, esthetical or scientific value was integrated and promoted. It is obvious that the more the necessity of the political unification of Europe is revealed, the more the role of culture will be promoted, since culture links and softens internal contradictions, so the emphasis given to this sector by the EU is at least expected in advance. As far as Athens and its own cultural heritage is concerned it is important that the procedure of protecting, setting off and unifying the archaeological sites and monuments of its historical centre is either proceeding or is being completed, with a parallel restoration of old buildings and the creation of a network of courses, while a series of educational and communicational institutions driven by the Ministry of Culture is continuing. On the other hand, the radical modernization of the Regulations of the Ministry of Culture was a very serious step towards helping the public services deal with the invariable problems of managing cultural heritage.

We should not after all forget the element of complementary responsibility of the state and the citizens when it comes to protecting and managing the monuments e.t.c., while the legislations of the ArchL that concern the archaeological sites and the protection zones should be considered of fundamental importance. Among others, the obligation for an immediate cooperation between the Ministry of Culture and the Ministry of the Environment, Space Planning and Public Works as far as space planning is concerned is of great importance, while the sense of the museum is revealed together with the importance of museumology, of museum policies, the sense the organized archaeological site, the monuments', sites' and museums' access policy.

When it comes to the conservation and restoration works on the monuments of the Akropolis, this is not a responsibility for the greek state, but also for the international scientific community. The international scientific control is a necessary presupposition for the certification of the quality of the scientific work that is performed. It is very important for the Akropolis to have an international know how reserve, that is to have an internationally approved intervention protocol with works of conservation and restoration on monuments of such importance. Here, the common fundamental acceptances, that comply with the Chart of Venice are applied with extreme care. This is of great importance, since the work that is been executed on the Akropolis is symbolic, but as far as the natural object is concerned it is the biggest restoration work that is performed in the world.

When it comes to the programme of the Athens Archaeological Sites Unification, it has already helped towards the creation of a single functional and easy to perceive whole, with the organizing of a spread archaeological park, within which the monuments will take the place that is corresponding to their esthetical, cultural and educational value (something that became obvious especially with the completion of the pedestrianized street of Dionyssiou Areopagitou, just under the Akropolis).

There are a few question marks when it comes to the viability of the infrastructures in the archaeological sites and of the museums (after they are constructed or renovated): exactly how is it going to be secured after 2007, when the European funds are over? If their viability depends on the state's budget, it is obvious that the extremely costly conservation of the museums (especially them) will become difficult with all consequences included. There should be a serious effort towards changing the quality of the tourism that is attracted to our country through, of course, the development of quality services.

Another recognised problem seeking for a solution, always on the base of the reviewed Constitution, is the removal of the institutional role of the first and second tiers of the local government on cultural heritage matters (especially on matters that have to do with programming and planning in historical settlements and historical monuments), while they still keep their responsibilities of executing the regulative framework of those matters, a function that should not remain this way, at least up to a certain point.

As far as employment is concerned, the creation of new jobs, during the phase of the infrastructure construction, as well as the phase of the infrastructure's actual

function and the period of providing cultural services, this is a factor that is left to be counted officially at the end of works for the upgrading of the whole system.

Lastly, it is also observed that there is a strengthening of the social cohesion with the promotion of the policy of equal opportunities towards the access of cultural goods and services, a strengthening of the scientific collaboration of archaeologists and engineers with conservators and other specializations, with the parallel empowerment of the innovation in the archaeological research, in the restoration, and especially in the elaboration of technological performances of multi-scientific support of the archaeological work.

All the acts of strengthening the cultural heritage of Athens and of the Akropolis mentioned above are closely linked with the protection of the natural and human environment, since the relevant acts help conserve big stretches of common free space and also help the formation of natural and cultural landscapes of special esthetical and educational value.

For the modernization and the total upgrading of the country's offer of cultural heritage it is necessary to consider parameters like the goal of increasing the number of visitors and the ameliorating the way they perceive the monuments and the sites, because this goal is very important for the promotion of the competitiveness of the country's cultural product (through a full provision of services, a more intense conjunction with the Society of Information programme, new opportunities for employment and income, newly introduced activities, through the promotion of research, technology, of new techniques in archaeology e.t.c.). In Athens, the situation seems to be improved, especially because of the Olympic Games, but this is not valid for the rest of Attica, nor for the rest of Greece. Also, there is a vital need for the upgrading of the buildings and generally the infrastructure of the existing museums and of the buildings that support the archaeological sites; there is also a great need for the museums to participate in the Society of Information programme. All that is not enough though. There is still the need for the continuation and completion of the erection of new museums, so as the defect of our few exhibition halls to be dealt with as well as for the protection, research and exploitation of the existing and of the new findings that are brought to light by the archaeological mattock to be secured. The need for the creation of mechanisms of «horizontal support» of the internal museum operation is considered to be very important, too. In the same framework, it is worth mentioning that the Economic and Social Committee estimates that there should be a functional connection

between the two Operational Programmes: «Culture 2000-2006» and «Competitiveness 2000-2006», in order for a full strategy of connecting the works of culture with those of tourism to exist. Such a planning needs to be based on an evaluation of the percentage of the visitors of the museums and monuments, greeks as well as foreigner tourists, so as to give emphasis to the development of the appropriate cultural education starting from the training of the greek pupils toward this spirit.

The use of the archaeological sites and monuments for modern cultural entertainment will set off and integrate the cultural heritage into the current reality, as long as these manifestations do not offend or «underestimate» the site.

In order for the multitude of the monuments and of the archaeological wholes of the country to be fully exploited the participation of the local communities that are sensitive to their own cultural heritage would be determinative.

Especially when it comes to the archaeological sites the digital revival of the whole buildings and landscapes on the computer or on simple brochures is of great importance.

Also, the works that objectively help the creation of basic infrastructure and that will allow the correct and effective management of the cultural heritage of a country, like the creation of a National Record of Monuments and a Cadastre of Archaeological Sites should be promoted and completed as works of first priority. It is also needed for the state to provide an institutionalized manner of programming the various regional interventions in the framework of a uniform cultural policy.

Lastly, the full management of the cultural heritage of Athens, as well as of the whole country, calls for the full management of risks that threaten the cultural heritage. The solutions that will be fostered should be the appropriate ones and capable of conserving the elements of heritage actively. Something like that can be secured by a multi-scientific approach that will include social and natural sciences, as well as by aspects of legal and financial character.

In total one could say that the cultural diversification of Athens is its biggest capital. In consequence, the exploitation of this diversification, with the appropriate policies of conserving and restoring, is an important element of the urban management. These policies must be decided with the help of the local communities and motives should be given to the citizens for a common participation.

ΛΕΞΕΙΣ – ΚΛΕΙΔΙΑ

περιγραφή των μνημείων, Ακρόπολη, Ιερός Βράχος, Νεολιθική περίοδος, Κυκλώπεια τείχη, Μυκηναϊκή περίοδος, Χρυσή Εποχή, Περικλής, Κίμων, Θόλος, Αγορά, ειρήνη του Καλλία, Παρθενώνας, Ικτίνος, Καλλικράτης, Φειδίας, Αθηνά, Κενταυρομαχία, Αμαζονομαχία, Προπύλαια, ναός Απτέρου Νίκης, Ερέχθειο, Αρχαιολογική Εταιρεία, ναός του Ηφαίστου, Θησείο, Ηφαιστείον, Μουσείο Αρχαίας Αγοράς, Στοά του Αττάλου, Θέατρο του Διονύσου, Ρωμαϊκή Αγορά, Ωρολόγιο του Κυρρήστου, Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, μνημείο Λυσικράτους, Κεραμεικός, Πνύκα, ναός Ολυμπίου Διός, Πύλη Αδριανού, Ακαδημία Πλάτωνος, Καλλιμάρμαρο Στάδιο, Καπνικαρέα, διατήρηση, συντήρηση, ανάδειξη, φθορές, αναστηλωτικές εργασίες, Επιτροπή Συντήρησης Μνημείων Ακροπόλεως (ΕΣΜΑ), Εφορεία Ακροπόλεως, ρηγμάτωση, κατακερματισμός, οξείδωση, σεβασμός αυθεντικότητας, διατήρηση αυτοτέλειας, διατήρηση αυτονομίας, αναστρεψιμότητα, σημειοθέτης (πονταδόρος), δομική αποκατάσταση, Μουσείο της Ακρόπολης, αρχιτεκτονικά γλυπτά, αποσυναρμολόγηση, αφαίρεση, αποκατάσταση, επανασυναρμολόγηση, αισθητική όχληση, χρονολογίες σταθμοί, λεηλασία, Μοροζίνι, Έλγιν, I.Ross, ανασκαφές, Κ.Πιττάκης, Π.Καββαδίας, G.Kawareau, Ν.Μπαλάνος, Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, Σταμάτης Κλεάνθης, Edward Schaubert, Leo von Klenze, Επιτροπή Σταυρίδη, Ν.1515/85, αρχαιολογικό πάρκο, ανοιχτό μουσείο, ΦΕΚ 551/22.6.95, ΦΕΚ 909/15.10.97, Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθήνας, πεζοδρομήσεις, τεχνικά έργα οδικού δικτύου, Ζάππειο, City Marketing, Γλυπτά του Παρθενώνα, UNESCO, Βρετανικό Μουσείο, Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, Πολιτιστική Ολυμπιάδα, Ολυμπιακοί Αγώνες, Bernard Tchumi, οικόπεδο Μακρυγιάννη, Augusta Emerita, Μουσείο Ρωμαϊκής Τέχνης, Snodgrass, Σύμβαση της Βαλέτας, Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (ΥΣΜΑ), ΕΠ «Πολιτισμός», Γ΄ ΚΠΣ, ΠΕΠ Αττικής, πολιτιστικός και αρχαιολογικός τουρισμός, Ν.3028/2002, Σ24, Αντιβασιλεία, Μάουρερ, Κωδ.Νομ.5351/1932, Ν.1469/1950, Πολεοδομική Νομοθεσία, Ν.1577/1985 (ΓΟΚ), Κώδικας Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας, Διεθνής Σύμβαση της Χάγης, Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων, Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου, Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας, πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας, ΣυνθΕΟΚ άρθρο 30, Κανονισμός (ΕΟΚ) 3911/92, Οδηγία 93/7/ΕΟΚ, θεμελιώδεις αρχές, καινοτομίες, επισκεψιμότητα, Κοινωνία της Πληροφορίας, διαλειτουργικότητα, Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων, μουσειολογία, μουσειακή πολιτική, Χάρτης της Βενετίας, πύλη Beulé, Διονυσίου Αρεοπαγίτου, τοπική αυτοδιοίκηση, τουρισμός,

απασχόληση, κοινωνική συνοχή, διεπιστημονική συνεργασία, αρχαιολογική έρευνα, ανθρωπογενές περιβάλλον, αντιληπτικότητα των μνημείων, λειτουργική διασύνδεση, διαπαιδαγώγηση, συμμετοχή τοπικών κοινωνιών, ψηφιακή αναβίωση, Εθνικό Αρχείο Μνημείων, Κτηματολόγιο Αρχαιολογικών Χώρων, περιφερειακές επεμβάσεις, διαχείριση κινδύνων, κληρονομιά συμμερισμού

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ……...16
1. Παρουσίαση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της πρωτεύουσας……21
2. Τα εν εξελίξει και μελλοντικά έργα προστασίας και ανάδειξης των αθηναϊκών αρχαιοτήτων – Η περίπτωση της Ακρόπολης…….39
2.1. Οι φθορές……..39
2.2. Είκοσι εννέα χρόνια αναστηλωτικών εργασιών στην Ακρόπολη……42
2.3. Χρονολογίες σταθμοί για τη ζωή του Ιερού Βράχου……47
2.4. Η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας……48
2.4.1. Λίγα λόγια για την πόλη των Αθηνών……48
2.4.2. Σχεδιασμός για την Αθήνα……49
2.4.3. Το ιστορικό της ενοποίησης……...50
2.4.4. Επισημάνσεις για τις συνέπειες από την εφαρμογή του προγράμματος ενοποίησης……..55
2.4.5. Οι συνέπειες σε σχέση με το ζήτημα των Γλυπτών του Παρθενώνα…….....56
2.5. Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης……..58
2.5.1. Η πολεμική εναντίον του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης……...60
2.5.2. Η υπεράσπιση του Νέου Μουσείου……...61
2.5.2.1. Η οικοδόμηση πάνω σε ανασκαφές……....62
3. Φορείς που συμμετέχουν στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς – Χρηματοδοτικά μέσα……...65
4. Ιστορικό του θεσμικού πλαισίου της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς και υφιστάμενη κατάσταση……....69
4.1. Συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας……69
4.2. Νομικές διατάξεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών……70
4.2.1. Βασικοί νόμοι προστασίας των πολιτιστικών αγαθών……...70
4.2.1.1. Κωδ. Νόμ. 5351/1932……..71
4.2.1.2. Ν.1469/1950……72
4.2.1.3.Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος- Πολεοδομική νομοθεσία72
4.3. Διεθνείς Συμβάσεις……...74
4.3.1. Διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις διεθνών οργανισμών……..74
4.3.1.1. Διεθνής Σύμβαση της Χάγης (14.5.1954)……...74
4.3.1.2. Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων (17.11.1970)……...74
4.3.1.3. Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων (23.11.1972)……....74
4.3.1.4. Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου (06.5.1969)……75
4.3.1.5. Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας (3.10.1985)……75
4.4. Κοινοτική νομοθεσία……76
4.5. Ο Ν.3028/2002 («Αρχαιολογικός Νόμος – ΑρχΝ)……...79
4.5.1. Θεμελιώδεις αρχές του ΑρχΝ……80
4.5.2. Καινοτομίες του Ν.3028/2002……...82
5. Αξιολογήσεις για την υφιστάμενη κατάσταση στο πεδίο της προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς……...85
6. Προτάσεις……94
6.1. Αντί επιλόγου……98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΑ-ΟΜΙΛΙΕΣ-ΠΡΑΚΤΙΚΑ-ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ…….99

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τόσο στο διεθνή όσο και στον ελληνικό χώρο βαίνει αυξανόμενη η αναγνώριση της σημασίας του πολιτισμού και της πολιτιστικής δραστηριότητας ως παράγοντα κοινωνικής συνοχής, συλλογικής μνήμης και ταυτότητας, επικοινωνίας μεταξύ λαών, διαμόρφωσης σχέσεων μεταξύ κρατών, διαφύλαξης των ιδιαιτεροτήτων στην εποχή της παγκοσμιοποίησης, ατομικής και συλλογικής χειραφέτησης, δημιουργικότητας και προόδου.

Στη διεθνή σκηνή, διαπιστώνεται, στην τελευταία δεκαετία, η αύξηση του κοινού των πολιτιστικών εκδηλώσεων και δραστηριοτήτων, η ανάπτυξη νέων μορφών πολιτιστικής δημιουργίας και επικοινωνίας με τη χρήση των τεχνολογιών, και η διαθεσιμότητα περισσότερου ελεύθερου χρόνου και χρημάτων, εκ μέρους του κοινού, για την αξιοποίηση πολιτιστικών ευκαιριών. Στην Ελλάδα, σημαντικές ευκαιρίες παρέχονται από τη δημιουργία νέων πολιτιστικών υποδομών, τόσο στο μητροπολιτικό κέντρο όσο και στην περιφέρεια, από την αξιοποίηση του πολιτισμού **ως μοχλού για την περιφερειακή ανάπτυξη** και από τις δυνατότητες ανάπτυξης πολιτιστικών φορέων, χώρων και δραστηριοτήτων λόγω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004.

«…Αυτό που κράτησε τον Ελληνισμό όρθιο μέσα στους αιώνες είναι η δύναμη της παράδοσης του, που τροφοδοτείται από την παρουσία των μνημείων της στο περιβάλλον του καθημερινού ανθρώπου. Όμως, η παρουσία αυτή εξασφαλίζεται μόνον με κατάλληλους θεσμούς, με κατάλληλα τεχνικά έργα, με δημιουργία μουσείων και πολλά άλλα συναφή. Βεβαίως, για όλα αυτά χρειάζονται άνθρωποι, χρήματα και μέσα, πολύ περισσότερα από όσα διαθέτουμε σήμερα.

Βεβαίως - και αυτό είναι το σπουδαιότερο - χρειάζεται μια άλλου τύπου βίωση της κληρονομιάς μας, που δεν θα υπάρξει αν δεν αλλάξει εκ βάθρων το ακατάλληλο εκπαιδευτικό μας σύστημα. Γιατί δε θα διαθέτουμε δραστική προστασία της κληρονομιάς μας όσο κάθε Έλληνας πολίτης δε θα είναι ένας συνειδητός, ευαίσθητος και παθιασμένος φρουρός της».[1] Τάδε έφη Μελίνα Μερκούρη σε εποχές όταν οι χρηματοδοτήσεις ήταν πενιχρές σε σχέση με τα σημερινά δεδομένα, ενώ όλα όσα βιώνει ο σημερινός πολίτης σε επίπεδο ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ιδίως εν έτει 2004, τότε ήταν μόνο οράματα και σχέδια επί χάρτου. Αρκετά ισχυρά ωστόσο,

[1] Βλ. www.culture.gr

ώστε να εμπνεύσουν, να δώσουν δυνάμεις διεκδίκησης, εξεύρεσης πόρων και εν τέλει υλοποίησης.

Σταδιακά, άρχισε να γίνεται όλο και πιο ευρέως αντιληπτό ότι «τα ιστορικά κέντρα, οι ιστορικοί και πολιτισμικοί πόλοι, οι παραδοσιακοί οικισμοί, τα μνημειακά σύνολα, οι αρχαιολογικοί χώροι και οι προστατευόμενες φυσικές περιοχές αποτελούν έναν τεράστιο πόρο για την Ελλάδα και την Ευρώπη και ταυτόχρονα ένα μέσο μετάδοσης των αξιών του πολιτισμού μας[2]».

Και ότι «βασικό ζητούμενο στην υπόθεση της προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης της κληρονομιάς είναι η προσαρμογή των υπαρχόντων σχημάτων στις νέες επιστημονικές και τεχνολογικές εξελίξεις, καθώς και στις μεταβαλλόμενες κοινωνικές αντιλήψεις»[3].

Επιχειρώντας κανείς να ερμηνεύσει τον όρο «πολιτιστική κληρονομιά» θα μπορούσε να ανατρέξει σε ποικίλες πηγές, όμως, λίγο-πολύ, όλες συγκλίνουν στο ότι πρόκειται για το πολιτιστικό περιβάλλον σε όλες του τις μορφές, τα υλικά και τα άυλα αγαθά που εμπεριέχονται σε αυτό, ενώ η εκτίμηση και αξιολόγηση ενός αγαθού ως στοιχείου κληρονομιάς γίνεται σε συσχέτιση με το χρόνο, το χώρο και την κοινωνία.

Η μορφή της πολιτιστικής κληρονομιάς που ενδιαφέρει την παρούσα εργασία είναι η πλούσια **μνημειακή** παρακαταθήκη που εδράζει στην Αθήνα, με επίκεντρο την Ακρόπολη. Έτσι, στο **πρώτο κεφάλαιο** παρουσιάζονται, με όσο το δυνατό συνοπτικότερο τρόπο, τα σπουδαιότερα μνημεία που βρίσκονται πάνω στον Ιερό Βράχο, αλλά κι εκείνα που περιβάλλουν την Ακρόπολη, εν γένει τα μνημεία που οριοθετούν το ιστορικό κέντρο της πόλης που τώρα πρόκειται να ενοποιηθεί σε ένα τεράστιο «αρχαιολογικό πάρκο» και έτσι να αναδειχθεί ο διαχρονικός σφυγμός της Αθήνας.

Πράγματι, το όραμα των προηγούμενων γενεών που αφορά στην ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της πρωτεύουσας σταδιακά παίρνει σάρκα και οστά, όπως διαφαίνεται στο **δεύτερο κεφάλαιο**, όπου παρουσιάζονται οι τρόποι που η Πολιτεία έχει επιλέξει να προστατεύσει, να αναδείξει και να διαχειριστεί το πλούσιο μνημειακό

[2] Βλ. Ηλ.Μπεριάτος, «Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς», ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, Αθήνα, 2002, σελ.177-195
[3] όπ.παρ.

υλικό που αναδύεται συνεχώς μπροστά στα μάτια του σύγχρονου Αθηναίου πολίτη. Έτσι, γίνεται εν πρώτοις αναφορά στις φθορές που αντιμετωπίζουν τα μνημεία γενικά, αλλά και εκτενής παρουσίαση των προσπαθειών αναστήλωσης ενός μνημείου της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, του Παρθενώνα, που διαρκούν κοντά τριάντα χρόνια τώρα. Εν συνεχεία, κρίθηκε απαραίτητη η παρουσίαση των εργασιών της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Α.Ε., του ιστορικού της ενοποίησης, αλλά και του ποια έργα βρίσκονται σε εξέλιξη σήμερα. Παρουσιάζεται επίσης η άποψη του ΥΠΕΧΩΔΕ σχετικά με τα αναμενόμενα ωφέλη τόσο για την ανάπτυξη της περιοχής, όσο και για την ποιότητα ζωής. Δεν ξεχνάμε όμως ούτε και τις συνέπειες όσον αφορά στο πάγιο αίτημα της Ελλάδας για την επιστροφή των Γλυπτών του Παρθενώνα, αίτημα που συνδέεται άμεσα και με το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, το οποίο θα στεγάσει πολλά, εκτεθειμένα στις φθορές σήμερα, μνημεία του Ιερού Βράχου και όχι μόνο. Η ανάγκη κατασκευής ενός τέτοιου μουσείου έχει κριθεί ως απολύτως απαραίτητη εδώ και πολλά χρόνια, ωστόσο η πολεμική γύρω από την κατασκευή αυτή, που και αυτή παρουσιάζεται συνοπτικά, έχει υπάρξει περίπου τόσο μνημειώδης, όσο και τα έργα που καλείται να φιλοξενήσει.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** γίνεται αναφορά στους φορείς διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς και στα χρηματοδοτικά μέσα που έχουν συμβάλει ή συμβάλλουν στην προστασία και διαχείρισή της. Είναι αναγκαίο να γνωρίζει κανείς ποιοι είναι οι υπεύθυνοι φορείς υλοποίησης τόσο φιλόδοξων προσπαθειών όσο η συντήρηση της Ακρόπολης, ή ποιοι έχουν αναλάβει ένα τόσο σύνθετο έργο, όσο η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της πρωτεύουσας. Κρίνεται επίσης χρήσιμο να γνωρίζει κανείς ότι τα χρηματοδοτικά μέσα στα οποία στηρίζεται η δυνατότητα εκτέλεσης των έργων αυτών προέρχονται εν πολλοίς από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω συγκεκριμένων προγραμμάτων.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** της παρούσας εργασίας δίνεται το ιστορικό του θεσμικού πλαισίου που διέπει την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και η υφιστάμενη κατάσταση με το νόμο 3028 που ψηφίστηκε μόλις πριν δύο χρόνια (2002) και που μένει να δοκιμαστεί σε βάθος χρόνου. Έτσι, ξεκινάμε από τη συνταγματική προστασία που παρέχεται στην πολιτιστική κληρονομιά στην Ελλάδα, η οποία αποδεικνύεται πολύ πρωτοπόρα στο μέτρο μάλιστα που θεωρεί αναπόσπαστα δεμένα μεταξύ τους (άρθρο 24 Συντ.) το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον. Εν συνεχεία παρουσιάζονται οι βασικοί νόμοι για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών από το

1932 κεξ., οι διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις των διεθνών οργανισμών που αφορούν στο ίδιο θέμα, αλλά και οι κανόνες του κοινοτικού δικαίου. Τέλος, γίνεται αναφορά στα προβλήματα ή κενά της νομοθεσίας που ήρθε στην ουσία να καλύψει ο Ν.3028/02 (ΑρχΝ), αναφορά στις θεμελιώδεις αρχές του, στις καινοτομίες του, στα σημαντικά σημεία του.

Έτσι, περνάμε στο **πέμπτο κεφάλαιο** με τις αξιολογήσεις για την υφιστάμενη κατάσταση στο πεδίο προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Σε αυτό προκύπτει ότι, παρά τις ήδη αξιόλογες προσπάθειες, πολλά είναι εκείνα που μπορούν ακόμα να υλοποιηθούν στην κατεύθυνση της ορθολογικής διαχείρισης και αξιοποίησης του «πολιτιστικού υλικού». Ακολουθώντας τα χνάρια της υπόλοιπης Ευρώπης, όπου παρατηρείται ότι το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά διατηρείται αμείωτο, αν δεν αυξάνεται κιόλας, η Ελλάδα οφείλει να εκμεταλλευτεί το δικό της δυναμικό διευρύνοντάς το και αναδεικνύοντας τη διαλειτουργικότητα πολλών εγκαταστάσεων ιστορικής, αρχαιολογικής, αισθητικής ή επιστημονικής αξίας. Κάτι τέτοιο έχει ήδη αρχίσει να υλοποιείται και, ιδίως στην Αθήνα, έχουν υπάρξει και τα πρώτα εμφανή αποτελέσματα, ενώ η σύνδεση της προστασίας των μνημείων με το χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, με ένα μεταβιομηχανικό μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης, εναρμονίζεται πλήρως με την αντίστοιχη επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Γίνεται λόγος για τη δημιουργία νέων ευέλικτων οργανωτικών σχημάτων και νέων διαδικασιών και υπηρεσιών, αλλά και για τη συμπληρωματικότητα της ευθύνης κράτους και πολιτών για την προστασία και διαχείριση των μνημείων. Επίσης, επισημαίνεται η σημασία της μουσειακής πολιτικής και της πρόσβασης στα μνημεία και αξιολογείται συνοπτικά η προσπάθεια συντήρησης στην Ακρόπολη. Ανακύπτουν κάποια ερωτηματικά σχετικά με τη βιωσιμότητα των αρχαιολογικών χώρων που αναβαθμίζονται ή επαναλειτουργούν με βάση τους δείκτες επισκεψιμότητας και τους υπάρχοντες πόρους. Τέλος, γίνεται λόγος για το θεσμικό ρόλο που πρέπει να παίξει η Τοπική Αυτοδιοίκηση στο πεδίο προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά και για τις συνέπειες στον τομέα του τουρισμού, της απασχόλησης, της κοινωνικής συνοχής (μέσω της πολιτικής ίσων ευκαιριών), της διεπιστημονικής συνεργασίας, της ενίσχυσης της καινοτομίας στην αρχαιολογική έρευνα, αλλά και της προστασίας του φυσικού και ανθρωπογενούς περιβάλλοντος από την αναβάθμιση που επιχειρείται στον πολιτιστικό τομέα.

Η εργασία κλείνει με το **έκτο κεφάλαιο** όπου, για τον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση της εγχώριας προσφοράς πολιτιστικής κληρονομιάς, προτείνεται να ληφθούν υπ'όψη παράμετροι όπως ο στόχος της βελτίωσης της επισκεψιμότητας και αντιληπτικότητας των μνημείων και των χώρων προκειμένου να ενισχυθεί η ανταγωνιστικότητα του πολιτιστικού προϊόντος. Εξετάζεται το θέμα της αναβάθμισης της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής των υφιστάμενων μουσείων και των υποστηρικτικών κτιρίων εντός και γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους παντού στην Ελλάδα, αλλά και προώθηση της συμμετοχής τους στην ΚτΠ. Διερευνάται επίσης η συνέχιση και ολοκλήρωση της ανέγερσης νέων μουσείων, καθώς και η λειτουργική διασύνδεση των ΕΠ «Πολιτισμός 2000-2006» και «Ανταγωνιστικότητα 2000-2006» για την ολοκληρωμένη στρατηγική σύνδεσης των έργων πολιτισμού με τα έργα του τουρισμού και με στόχο την αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού. Παρουσιάζεται λοιπόν το ζήτημα προσέλκυσης νέου κοινού στους πολιτιστικούς χώρους, αλλά και της πολιτιστικής παιδείας των πολιτών. Εξετάζεται κατά πόσο, όσον αφορά όλες τις παραπάνω κατευθύνσεις, μπορεί να συμβάλλει και η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών στην αξιοποίηση του πλήθους των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων της χώρας, οι οποίοι, σημειωτέον, θα έπρεπε να αναβιώσουν και ψηφιακά με ολοκληρωμένο τρόπο είτε στον υπολογιστή, είτε στα απλά έντυπα. Ως χρήσιμα εργαλεία εμφανίζεται η δημιουργία ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων και Κτηματολογίου Αρχαιολογικών Χώρων, καθώς και η πρόβλεψη για ένα θεσμοθετημένο τρόπο προγραμματισμού των επιμέρους περιφερειακών επεμβάσεων στο πλαίσιο μιας ενιαίας πολιτιστικής πολιτικής. Τέλος, γίνεται ιδιαίτερη μνεία στον τομέα της διαχείρισης των κινδύνων που ελλοχεύουν για την πολιτιστική κληρονομιά και στη στρατηγική αντιμετώπισής τους.

Αντί επιλόγου γίνεται αναφορά στην πολιτιστική διαφοροποίηση μιας πόλης, όπως της Αθήνας για παράδειγμα - δημιουργημένης μέσα από την ιστορία – που είναι το μεγαλύτερό της κεφάλαιο, αφού μία ιστορική πόλη είναι εξ ορισμού το αποτέλεσμα διαφορετικών περιόδων και πολιτισμών. Κατά συνέπεια, η αξιοποίηση αυτής της διαφοροποίησης με τις κατάλληλες πολιτικές διατήρησης και αποκατάστασης, είναι ένα ουσιώδες στοιχείο της αστικής διαχείρισης. Εν κατακλείδι, αναφέρεται πως αυτές οι πολιτικές πρέπει να καθορίζονται μαζί με τις τοπικές κοινότητες και να δίδονται κίνητρα στους πολίτες για μία από κοινού συμμετοχή.

1. Παρουσίαση των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της πρωτεύουσας

Η προσπάθεια να περιγράψει κανείς τα μνημεία των Αθηνών και δη της Ακρόπολης, να αναφερθεί αναλυτικά στην αισθητική τους αξία και να διηγηθεί την ιστορία τους από τη στιγμή της γέννησής τους έως σήμερα θα απαιτούσε ίσως τόμους εργασιών. Ακριβώς αυτά τα θέματα έχουν παρουσιασθεί διεξοδικά με εξειδικευμένες μονογραφίες και μελέτες από αμέτρητους ιστορικούς, αρχαιολόγους, εστέτ, αρχιτέκτονες και άλλους. Στην παρούσα θα επιχειρήσουμε απλώς να δώσουμε μια γενική περιγραφή των μνημείων που έχουν διασωθεί και που αποτελούν – οπτικό αν μη τι άλλο- μέρος της καθημερινής ζωής του σύγχρονου Αθηναίου πολίτη.

Η Ακρόπολη είναι το παράδειγμά μας, το σύμβολο της Αθήνας παγκοσμίως. Πάνω στον Ιερό Βράχο, κατά τη διάρκεια του Χρυσού Αιώνα του Περικλή, επέλεξαν οι Αρχαίοι Έλληνες να εκφράσουν τον πολιτισμό τους που βρισκόταν τότε σε ακμή. Οικοδομώντας ένα σύνολο ναών και μνημείων, ορατό σχεδόν από παντού μέσα στην πόλη, το κατάφεραν με τον τελειότερο δυνατό τρόπο και άφησαν μία κληρονομιά που σήμερα είναι επίσημα αναγνωρισμένη από την Unesco ως παγκόσμια.

Η ιστορία της πόλης των Αθηνών χάνεται στα βάθη των αιώνων, είναι μοναδική και συναρπαστική για το μελετητή της. Σε αυτό ακριβώς το σημείο της γης αναπτύχθηκαν αξίες και ιδέες, όπως η δημοκρατία, η ελευθερία, η ισονομία[4].

Τα πρώτα ίχνη κατοίκησης στην Αθήνα εμφανίζονται γύρω στα 4.000 π.Χ., κατά την ύστερη Νεολιθική Περίοδο. Δε γνωρίζουμε ωστόσο πολλές λεπτομέρειες για εκείνη την εποχή, ούτε για τις αμέσως επόμενες χιλιετίες. Βασικός πυρήνας της πόλης, που αναπτύχθηκε βαθμιαία, στάθηκε ο βράχος της Ακρόπολης, όπου έχουν επισημανθεί και τα ίχνη της μυκηναϊκής πόλης, κυκλωμένης από πανάρχαια οχυρωματικά τείχη, τα λεγόμενα Κυκλώπεια. Κατά τη Μυκηναϊκή περίοδο (1600-1100 π.Χ.), η Ακρόπολη είναι το κέντρο της πολιτικής εξουσίας και εδώ κτίζονται και τα ανάκτορα του βασιλιά. Έως τότε και μέχρι τον 6^{ο} αι. π.Χ. ο χώρος ήταν ενεργός, είτε αυτό σήμαινε λατρευτικές

[4] M.S.Brouscaris, «The monuments of the Acropolis», Gen.Dir.of Antiquities & Restoration, Athens 1978

τελετές, είτε κατοίκηση ή και τα δύο. Αργότερα εξελίσσεται αυστηρά σε θρησκευτικό κέντρο της πόλης, όταν ένας χρησμός από το Μαντείο των Δελφών το 510 π.Χ. όρισε τον Ιερό Βράχο ως χώρο λατρείας.

Πριν τη Χρυσή Εποχή της Αθήνας, ναοί ήταν ήδη χτισμένοι στον ιερό χώρο της Ακρόπολης, όπως ο αρχαϊκός ναός της Αθηνάς Πολιάδας που έχτισαν οι γιοι του Πεισίστρατου το 525 π.Χ.. Τα θεμέλιά του διακρίνονται ακόμη και σήμερα, ανάμεσα στο Ερέχθειο και στον Παρθενώνα[5]. Ο πόλεμος με τους Πέρσες το 480 π.Χ. επέφερε την καταστροφή πολλών από αυτούς. Τότε ήταν που ο Περικλής έβαλε σε εφαρμογή το φιλόδοξό του σχέδιο για να ξαναχτίσει την Αθήνα, αναθέτοντας σε διάφορους αρχιτέκτονες την κατασκευή λατρευτικών ναών. Το γεγονός ότι εκείνοι οι ναοί, που χτίστηκαν τον 5ο και 4ο π.Χ. αιώνα, ανήκαν σε ένα ενιαίο πρόγραμμα αναδόμησης έκαναν την αρχιτεκτονική ανάπτυξη της Αθήνας μοναδική.

Αν η πόλη ήταν η ψυχή του ‘Ελληνα των κλασικών χρόνων, για τον Περικλή το άστυ της Παλλάδας ήταν ταυτόχρονα η ψυχή και το κέντρο της γης. Έπρεπε γι’αυτό, κάθε Έλληνας που θα έφτανε στο χώρο της να το αισθάνεται αμέσως από την εξωτερική της εμφάνιση ακόμη. Παλαιότερα, ο Κίμων είχε αρχίσει την κατασκευή νέων δημοσίων κτιρίων. Γύρω στο 470 π.Χ. έκτισε τη Θόλο στην Αγορά. Μετά τη νίκη του στην Ηιόνα είχε ιδρύσει τη στοά των Ερμών, ενώ ο γαμπρός του, Πεισιάνακτας, είχε κτίσει την Ποικίλη Στοά – στη βόρεια πλευρά της Αγοράς – που στολίστηκε με πίνακες των σπουδαιότερων ζωγράφων της εποχής: του Πολύγνωτου, του Μίκωνα και του Παναίνου. Μετά την κατάληψη της Σκύρου είχε ιδρυθεί, πάλι στην Αγορά, το Θησείο, για τον ήρωα της αθηναϊκής δημοκρατίας. Αυτά τα κτίρια ήταν απλώς το προανάκρουσμα του τεράστιου οικοδομικού προγράμματος που οργάνωσε και πραγματοποίησε ο Περικλής και θα επιχειρηθεί περιγραφή τους πιο κάτω στο ίδιο κεφάλαιο.

Από τα κύρια μελήματα του Περικλή ήταν ο καλλωπισμός του **Ιερού Βράχου**. Για να ιδρυθούν τα λαμπρά κτίρια που προγραμματίσθηκαν, έγινε μια μικρή επέκταση της επιφάνειάς του και αμέσως μετά την ειρήνη του Καλλία, το 447 π.Χ., άρχισε η κατασκευή του **Παρθενώνα** από τους αρχιτέκτονες Ικτίνο και Καλλικράτη με σκοπό να στεγαστεί το χρυσελεφάντινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς (ύψους 12 μ.), έργο του Φειδία, ο οποίος είχε και την καλλιτεχνική επίβλεψη όλων των οικοδομικών εργασιών. Η

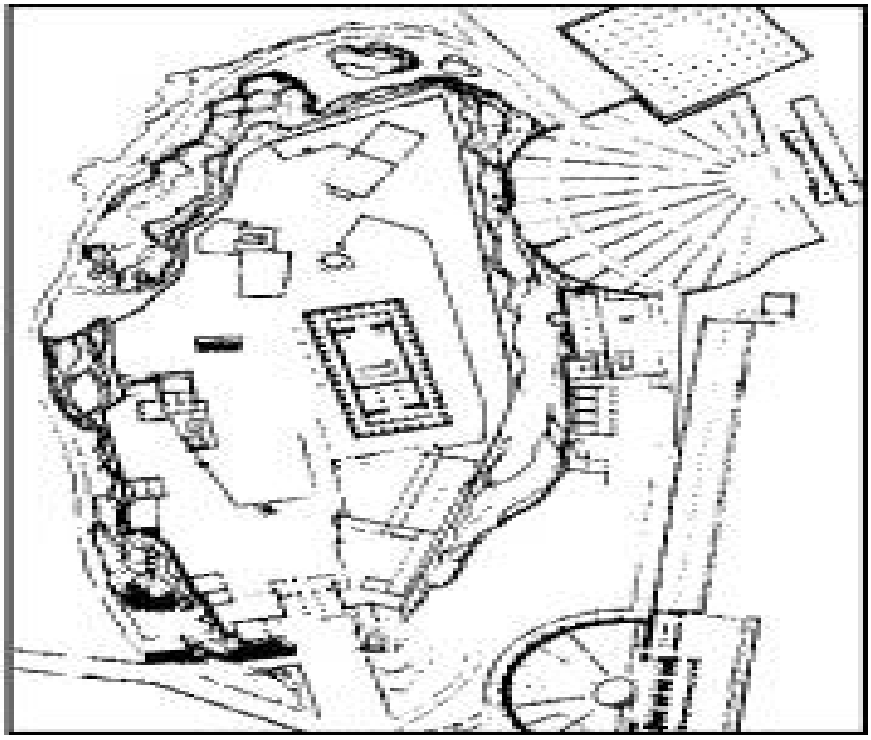
[5] Βλ. Γρηγ.Τσούνη, «Γύρω από την Ακρόπολη», Εκδ. Explorer, Αθήνα, 2004

οικοδόμησή του τελείωσε το 438 π.Χ., την ημέρα των γενεθλίων της θεάς Αθηνάς, οπότε και γιορτάσθηκαν επίσημα τα εγκαίνια του ναού. Ωστόσο, οι εργασίες πάνω στη γλυπτική του ναού συνεχίστηκαν ως το 432 π.Χ[6].

Είναι ναός δωρικός για την κατασκευή του χρησιμοποιήθηκε το περίφημο πεντελικό μάρμαρο. Συνολικά έχει 46 κίονες, 8 στις στενές πλευρές και τις υπόλοιπες κατανεμημένες στις επιμήκεις. Ένα πρωτότυπο αρχιτεκτονικό γνώρισμα του Παρθενώνα είναι ότι καμία γραμμή ή επιφάνεια, οριζόντια ή κάθετη, δεν είναι τέλεια ευθεία. Οι κίονες δεν είναι απολύτως κάθετοι, αντιθέτως είναι ελαφρά κυρτοί και αν τους προεκτείνει κανείς συναντώνται σε ένα κοινό σημείο πάνω από τον Παρθενώνα. Κανένας δεν είναι όμοιος στις διαστάσεις του με τους άλλους. Οι γωνιαίοι κίονες είναι ογκωδέστεροι, ώστε με το φως, το οποίο δέχονται περισσότερο από τους άλλους, να δίνουν την εντύπωση ότι είναι λεπτότεροι. Οι «ασυμμετρίες» αυτές προσδίδουν στο κτίριο μια σπάνια αρμονία, κομψότητα, ελαστικότητα και ελαφρότητα με αποτέλεσμα να μην έχει τη σκληρή γεωμετρική στατικότητα του μαρμάρινου όγκου. Ο πλούσιος γλυπτός διάκοσμος του ναού είναι εξαιρετικός. Στα γλυπτά του δυτικού διαζώματος απεικονίζονται σκηνές από Κενταυρομαχία, από τον Τρωικό Πόλεμο και μια Αμαζονομαχία. Τα γλυπτά μέρη των αετωμάτων ήταν αφιερωμένα στην Αθηνά. Στα γλυπτά της ιωνικής ζωοφόρου εικονίζονται σκηνές από συγκέντρωση ιππέων. Η εσωτερική διάταξη του ναού είναι ιδιαίτερα απλή. Αποτελείται από το σηκό (ιερό της θεάς) και τον Παρθενώνα (αίθουσα των Παρθένων). Ο σηκός φιλοξενούσε το λατρευτικό άγαλμα της Αθηνάς, αλλά και το θησαυροφυλάκιο της πόλης[7].

[6] Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμος Γ1, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1972
[7] Βλ. Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέα, «Μνημεία Αθηνών», Εκδ. Σακελλάριος, Αθήνα, 1928

Σχήμα 1: Κάτοψη του Ιερού Βράχου

Στο Μνησικλή ανέθεσε ο Περικλής την κατασκευή των **Προπυλαίων** (φωτ.3), της μνημειακής πεντάπυλης εισόδου στην Ακρόπολη. Κατασκευάστηκαν το 437 π. Χ. μετά την ανέγερση του Παρθενώνα στη θέση του Πρόπυλου του Πεισίστρατου (6ος αιώνας π.Χ.), που βρισκόταν στο χώρο του κέντρου της μυκηναϊκής Ακρόπολης. Τα Προπύλαια αποτελούνται από ένα κεντρικό κτίσμα και δυο πτέρυγες. Η βόρεια πτέρυγα των Προπυλαίων στέγαζε την Πινακοθήκη, στην οποία βρισκόταν μια συλλογή από πίνακες που πρέπει να ήταν στερεωμένοι στους τοίχους ή σε οκρίβαντες. Η νότια πτέρυγα αποτελείται μόνο από μια αίθουσα, η ανοίγει προς την Ιερά Οδό και το Ναό της Αθηνάς Νίκης[8].

Φωτ.3: Τα Προπύλαια

[8] όπ.παρ. Maria S. Brouscaris

«Στη δεξιά πλευρά των Προπυλαίων βρίσκεται ο **Ναός της Απτέρου Νίκης** (φωτ.4), ένα από τα κομψότερα αττικά μνημεία. Ο ναός ήταν αφιερωμένος στην Αθήνα Νίκη, η οποία, κατά το μύθο, αφαίρεσε τα φτερά της, για να μένει πάντοτε στην πύλη. Κτίστηκε το 427 - 424 π.Χ. από τον αρχιτέκτονα Καλλικράτη, ο οποίος επέλεξε να τον τοποθετήσει σε έναν πύργο ύψους 9,5 μέτρων προκειμένου να αντικαταστήσει το ιερό που κατέστρεψαν οι Πέρσες το 480 π.Χ. Η θέση χρησιμοποιείτο και σαν παρατηρητήριο. Ο ναός είναι αμφιπρόστυλος, τετράστυλος (ιωνικού ρυθμού) με διαστάσεις 8,27Χ5,44 μ. Έχει από τέσσερις κίονες ιωνικού ρυθμού στην ανατολική και δυτική πρόσοψη. Πάνω από το επιστύλιο υπήρχε μια συνεχής ζωοφόρος με ανάγλυφα. Στην ανατολική πλευρά απεικονίζεται η συνέλευση των θεών του Ολύμπου, στη δυτική πλευρά η μάχη ανάμεσα στους Έλληνες και τους Βοιωτούς, ενώ στη βόρεια και στη νότια πλευρά σκηνές από μάχη των Ελλήνων με τους Πέρσες. Πίσω από τους κίονες βρίσκεται ο σηκός (4,19Χ3,78 μ.) μέσα στον οποίο ήταν τοποθετημένο το ξόανο της θεάς, αναπαράσταση ενός παλαιότερου που κατέστρεψαν οι Πέρσες. Ο ναός καταστράφηκε το 1686 από τους Τούρκους και αναστηλώθηκε το 1834 – 1839»[9].

Φωτ. 4: Ο ναός της Απτέρου Νίκης

Σε αντικατάσταση του παλαιότερου ναού της Αθηνάς που καταστράφηκε από τους Πέρσες, γύρω στα 420 π.Χ. χτίστηκε το **Ερέχθειο** (φωτ.5 και 6). Ωστόσο, επειδή ο προηγούμενος ναός βρισκόταν πολύ κοντά στον Παρθενώνα, το Ερέχθειο αποφασίστηκε να ανεγερθεί βορειότερα για να μην επισκιάζεται από το κεντρικό κτίριο της Ακρόπολης, παρά τις όποιες δυσκολίες υπήρχαν με παρακείμενα κτίσματα και την κλίση του εδάφους. Ο ναός είναι ιωνικού ρυθμού, έχει πρόσταση στα ανατολικά, ένα μνημειώδες πρόπυλο στα βόρεια και τη γνωστή πρόσταση με τις Καρυάτιδες στα νότια. Ο κυρίως ναός ήταν χωρισμένος σε δύο μέρη όπου λατρευόταν η Αθηνά και ο

[9] Βλ. www.gastronomy-athens.com

Ποσειδώνας-Ερεχθέας. Εξωτερικά, μια ανάγλυφη ζωφόρος περιέτρεχε το κτίριο, η οποία είχε θέμα πιθανώς τη γέννηση του Ερεχθέα, του μυθικού βασιλιά που υπήρξε ένας από τους ιδρυτές της πόλης[10].

Φωτ.5: Το Ερέχθειο

Φωτ.6: Οι Καρυάτιδες

«Στην **Αγορά** (φωτ.7) χτυπούσε η καρδιά της αρχαίας ελληνικής πόλης, πρόκειται για το επίκεντρο της κοινωνικής, πνευματικής και οικονομικής ζωής. Ήταν τόπος συνεύρεσης, πολιτικών συγκεντρώσεων και εμπορικών συναλλαγών, έδρα διοίκησης και δικαιοσύνης, θρησκευτικό κέντρο και το σημείο όπου οδηγούσαν όλοι οι δρόμοι της πόλης. Εδώ ο Απόστολος Παύλος κήρυξε για πρώτη φορά τον χριστιανισμό στους Έλληνες το 51 μ.Χ. Η περιοχή χρησιμοποιήθηκε χωρίς διακοπή σε όλη την ιστορία της πόλης: από τη Νεολιθική εποχή (3000 π.Χ.), ως τόπος κατοικιών και τάφων, και από τις αρχές του 6ου π.Χ. αιώνα, στην εποχή του Σόλωνα, ως δημόσιος χώρος. Μετά από επισκευές και αναμορφώσεις, ο χώρος πήρε την τελική ορθογώνια μορφή του τον 2ο π.Χ. αιώνα. Με τις μεγάλες καταστροφές - από τους Πέρσες το 480-479 π.Χ., τους Ρωμαίους το 86 π.Χ., τους Ερούλους (Γοτθική / Σκανδιναβική φυλή) το 267 μ.Χ.- παρατηρείται έντονη οικοδομική δραστηριότητα, ενώ με την Σλαβική επιδρομή, το 580 μ.Χ., η περιοχή σχεδόν ερημώνει. Από τα βυζαντινά χρόνια η περιοχή χρησιμοποιήθηκε πάλι ως τόπος κατοικίας και οι Τούρκοι, στα χρόνια της κυριαρχίας τους επί της Ελλάδος, οικοδόμησαν μια ολόκληρη κατοικήσιμη περιοχή. Μετά την ίδρυση της πρωτεύουσας του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, το 1834, η περιοχή αυτή κατεδαφίστηκε από τους αρχαιολόγους, που οριακά πείστηκαν ότι η Πλάκα, που είχε επίσης χτιστεί επί τουρκοκρατίας, έπρεπε να παραμείνει ως είχε.

Τον 19ο αιώνα η Αρχαιολογική Εταιρεία αναστήλωσε τις τέσσερις κολοσσιαίες μαρμάρινες μορφές των Γιγάντων και Τριτώνων στην πρόσοψη του Γυμνασίου. Το 1953-56 ανοικοδομήθηκε η Στοά Αττάλου για να γίνει το Μουσείο. Την ίδια εποχή αναστηλώθηκε και η βυζαντινή εκκλησία (1000 μ.Χ.) των Αγίων Αποστόλων. Τέλος,

[10] όπ.παρ. Maria S. Brouscaris

στο ναό του Ηφαίστου έγιναν εργασίες στερέωσης και συντήρησης μεταξύ των ετών 1972-75, καθώς και επισκευή της στέγης το 1978 από την Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Οι ανασκαφές άρχισαν από την Αρχαιολογική Εταιρεία το 1859 -1912, ενώ κατά τη διάνοιξη των γραμμών του ηλεκτρικού σιδηροδρόμου Αθηνών-Πειραιώς το 1890-1891, βρέθηκαν πολλές αρχαιότητες. Από το 1931 η Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή άρχισε συστηματικές ανασκαφές με την οικονομική υποστήριξη του J. Rockefeller και συνεχίζει μέχρι σήμερα.

Για να αποκαλυφθεί όλος ο χώρος χρειάστηκε να κατεδαφιστούν περί τα 400 νεώτερα κτίσματα, σε μια έκταση περίπου 120.000 τ.μ.»[11]

Φωτ.7: Η Αρχαία Αγορά

Ο ναός του Ηφαίστου - γνωστός και ως Θησείο ή Ηφαιστείον – (φωτ.8) άρχισε να χτίζεται το 449 π.Χ. . Ήταν από τα πρώτα κτίρια του προγράμματος ανοικοδόμησης του Περικλή και σήμερα είναι το καλύτερα διατηρημένο μνημείο της Αγοράς και ο καλύτερα σωζόμενος δωρικός ναός στην Ελλάδα. Πρόκειται για ένα δωρικό περίπτερο ναό με πρόναο και οπισθόδομο, που δεσπόζει στο λόφο του Αγοραίου Κολωνού. Έχει 34 κίονες και μία μετόπη στα ανατολικά που αναπαριστά 9 από τους 12 Άθλους του Ηρακλή. Ήταν αφιερωμένος στη λατρεία του Ηφαίστου και της Αθηνάς, των οποίων υπήρχαν χάλκινα αγάλματα. Από το 1300 μ.Χ. λειτουργούσε ως Ναός του Αγίου Γεωργίου, αλλά με την άφιξη του Όθωνα στην Ελλάδα το 1834, διεξήχθη εκεί και η τελευταία χριστιανική λειτουργία[12].

[11] όπ.παρ. www.gastronomy-athens.com
[12] όπ.παρ. Γρηγ. Τσούνης

Φωτ.8: Ο ναός του Ηφαίστου

Στον άγνωστο σε μας αρχιτέκτονα του ναού του Ηφαίστου, αναθέτει η πόλη τα χρόνια αυτά την ίδρυση και του ναού του Ποσειδώνος στο Σούνιο, της θεάς Νέμεσης στο Ραμνούντα και του Άρη στο δήμο των Αχαρνών. Στην Ελευσίνα άρχισε επίσης ο Κόροιβος την κατασκευή του Τελεστηρίου[13].

Το **Μουσείο της Αρχαίας Αγοράς** στεγάζεται στην αναστηλωμένη **Στοά Αττάλου**. Το ιδιαίτερο χαρακτηριστικό του Μουσείου είναι ότι τα εκθέματα του έχουν άμεση σχέση με τη λειτουργία του Δημοκρατικού πολιτεύματος των Αθηνών, δεδομένου ότι η Αγορά ήταν η καρδιά της δημόσιας ζωής, και αποτελεί ένα καλό σημείο εκκίνησης για μια περιήγηση στο χώρο της Αρχαίας Αγοράς.

Η **Στοά Αττάλου** χτίστηκε από το βασιλιά της Περγάμου Άτταλο Β' στα 150 π.Χ. περίπου. Ήταν διώροφη, εντυπωσιακή και ταυτόχρονα χώρος συγκέντρωσης πλήθους για την παρακολούθηση της πομπής των Παναθηναίων που περνούσε από μπροστά. Αποκαλύφθηκε με τις ανασκαφές της Αρχαιολογικής Εταιρείας μεταξύ των ετών 1859-1902. Στα 1953-56 αναστηλώθηκε και ανοικοδομήθηκε από την Αμερικανική Αρχαιολογική Σχολή για να στεγάσει τα ευρήματα των ανασκαφών της Αγοράς. Το 1957 το Ελληνικό κράτος ανέλαβε τη διοίκηση και την ασφάλεια του Μουσείου και του αρχαιολογικού χώρου[14].

Το **θέατρο του Διονύσου** (φωτ.9) τώρα, λαξευμένο στη νότια κλιτύ του Ιερού Βράχου της Ακρόπολης, είναι χώρος γένεσης του αρχαίου ελληνικού δράματος, μια και εκεί παρουσίασαν τα έργα τους μεγάλοι συγγραφείς στο πλαίσιο των ετήσιων δραματικών αγώνων που γίνονταν στη διάρκεια του εορτασμού των Μεγάλων Διονυσίων.

[13] όπ. παρ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ.Γ1
[14] όπ. παρ. Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέας

Δεν έχουν σωθεί ίχνη του θεάτρου με την αρχική του μορφή, του 5ου π.Χ. αιώνα, τότε που δεν ήταν παρά μία απλή χωμάτινη ορχήστρα, με ξύλινα καθίσματα για τους θεατές. Αργότερα, μεταξύ 342 και 326 π.Χ., η οικοδομική δραστηριότητα του Λυκούργου έκανε τα καθίσματα των θεατών πέτρινα και κατασκεύασε μια μόνιμη σκηνή κατά μήκος της ορχήστρας, προσδίδοντάς του τη σημερινή του μνημειακή μορφή. Στην πρώτη σειρά χτίστηκαν και 67 θρόνοι από Πεντελικό μάρμαρο, που προορίζονταν για επισήμους και ιερείς.

Ωστόσο, τμήμα των ερειπίων του θεάτρου και της σκηνής που βλέπουμε σήμερα οφείλεται σε μεταγενέστερη ανακαίνιση του 86 π.Χ. μετά την καταστροφή τους από το Σύλλα. Οι Ρωμαίοι μετέτρεψαν το θέατρο σε χώρο για δημόσιες τελετές, που ενίοτε χρησιμοποιείτο και σαν αρένα για μονομαχίες. Τον 1ο αιώνα μ.Χ. το δάπεδο της ορχήστρας επενδύθηκε με μαρμάρινες πλάκες και η πρόσοψη του προσκηνίου διακοσμήθηκε με ανάγλυφα όπου παριστάνονται σκηνές από το μύθο του Διονύσου.

Πάνω από το θέατρο, στην είσοδο μιας σπηλιάς του βράχου, υπήρχε το χορηγικό μνημείο του Θρασύλλου (320 π.Χ.), που κατά τους βυζαντινούς χρόνους μετατράπηκε στη σημερινή εκκλησία της Παναγίας Χρυσοσπηλιώτισσας[15].

Φωτ.9: Το αρχαίο θέατρο του Διονύσου

Ανάμεσα στα ερείπια της **Ρωμαϊκής Αγοράς** (φωτ.10), βρίσκεται ο βασικός πόλος έλξης του ευρύτερου αρχαιολογικού χώρου που περιστοιχίζεται από τις οδούς Επαμεινώνδα, Άρεως, Πολυγνώτου και Μάρκου Αυρηλίου στην Πλάκα. Πρόκειται για

[15] όπ. παρ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ1

το πολυβαπτισμένο **Ωρολόγιο του Κυρρήστου**, γνωστό και σαν Ωρολόγιο Ανδρονίκου, Πύργος των Ανέμων ή απλά Αέρηδες, όνομα που δανείζεται και η περιοχή μεταξύ Πλάκας και Μοναστηρακίου. Η ίδια η Ρωμαϊκή Αγορά είναι ένα μεγάλο κτίριο, διαστάσεων 111 x 98 μ., με ορθογώνια αυλή που περιβάλλεται από στοές, καταστήματα και αποθήκες. Έχει δύο πρόπυλα, ένα ανατολικό ιωνικό και δυτικό δωρικό, γνωστό ως πύλη της Αρχηγέτιδος Αθηνάς - το καλύτερα διατηρημένο κτίσμα του χώρου. Κτίσθηκε μεταξύ 19-11 π.Χ. από τις δωρεές του Ιουλίου Καίσαρα και του Αυγούστου, ενώ η αυλή πλακοστρώθηκε επί αυτοκράτορα Αδριανού. Μετά την επιδρομή των Ερούλων (267 μ.Χ.) και τον περιορισμό της Αθήνας μέσα στο υστερορωμαϊκό τείχος, το διοικητικό και εμπορικό κέντρο της πόλης μεταφέρθηκε από την Αρχαία Αγορά στη Ρωμαϊκή Αγορά και στη Βιβλιοθήκη του Αδριανού.

Κατά τη βυζαντινή εποχή και την Τουρκοκρατία, ο χώρος καταλήφθηκε από οικίες, εργαστήρια, εκκλησίες και το Φετιχιέ Τζαμί, ενώ ο Πύργος των Αέρηδων χρησιμοποιήθηκε στα μέσα του 18ου αιώνα σαν μοναστήρι από δερβίσηδες, δηλαδή μουσουλμάνους ασκητές. Συστηματικές ανασκαφές στη Ρωμαϊκή Αγορά έγιναν αρχικά από τους Ιταλούς αρχαιολόγους το 1940-42 για να συνεχιστούν από την Αρχαιολογική Εταιρεία, αφού προηγήθηκαν οι απαραίτητες κατεδαφίσεις κτιρίων. Ο Πύργος των Ανέμων ανασκάφηκε μεταξύ 1837 και 1845 από την Αρχαιολογική Εταιρεία γιατί με την πάροδο των αιώνων το μνημείο βρισκόταν κατά το ήμισυ μέσα στο έδαφος. Οι αναστηλωτικές εργασίες στη Ρωμαϊκή Αγορά άρχισαν το 1915 με πιο πρόσφατες αυτές της Εφορείας Ακροπόλεως το 1975-76 στον πύργο των Ανέμων και στην Πύλη της Αρχηγέτιδος[16].

Φωτ.10: Ρωμαϊκή Αγορά / Ωρολόγιο του Κυρρήστου

[16] όπ. παρ. Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέας

Το **Ωδείο του Ηρώδου Αττικού** (φωτ.11 και 12), στη νοτιοδυτική πλευρά του βράχου της Ακρόπολης αποκαλύφθηκε με τις ανασκαφές του 1848 και 1857 και, με χωρητικότητα 5.000 θέσεις, χρησιμοποιείται σήμερα για συναυλίες και για θεατρικές παραστάσεις.

Ο φιλαθηναίος ύπατος ιδρυτής του, επιφανής σοφιστής από το Μαραθώνα και δάσκαλος του αυτοκράτορα Μάρκου Αυρήλιου, το είχε χτίσει γύρω στο 160 μ.Χ. προς τιμή της συζύγου του Ρηγίλλης. Ήταν το τρίτο Ωδείο της πόλης, μετά από αυτά του Περικλέους και του Αγρίππα.

Όλο το κτίριο ήταν σκεπασμένο με ξύλο για την βελτίωση της ακουστικής και την προστασία των θεατών από την κακοκαιρία. Πίσω από την σκηνή, υπάρχει σειρά κιόνων και κογχών, που άλλοτε στέγαζαν αγάλματα θεοτήτων. Η ημικυκλική ορχήστρα, ακτίνας 38 μέτρων, εμπρός από τη σκηνή, πλακοστρώθηκε εκ νέου στη δεκαετία του 1950, με λευκό και μπλε μάρμαρο.

Η καταστροφή του Ωδείου πρέπει να αποδοθεί στους Ερούλους, που στο 267 μ.Χ. κατέστρεψαν τα περισσότερα μνημεία της πόλης[17].

Φωτ.11 & 12: Θέατρο Ηρώδου του Αττικού

Το χορηγικό μνημείο (φωτ.13) που βρίσκεται χτισμένο στη δυτική πλευρά της οδού Τριπόδων από το Λυσικράτη, το 335-334 π.Χ., είναι το καλύτερα σωζόμενο παράδειγμα χορηγικού μνημείου και κέντρο ενδιαφέροντος της ομώνυμης πλατείας. Τα χορηγικά μνημεία ανεγείρονταν προς τιμή των χορηγών των ετήσιων δραματικών αγώνων της Αρχαίας Αθήνας, που όπως αποδεικνύεται βρήκαν έναν καλό τρόπο να γράψουν το όνομά τους στην ιστορία.

[17] όπ.παρ. Maria S. Brouscaris

Το μνημείο, γνωστό και σαν **"Φανάρι του Διογένη"**, είναι κτίσμα κυκλικό, κτισμένο πάνω σε τετραγωνικό βάθρο από πωρόλιθο (πλευράς 2,93 μ.) με έξι κορινθιακούς κίονες από πεντελικό μάρμαρο ανάμεσα σε υμήττιους ορθοστάτες, που αποτελούν και τα πρώτα παραδείγματα κορινθιακού ρυθμού στην Αθήνα.

Το μνημείο είχε ενσωματωθεί το 1669 σε γειτονικό μοναστήρι καπουτσίνων και χρησιμοποιείτο από τους μοναχούς ως παρεκκλήσι και κατόπιν ως αναγνωστήριο και βιβλιοθήκη, αφού είχαν μετακινήσει τον ένα ορθοστάτη για να ανοίξουν είσοδο. Η μονή, που φιλοξένησε και το Λόρδο Βύρωνα το 1810, στην τελευταία του επίσκεψη στην πόλη, καταστράφηκε κατά την ελληνική επανάσταση. Το 1845 Γάλλοι αρχαιολόγοι καθάρισαν το μνημείο από τα ερείπια και ερεύνησαν για αρχιτεκτονικά μέλη που έλειπαν. Το 1876-1887 ξεκίνησε η αναστήλωση από τους Μπουλανζέ και Λοβιό. Περατώθηκε το 1892 υπό την αιγίδα της γαλλικής κυβέρνησης[18].

Φωτ.13: Μνημείο Λυσικράτους

Ο **Κεραμεικός** (φωτ.14), είναι το σημαντικότερο νεκροταφείο της Αρχαίας Αθήνας και υπάρχει από το 12ο αιώνα π.Χ. Η ονομασία του προέρχεται από τον πανάρχαιο συνοικισμό των κεραμέων που είχαν εγκατασταθεί στις όχθες του ποταμού Ηριδανού.

Διαιρέθηκε σε δύο τμήματα, τον "έσω" και "έξω" Κεραμεικό, όταν κατασκευάσθηκε το Θεμιστόκλειο τείχος (5ος αιώνας π.Χ.). Τα τμήματα αυτά συνδέονταν μεταξύ τους με δύο από τις σπουδαιότερες πύλες της αρχαίας Αθήνας, το Δίπυλο και την Ιερά Πύλη. Από τις πύλες αυτές εκκινούσαν δύο δρόμοι, η Οδός των

[18] όπ. παρ. Γρηγ. Τσούνης

Παναθηναίων και η Ιερά Οδός, αντίστοιχα. Στις δύο πλευρές των οδών αυτών αναπτύχθηκε το επίσημο νεκροταφείο της πόλης, το οποίο χρησιμοποιήθηκε αδιάκοπα από τον 9ο αιώνα π.Χ. έως και τα υστερορωμαϊκά χρόνια.

Το 1870, η Ελληνική Αρχαιολογική Εταιρεία άρχισε συστηματικές ανασκαφές, ενώ το 1913, η Ελληνική Κυβέρνηση ανέθεσε την αποκλειστική ευθύνη των ανασκαφών στο Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, την οποία έχει ακόμη μέχρι σήμερα[19].

Φωτ.14: Ο Ταύρος του Διονυσίου στον Κεραμεικό (350 π.Χ. περ.)

Από ανασκαφές του 1910 επιβεβαιώθηκε η ταύτιση του χώρου όπου συγκαλούνταν από τον 6ο αιώνα π.Χ. οι συνελεύσεις της Εκκλησίας του δήμου με την **Πνύκα** (φωτ.15). Περαιτέρω ανασκαφές μεγαλύτερης κλίμακας μεταξύ του 1930 και 1937 συντέλεσαν στο να αποσαφηνιστεί η τοπογραφική και αρχιτεκτονική δομή του χώρου της Πνύκας.

Με την πάροδο των χρόνων, η αρχική δομή της Πνύκας άλλαξε, με αντιστροφή της θέσης των θεατών και του ομιλητή. Μάλιστα, οι αλλαγές αυτές έλαβαν χώρα σε τρεις οικοδομικές περιόδους. Στην πρώτη περίοδο, η φυσική πλαγιά του λόφου χρησιμοποιήθηκε ως κοίλο του θεάτρου, ενώ στη βόρεια πλευρά κατασκευάστηκε ένας ευθύς αναλημματικός τοίχος, ενώ ο προσανατολισμός αντιστράφηκε στη δεύτερη περίοδο, οπότε ένας ημικυκλικός αναλημματικός τοίχος κτίστηκε στα βόρεια και ένα βήμα λαξεύτηκε στη νότια πλευρά. Στην τρίτη περίοδο, αυτό που έγινε ήταν

ουσιαστικά η μεγέθυνση της κλίμακας της Πνύκας, μια και ο αναλημματικός τοίχος χτίστηκε με μεγάλους λίθους σχήματος κύβου και λαξεύτηκε νέο βήμα.

Τα πιο σημαντικά μνημεία της Πνύκας είναι οι δύο μεγάλες στοές που πλαισιώνουν τη νότια πλευρά του ευρύχωρου επιπέδου πάνω από το βήμα, το μεγάλο λάξευμα μεταξύ τους και το μεγάλο ορθογώνιο λάξευμα πάνω από το βήμα, για το βωμό του Διός Αγοραίου, όλα από την τρίτη οικοδομική περίοδο της Πνύκας. Σε ανασκαφές του 1803 ανακαλύφθηκαν μικρές πλάκες με επιγραφές που μαρτυρούσαν και την ύπαρξη του ιερού του Διός Υψίστου, από το οποίο σώζονται σήμερα το δάπεδο, οι σκάλες και κάποιες κόγχες. Η τελική μορφή της Πνύκας ήρθε επί Λυκούργου, αλλά πολλά από τα προγραμματισμένα σχέδια που υπήρχαν έμειναν ανολοκλήρωτα λόγω οικονομικών δυσχερειών[20].

Φωτ.15: Η Πνύκα

Ο χώρος λατρείας του Ολύμπιου Δία μαρτυρείται από τους πρώιμους ιστορικούς χρόνους, ενώ κατοικήθηκε από τα προϊστορικά χρόνια. Η ίδρυση του ιερού αποδίδεται στον μυθικό Δευκαλίωνα. Γύρω στο 515 π.Χ. άρχισε να χτίζεται από τον Πεισίστρατο το Νεώτερο ένας μνημειώδης ναός που δεν ολοκληρώθηκε λόγω της πτώσης της τυραννίας. Το έργο, που δεν ήταν άλλο από το **Ναό του Ολυμπίου Διός** (φωτ.16), επιχείρησε να συνεχίσει πολύ αργότερα ο βασιλιάς της Συρίας Αντίοχος ο Δ' ο Επιφανής, το 174 π.Χ., αλλά τελικά αποπερατώθηκε από τον αυτοκράτορα Αδριανό το 124/125 μ.Χ. Ο ίδιος αυτοκράτορας τοποθέτησε μέσα στο ναό του Δία ένα κολοσσιαίο χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία, έργο του Φειδία, και έναν τεράστιο δικό του αδριάντα.

[19] Βλ. Ursula Knigge, «Ο Κεραμεικός της Αθήνας», Γερμανική Αρχαιολογική Σχολή, Αθήνα, 1990
[20] όπ. παρ. Γρηγ. Τσούνης

Ανασκαφές στο χώρο του ναού έγιναν από το 1883 έως το 1960, ενώ σε νεώτερες αναστηλωτικές εργασίες, έχουν ξαναχτιστεί πολλά μέρη του περιβόλου του ιερού αλλά τηρήθηκε η αρχαία μορφή του[21].

Φωτ.16: Το Ολυμπιείο

Ο Ρωμαίος αυτοκράτορας Αδριανός υπήρξε ευεργέτης της πόλης της Αθήνας. Η **Πύλη του Αδριανού** (φωτ.17) είναι η θριαμβική αψίδα που έχτισαν από πεντελικό μάρμαρο οι Αθηναίοι το 131 μ.Χ. σε έναν αρχαίο δρόμο που οδηγούσε από την παλαιά πόλη στην αδριάνεια προέκτασή της, για να τιμήσουν τον Αδριανό. Το επιστύλιο φέρει δύο επιγραφές που φαίνεται να είχαν σκοπό να ορίσουν το σύνορο ανάμεσα στην αρχαία και τη ρωμαϊκή πόλη. Η μία, από την πλευρά της Ακρόπολης, γράφει: «Εδώ είναι η Αθήνα, η αρχαία πόλη του Θησέα» και η δεύτερη, από την αντίθετη: «Αυτή είναι η πόλη του Αδριανού και όχι του Θησέα»[22].

Φωτ.17: Η Πύλη του Αδριανού

[21] όπ. παρ. Γρηγ. Τσούνη
[22] όπ. παρ. Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέα

Η **Ακαδημία του Πλάτωνος** (φωτ.18), ήταν ένα προάστιο των Αθηνών που οφείλει την ονομασία του στον επώνυμο ήρωα Ακάδημο ή Εκάδημο, αλλά έμεινε στην ιστορία εξ αιτίας της περίφημης φιλοσοφικής σχολής, που ίδρυσε στην περιοχή ο Πλάτων. Κατοικήθηκε από τα προϊστορικά χρόνια μέχρι τον 6ο μ.Χ. αιώνα. Κατά τον 6ο π.Χ. αιώνα ιδρύθηκε στην περιοχή το ένα από τα τρία ονομαστά Γυμνάσια των Αθηνών. Αναφέρεται ότι ο Πεισιστρατίδης Ιππίας έκτισε περίβολο, ενώ ο Κίμων δενδροφύτευσε την περιοχή, για να δενδροτομηθεί στη συνέχεια το 86 π.Χ. από τον Σύλλα. Το έτος 387 π.Χ., ο Πλάτων ίδρυσε την περίφημη ομώνυμη Σχολή του, που γνώρισε φήμη από τους Νεοπλατωνικούς για να την παύσει οριστικά το 529 ο Ιουστινιανός[23].

Φωτ.18: Η Ακαδημία του Πλάτωνος

«Ο χώρος του σημερινού **Καλλιμάρμαρου Σταδίου** (φωτ.19) ήταν αρχικά μία φυσική κοιλότητα του εδάφους ανάμεσα σε δύο υψώματα γύρω από τον ποταμό Ιλισσό, τους λόφους ΄Αγρα και Αρδηττό.

Ο Λυκούργος έχτισε το Στάδιο το 330-329 π.Χ. για τους αθλητικούς αγώνες στις εορτές των Μεγάλων Παναθηναίων. Στα χρόνια του αυτοκράτορα Αδριανού, μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως αρένα, με προσθήκη ενός ημικυκλικού τοίχου από τα βόρεια που αντιστοιχούσε στο "πέταλο", τη σφενδόνη της νότιας πλευράς. Στα 140-144 μ.Χ. ο Ηρώδης Αττικός ανακαίνισε το Στάδιο, στη μορφή που αποκάλυψε η ανασκαφή του 1870.

[23] όπ. παρ. Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέας

Το Στάδιο χτίστηκε από λευκό πεντελικό μάρμαρο σε πεταλοειδές σχήμα και με συνολικό μήκος στίβου 204 μέτρα και πλάτος 83 μέτρα. Υπολογίζεται ότι χωρούσε πάνω από 50.000 θεατές. Είχε κτιστές κλίμακες ανάμεσα στις κερκίδες και στη σφενδόνη υπήρχε στοά με δωρικούς κίονες, όπως επίσης στοά υπήρχε και στην πρόσοψη. Ο Ηρώδης έκανε την γέφυρα του Ιλισσού στην είσοδο του Σταδίου μεγαλύτερη, με τρία τόξα. Ήταν ορατή έως το 1778, τμήμα της δε αποκαλύφθηκε σε ανασκαφή του 1958. Η πιο σύγχρονη αναμόρφωση του Σταδίου έγινε το 1895 από τον εθνικό ευεργέτη Γεώργιο Αβέρωφ, ενόψει των αγώνων της πρώτης Ολυμπιάδας, μετά την αναβίωση των Ολυμπιακών Αγώνων το 1896. Τα σχέδια του νεότερου Σταδίου ήταν του αρχιτέκτονα Α. Μεταξά, ο οποίος βοηθήθηκε από τον Ερνέστο Τσίλλερ»[24].

Φωτ. 19: Το Καλλιμάρμαρο Παναθηναϊκό Στάδιο

Η περιήγηση ωστόσο στα μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας δε σταματά στα εντυπωσιακά αρχιτεκτονήματα της αρχαιότητας. Γίνεται πλήρης μόνο με την αναφορά και των μνημείων που μας κληροδότησε η βυζαντινή εποχή, βεβαίως σε μια Αθήνα, που έχει χάσει κατά πολύ τη λάμψη των κλασικών χρόνων. Παρ'όλα αυτά, στην πόλη συναντά κανείς εξαίρετα δείγματα της βυζαντινής αρχιτεκτονικής, ενώ στο αντίστοιχο μουσείο, το πρόσφατα ανακαινισμένο, ερχόμαστε σε επαφή με τη βυζαντινή τέχνη σε όλο της το μεγαλείο (κυρίως όσον αφορά στην εικονογραφία και αγιογραφία).

[24] όπ. παρ. www.gastronomy-athens.com

«Η **επικράτηση του χριστιανισμού** και η οικοδόμηση των πρώτων χριστιανικών ναών στις αρχές του 5ου αιώνα μ.Χ. ήταν ένα γεγονός που επέδρασε στη διαμόρφωση της πόλης της Αθήνας. Τα διατάγματα του Θεοδοσίου Β' το 437 μ.Χ. επέβαλαν τη μετατροπή των αρχαίων ναών σε χριστιανικές εκκλησίες: Ο Παρθενώνας, το Ερέχθειο, η νότια πλευρά των Προπυλαίων, το Θησείο, το Ωρολόγιο του Κυρρήστου και το αναγνωστήριο της βιβλιοθήκης του Αδριανού μετατράπηκαν σε εκκλησίες, ενώ άλλες χτίστηκαν στην περιοχή του Ολυμπιείου, επάνω από το Ωδείο Ηρώδου του Αττικού, κάτω από τον Άρειο Πάγο και σε διάφορα σημεία. Οι περισσότερες εκκλησίες χτίστηκαν από το 10ο ως τα μέσα του 12ου αιώνα, οπότε υπολογίζεται ότι ξεπερνούσαν τις 40. Από αυτές μερικές σώζονται σήμερα στην αρχική τους μορφή, με μικρές μόνο επισκευές ή προσθήκες, όπως η Σωτείρα Λυκοδήμου, οι Άγιοι Απόστολοι, στο χώρο της Αρχαίας Αγοράς, η Καπνικαρέα (φωτ.20), οι Άγιοι Θεόδωροι, στην πλατεία Κλαυθμώνος, η Παναγία η Γοργοεπήκοος ή Άγιος Ελευθέριος, δίπλα στη Μητρόπολη, οι Άγιοι Ασώματοι, η Αγία Αικατερίνη και ο Άγιος Ιωάννης ο Θεολόγος»[25].

Φωτ.20: Η Καπνικαρέα

[25] όπ. παρ. www.gastronomy-athens.com

2. Τα εν εξελίξει και μελλοντικά έργα προστασίας και ανάδειξης των αθηναϊκών αρχαιοτήτων – Η περίπτωση της Ακρόπολης

Τα μνημεία που παρουσιάστηκαν στην προηγούμενη ενότητα αποτελούν μικρό μόνο μέρος του συνόλου των μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας. Απλώς πρόκειται για τα σπουδαιότερα εξ αυτών και μάλιστα παρουσιασμένα με μεγάλη φειδώ. Ως εκ τούτου, δε χρειάζεται να είναι κανείς ειδικός μελετητής για να αντιληφθεί το μέγεθος της προσπάθειας που απαιτείται, τόσο από πλευράς Πολιτείας, όσο και από πλευράς πολιτών, για τη διατήρηση, συντήρηση, ανάδειξη των μνημείων μας και ό,τι συνεπάγονται όλες αυτές οι ενέργειες. Το κόστος είναι υπέρογκο και, βεβαίως, δεν καταβάλλεται άπαξ, πλην ορισμένων περιπτώσεων. Η συντήρηση πρέπει να επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα (ενώ σε μνημεία όπως η Ακρόπολη είναι διηνεκής), αλλά ας λάβουμε υπόψη μας ότι κάθε τέτοιο έργο διαρκεί αρκετό χρόνο κάθε φορά.

2.1. Οι φθορές

Οι εχθροί κάθε αρχιτεκτονικής κατασκευής είναι, πέρα από τη φυσική φθορά που επιφέρει ο χρόνος απλά και μόνο με την πάροδό του, τα διάφορα φυσικά φαινόμενα, όπως οι σεισμοί, οι κεραυνοί, οι βροχές και άλλα. Ιδίως κατά τον 20ο αι. έχουν προστεθεί στους εχθρούς αυτούς και οι επιπτώσεις από την ατμοσφαιρική μόλυνση που επιταχύνει τη φθορά των αρχιτεκτονημάτων πάσης φύσεως. Είναι προφανές ότι αυτούς ακριβώς τους κινδύνους διατρέχουν καθημερινά και τα μνημεία της Αθήνας και δη ο Ιερός Βράχος εν συνόλω.

«Συγκεκριμένα, η ατμοσφαιρική ρύπανση προξένησε τη φθορά των μαρμάρινων επιφανειών του, ενώ η αστοχία των παλαιότερων αναστηλώσεων δημιούργησε σοβαρά δομικά προβλήματα. Οι κυριότερες μορφές φθοράς των μνημείων διακρίνονται κατά κατηγορίες σε χημικές, ηλεκτροχημικές, βιολογικές, μηχανικές και φθορές από τον άνθρωπο[26].

Χημικές (φωτ.21)**:** είναι οι μορφές διάβρωσης που προκαλούνται στα μάρμαρα κυρίως από την όξινη βροχή. Αποτέλεσμα της όξινης προσβολής είναι η εξάλειψη των λεπτομερειών του γλυπτού διακόσμου, ρηγματώσεις, αποφλοιώσεις μαρμάρων και

[23] Βλ. www.culture.gr

αποκολλήσεις. Ένα σοβαρό πρόβλημα συνδεόμενο με την ατμοσφαιρική ρύπανση αποτελούν οι διάφορες επικαθήσεις, δηλαδή η σκόνη, η αιθάλη και τα μεταλλοξείδια που επικάθονται στις γυψοποιημένες επιφάνειες των μνημείων προσδίδοντάς τους μια κόκκινη ή μαύρη απόχρωση. Η μεταφορά των γλυπτών σε κλειστό χώρο και η συντήρηση της επιφάνειας των μνημείων αποτελούν τις βασικές επεμβάσεις θεραπείας.

Φωτ. 21: Αποτέλεσμα χημικής φθοράς στο μάρμαρο

Ηλεκτροχημικές (φωτ.22)**:** πρόκειται κυρίως για το φαινόμενο της «γυψοποίησης», δηλαδή της διεργασίας κατά την οποία η επιφάνεια του μαρμάρου μετατρέπεται σε γύψο. Για την αποτροπή της καταστροφής των επιφανειακών αυτών στρωμάτων και τη συνακόλουθη απώλεια των λεπτομερειών του γλυπτού διακόσμου, εφαρμόζονται μέθοδοι σταθεροποίησης του γύψου.

Φωτ. 22: Το φαινόμενο της «γυψοποίησης»

Βιολογικές (φωτ.23)**:** ονομάζουμε τις μορφές διάβρωσης που προκαλούνται από τις λειχήνες, τους μύκητες, τα περιττώματα των πτηνών, καθώς επίσης και από τις ρίζες των φυτών και τα εκχύματά τους. Ο τακτικός καθαρισμός των μνημείων αποτελεί το βασικό μέσο προστασίας.

Φωτ. 23: Παράδειγμα βιολογικής φθοράς

Μηχανικές (φωτ.24)**:** πρόκειται για τις φθορές που προκλήθηκαν στα μάρμαρα των μνημείων από σεισμούς, εκρήξεις, βομβαρδισμούς, πυρκαγιές (θερμική θραύση), τον παγετό (παγοπληξία), καθώς επίσης και από τη διόγκωση σιδερένιων συνδέσμων των νεώτερων επεμβάσεων όταν αυτοί οξειδώθηκαν. Επιφέρουν προβλήματα στη στατική επάρκεια των μνημείων και θεραπεύονται με επεμβάσεις αποσυναρμολόγησης, αποκατάστασης και αναστήλωσης.

Φωτ. 24: Παράδειγμα μηχανικής φθοράς

Φθορές από τον άνθρωπο (φωτ.25)**:** είναι οι περισσότερες από τις μηχανικές φθορές που προκλήθηκαν από τη χρήση, από αμελείς και κακότεχνες επισκευές και μετατροπές από πολεμικές επιχειρήσεις, που μετέτρεψαν τα μνημεία σε ερείπια. Στη συνέχεια δε, από την περαιτέρω λεηλασία μαρμάρων για διάφορες χρήσεις, μη εξαιρουμένης και της απόσπασης γλυπτών από τους κυνηγούς αρχαιοτήτων του παρελθόντος και γενικότερα την κακή μεταχείριση εκ μέρους μιας μερίδας των επισκεπτών».

Φωτ. 24: Παράδειγμα φθοράς από τον άνθρωπο

Πέραν των μέτρων που λαμβάνονται στο επίπεδο προσπάθειας ελέγχου των εκπομπών διαφόρων βλαβερών για την ατμόσφαιρα αερίων, τα τόσα είδη φθορών υπαγορεύουν την ανάληψη φροντίδας για την επαρκή συντήρηση και ανάδειξη των μνημείων της Ακρόπολης, φροντίδα που έχει ήδη διαγράψει πολυετή πορεία.

2.2. Είκοσι εννέα χρόνια αναστηλωτικών εργασιών στην Ακρόπολη

Η σημερινή μορφή του βράχου και των μνημείων της Ακρόπολης οφείλεται στις εκτεταμένες ανασκαφές και αναστηλωτικές εργασίες που πραγματοποιήθηκαν από το 1835 κεξ. στα πλαίσια της πολιτιστικής αναγέννησης του νεοελληνικού κράτους. Στο πέρασμα των αιώνων, τα μνημεία αυτά άλλαξαν χρήση και υπέστησαν φθορές (βλ. παραπάνω 2.1.). Μέρος του αρχιτεκτονικού τους υλικού επαναχρησιμοποιήθηκε αυτοτελές ή σπασμένο ποικιλοτρόπως για την κατασκευή νεώτερων κτισμάτων.

Ήδη από το 1975 εκτελούνται συστηματικές εργασίες συντήρησης και αναστήλωσης στα μνημεία της Ακρόπολης υπό την επιστημονική εποπτεία της **Επιτροπής Συντηρήσεως Μνημείων Ακροπόλεως (ΕΣΜΑ).** Τα μέλη της ΕΣΜΑ, ειδικοί επιστήμονες διαφόρων ειδικοτήτων –αρχαιολόγοι, αρχιτέκτονες, πολιτικοί μηχανικοί και χημικοί μηχανικοί – κλήθηκαν τότε, σε συνεργασία με την αρμόδια Εφορεία Ακροπόλεως, να κατευθύνουν εργασίες σωστικού χαρακτήρα με σκοπό να αντιμετωπισθούν τα πολύ σοβαρά προβλήματα των μνημείων: η ρηγμάτωση και ο κατακερματισμός των μαρμάρων από την οξείδωση των εκτεταμένων σιδερένιων ενισχύσεων που είχαν ενσωματωθεί σε αυτά κατά τις παλαιότερες αναστηλώσεις αλλά και από άλλες αιτίες (εκρήξεις, μετακινήσεις συνεπεία σεισμών, πυρκαγιές κ.ά.) και η αλλοίωση της επιφάνειάς τους από την ατμοσφαιρική προσβολή[27],[28].

Βαθμιαία, κατά την εκτέλεση των έργων, αντιμετωπίστηκαν και άλλα προβλήματα: διορθώνονται οι παλαιότερες εσφαλμένες τοποθετήσεις των μελών στα μνημεία, ταυτίζονται διάσπαρτα αρχιτεκτονικά μέλη και επανεντάσσονται στα μνημεία στα οποία ανήκουν. Έτσι κατά τις επεμβάσεις ανακτάται ένα μέρος της δομικής και μορφικής αυθεντικότητας των μνημείων, με άμεσο επακόλουθο την ανάδειξη των εγγενών επιστημονικών, αρχιτεκτονικών και γενικότερα αισθητικών και περιβαλλοντικών τους αξιών. Παράλληλα, επαυξάνεται η δυνατότητα κατανόησης των μνημείων από τις ευρύτερες μάζες των επισκεπτών τους.

Τόσο στη σύνταξη των μελετών, όσο και στην εφαρμογή τους, τηρούνται με σχολαστικότητα οι αρχές του Χάρτη της Βενετίας - καταστατικού κειμένου για τις αναστηλώσεις με διεθνή αποδοχή.

Πάγια αρχή για τη δομική αποκατάσταση των μνημείων αποτελεί ακριβώς ο **σεβασμός της αυθεντικότητάς** τους σε συνδυασμό με τη **διατήρηση της αυτοτέλειας**

[27] Βλ. Ενημερωτικές Ειδήσεις για την Αναστήλωση, τ.1ο, Μάρτιος 2000. Άρθρο Μαρίας Ιωαννίδου, Δ/ντριας ΥΣΜΑ.
[28] όπ.παρ. κεφ. 2.1. Οι φθορές

των αρχιτεκτονικών μελών και της αρχικής στατικής λειτουργίας τους. Στόχος είναι η **διατήρηση της αυτονομίας** ενός εκάστου αρχιτεκτονικού μέλους και της απλής δομικής λειτουργίας των φορέων του μνημείου. Γίνεται δηλαδή προσπάθεια, οι αδιατάρακτες περιοχές των μνημείων να παραμείνουν άθικτες, έτσι ώστε να διατηρήσουν τον αυθεντικό χαρακτήρα τους, αλλά και τον πλούτο των πληροφοριών για τις μελλοντικές γενιές.

Μια εξίσου σημαντική αρχή των επεμβάσεων είναι η **αναστρεψιμότητά** τους. Δηλαδή, η δυνατότητα επαναφοράς του μνημείου στην κατάσταση που βρισκόταν πριν από τις επεμβάσεις, ώστε να διατηρήσει όλες τις δυνατότητες παροχής πληροφοριών και να είναι δυνατόν να διορθωθεί κάθε ενδεχόμενο λάθος των σημερινών επεμβάσεων με μια μελλοντική επέμβαση.

Εκτός από τα μνημεία, αντιμετωπίζονται η φθορά του **Βράχου** της Ακρόπολης – που θεωρείται **αυτοτελές** μνημείο-φορέας των πολύτιμων ιχνών μιας μακραίωνης ιστορίας– αλλά και τα στατικά προβλήματα των περιμετρικών τειχών του.

«Κατά τις επεμβάσεις, τα τμήματα των μνημείων που είχαν αναστηλωθεί στο παρελθόν –αλλά, μερικές φορές, και μη αναστηλωμένες παλαιότερα περιοχές, που παρουσιάζουν τα ίδια φαινόμενα φθοράς και κατακερματισμού– αποσυναρμολογούνται. Ο τρόπος αυτός της επέμβασης διευκολύνεται από το αρθρωτό σύστημα δομής των κλασικών μνημείων, που αποτελείται από αυτοτελή αρχιτεκτονικά μέλη που έχουν συντεθεί «εν ξηρώ» σε σύνολο, χωρίς συνδετικό κονίαμα. Τα αποξηλωμένα μέλη συντηρούνται στο έδαφος. Απομακρύνονται τα οξειδωμένα μεταλλικά στοιχεία. Κατά την αντικατάσταση των οξειδωμένων συνδέσμων και για τη σύνδεση των μελών ακολουθείται ο αρχαίος τρόπος δομής. Γίνεται δηλαδή προσπάθεια να ακολουθούνται οι αρχαίες εντορμίες. Σε περίπτωση που απαιτείται η δημιουργία νέων οπών, αυτές είναι οι ελάχιστες αναγκαίες και περιορίζονται στις επιφάνειες θραύσης[29].

Τα θραύσματα των μελών συνενώνονται με συνδετήρια στοιχεία από τιτάνιο με συνδετικό υλικό τσιμεντοκονίαμα από λευκό τσιμέντο (το τιτάνιο πρωτοχρησιμοποιήθηκε για το Ερέχθειο). Με συνδετήρια στοιχεία από τιτάνιο αντικαθίστανται και τα οξειδωμένα αρχαία ή νεώτερα μεταλλικά συνδετήρια στοιχεία μεταξύ των αρχιτεκτονικών μελών. Όπου κρίνεται απαραίτητο, τα ελλείποντα τμήματα

[29] όπ. παρ. www.culture.gr

των μελών συμπληρώνονται με νέο πεντελικό μάρμαρο προκειμένου να αποκατασταθεί η αρχική δομική τους αυτοτέλεια. Σε ενδεχόμενη οριακή κατάσταση καταπόνηση, όπως σε ένα σεισμό, θα αστοχήσουν τα υλικά σύνδεσης και όχι το αρχαίο υλικό. Δηλαδή, η θραύση θα περιοριστεί στο σύγχρονο σύνδεσμο και δε θα επεκταθεί στο αρχαίο μάρμαρο. Η συμπλήρωση των θραυσμάτων γίνεται με χρήση σημειοθέτη (πονταδόρο), ώστε να περιορίζεται στο ελάχιστο η περαιτέρω λάξευσή τους. Η αντιγραφή των επιφανειών με τον πονταδόρο δε γίνεται κατευθείαν από τους αρχαίους λίθους, αλλά από γύψινα έκτυπα που λαμβάνονται από αυτούς. Παράλληλα με τις εργασίες δομικής αποκατάστασης εκτελούνται και εργασίες συντήρησης της επιφάνειας των μνημείων. Αυτές περιλαμβάνουν συγκολλήσεις επιφανειακών θραυσμάτων και αποφλοιώσεων, σφραγίσεις ρωγμών και αρμών με υλικά ανόργανα, αναστρέψιμα, με αποδεδειγμένη συμπεριφορά στο χρόνο (φωτ.25,26,27). Τέλος, για την αποφυγή περαιτέρω φθοράς, τα αρχιτεκτονικά γλυπτά μεταφέρονται στο Μουσείο της Ακρόπολης και αντικαθίστανται πάνω στα μνημεία με πιστά αντίγραφα από τεχνητό λίθο, με βάση το τσιμέντο, ειδικά επεξεργασμένο ως προς την απόχρωση και την υφή».

Η σχολαστική τεκμηρίωση, η χρήση της πλέον σύγχρονης τεχνολογίας, η εκτέλεση ειδικών προγραμμάτων για την εκπαίδευση των νέων και την ενημέρωση του πλατύτερου κοινού, αποτελούν αναπόσπαστες πλευρές των έργων. Κύριο πάντως στοιχείο τους είναι οι ειδικές μελέτες που εκπονούνται πριν από κάθε επέμβαση και η επιστημονική έρευνα που τα συνοδεύει σε όλες τις φάσεις τους. Οι μελέτες και η έρευνα τα εμπλουτίζουν σε μοναδικό βαθμό, καθιστώντας τα σημεία αναφοράς για όλες τις ανάλογες εργασίες.

Φωτ.25, 26, 27: Παραδείγματα συμπλήρωσης θραυσμάτων και ενός κίονα

Ανακεφαλαιώνοντας, οι κύριες δομικές εργασίες στα μνημεία της Ακρόπολης ακολουθούν την εξής σειρά:

- **Αποσυναρμολόγηση** τμημάτων των μνημείων και αποξήλωση των αρχιτεκτονικών μελών.
- **Αφαίρεση** των γλυπτών
- **Αποκατάσταση** των μαρμάρινων αρχιτεκτονικών μελών με γνώμονα το σεβασμό του αυθεντικού υλικού
- **Επανασυναρμολόγηση**, διόρθωση των αναστηλωτικών λαθών των παλαιότερων αναστηλώσεων, καθώς και ένταξη πιστών χυτών αντιγράφων των γλυπτών που αφαιρέθηκαν

Μέχρι σήμερα έχουν ολοκληρωθεί τα έργα στερέωσης των βράχων της Ακρόπολης, αποκατάστασης του Ερεχθείου, του νοτίου τοίχου των Προπυλαίων και της ανατολικής πλευράς του Παρθενώνα. Είναι σε εξέλιξη τα προγράμματα αποκατάστασης του Νότιου περιμετρικού τείχους του Παρθενώνα (Πρόναος, Οπισθόναος, Βόρεια όψη, Πλευρικοί τοίχοι σηκού – βλ. φωτ.28,29,30), των Προπυλαίων (ανωδομή κεντρικού κτηρίου), του Ναού της Αθηνάς Νίκης, καθώς και το έργο συντήρησης της επιφάνειας των παραπάνω μνημείων, του Ερεχθείου και της Δυτικής Ζωφόρου του Παρθενώνα.

Φωτ.28, 29, 30 (αντίστοιχα): Νότιο τείχος, Οπισθόναος, πλευρικοί τοίχοι σηκού

«Οι επεμβάσεις συντήρησης και αναστήλωσης στην αθηναϊκή Ακρόπολη αποτελούν μεγάλα τεχνικά έργα με αυξημένες τεχνικές δυσκολίες που προκύπτουν από τη μοναδικότητα των μνημείων. Ο εξοπλισμός των εργοταξίων της Ακρόπολης αποτελεί μια ισορροπημένη σύνθεση μεταξύ της προηγμένης τεχνολογίας των

κατασκευών και των αρχαίων και παραδοσιακών εργαλείων και μεθόδων οικοδομικής και λιθοξοϊκής.

Και τούτο διότι πολλές από τις σύγχρονες μηχανές, αν και βοηθούν στη χρονική επιτάχυνση των εργασιών, δεν έχουν τα υψηλά ποιοτικά αποτελέσματα που απαιτεί η αναστήλωση των τέλειων επιτευγμάτων της κλασικής εποχής. Δίπλα στις γερανογέφυρες, τα ικριώματα, τους γερανούς, τις σιδηροτροχιές, τις τράπεζες συγκόλλησης, τους κόφτες μαρμάρων και τους ηλεκτρικούς παντογράφους, χρησιμοποιούνται ξύλινοι μοχλοί, τάκοι, πονταδόροι, ειδικά χειροποίητα εργαλεία και αυτοσχέδιες διατάξεις.

Η προσαρμογή του μηχανικού εξοπλισμού υπαγορεύεται κυρίως από το σεβασμό στον χώρο και την καθημερινή παρουσία χιλιάδων επισκεπτών. Σημαντικό ρόλο παίζουν τόσο οι περιορισμοί στην ηλεκτροδότηση, όσο και οι γενικότερες εργονομικές συνθήκες του βράχου με τη μεγάλη δυσκολία πρόσβασης και κίνησης μηχανημάτων και περονοφόρων οχημάτων για τη μεταφορά υλικών από και προς τα εργοτάξια. Παρά τις μεγάλες απαιτήσεις για την ασφάλεια τόσο των ανθρώπων, όσο και των μοναδικών στον κόσμο μνημείων, η εκτέλεση των έργων συντήρησης και αναστήλωσης δεν απέκλεισε ποτέ την περιοχή. Σε μια τοποθεσία που είναι ορατή σχεδόν από κάθε σημείο του λεκανοπεδίου, καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια ούτως ώστε να υπάρχει η ελάχιστη δυνατή αισθητική όχληση. Αυτό έγινε δυνατόν με τη δημιουργία ειδικών ικριωμάτων, την κατάκλιση των γερανών κατά τις μη εργάσιμες ώρες, ή την απόκρυψη μεγάλου μέρους των υποδομών σε μη θεατές περιοχές».

Η επέμβαση στα μοναδικά αρχιτεκτονήματα της κλασικής αρχαιότητας αποτελεί πράξη μεγάλης ευθύνης, για την πραγματοποίηση της οποίας συμβάλλει πλήθος ειδικών, επιστημονικό προσωπικό, αλλά και τεχνικό προσωπικό εφαρμογής, ώστε ό,τι έχει συντελεστεί μέχρι σήμερα να είναι συλλογικό έργο. Πέρα από την επιστημονική έρευνα, την εξειδικευμένη γνώση, την εμπειρία στο πεδίο, την αδιάλειπτη προσοχή κατά τη διάρκεια των δύσκολων τεχνικών επεμβάσεων, η συντήρηση, αποκατάσταση και απόδοση των μνημείων στις μελλοντικές γενεές απαιτεί, όπως προαναφέρθηκε, μακρόχρονη προσπάθεια και συνεχή φροντίδα[30].

[30] όπ.παρ. www.culture.gr

2.3.Χρονολογίες σταθμοί για τη ζωή του Ιερού Βράχου:

- 447-438 π.Χ.: Ανέγερση Παρθενώνα (διακόσμηση ναού με γλυπτά 438-432 π.Χ.)
- 437-432 π.Χ.: Ανέγερση Προπυλαίων
- 421-406 π.Χ.: Ανέγερση Ερεχθείου
- 420 π.Χ.: Ανέγερση Ναού Αθηνάς Νίκης
- 267 μ.Χ.: Καταστροφή εσωτερικού του Παρθενώνα από πυρκαγιά
- 361-363 μ.Χ.: Επισκευή Παρθενώνα, ίσως επί αυτοκράτορα Ιουλιανού
- 6ος αι. μ.Χ.: Μετατροπή Παρθενώνα και Ερεχθείου σε χριστιανικούς ναούς
- 12ος αι. μ.Χ.: Διαμόρφωση Προπυλαίων σε παλάτι
- 1456 μ.Χ.: Μετατροπή Παρθενώνα σε μουσουλμανικό τέμενος
- Τουρκοκρατία: Μετατροπή Ερεχθείου σε οικία χαρεμιού, χρησιμοποίηση Προπυλαίων ως πυριτιδαποθήκης
- 1640 μ.Χ.: Έκρηξη στα Προπύλαια και καταστροφή της ανωδομής του Κεντρικού Κτιρίου
- 1686 μ.Χ.: Κατεδάφιση ναού Αθηνάς Νίκης
- 1687 μ.Χ.: Έκρηξη στον Παρθενώνα από οβίδες του Μοροζίνι
- 1801: Λεηλασία των μνημείων από το Λόρδο Έλγιν
- 1835: Πρώτη αναστήλωση ναού Αθηνάς Νίκης από τον I.Ross
- 1839-1863: Πρώτες αναστηλώσεις Κ.Πιττάκη (Ερέχθειο, Παρθενώνας, Προπύλαια)
- 1835-1890: Ανασκαφές στην Ακρόπολη από τους Κ.Πιττάκη, Π. Καββαδία, G. Kawerau
- 1898-1939: Αναστηλωτικά προγράμματα Ν. Μπαλάνου
- 1975 κεξ.: Σωστικές και αναστηλωτικές επεμβάσεις με την εποπτεία της Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης (φωτ.31, 32)

Φωτ. 31, 32: Κατά τη διάρκεια των εργασιών και μετά την αποκατάσταση

2.4. Η Ενοποίηση των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας
2.4.1. Λίγα λόγια για την πόλη των Αθηνών

Η **Αθήνα**, το **1833,** όταν αποφασίστηκε ότι θα καταστεί η πρωτεύουσα του νέου ελληνικού κράτους, ήταν απλώς μια κωμόπολη που αριθμούσε 6.000 περίπου κατοίκους. Δύο ταλαντούχοι αρχιτέκτονες, ο **Σταμάτης Κλεάνθης** και ο **Edward Schaubert** (Βαυαρία), μαθητές του Karl Schinkel, εκπόνησαν το σχέδιο της νέας Αθήνας. Σχέδιο που πατά πάνω στα χνάρια του ρομαντικού νεοκλασικισμού με βασική ιδέα την ανάπτυξη της νέας πόλης προς το βορρά και την αποκατάσταση του κέντρου της αρχαίας πόλης μέσω εκτεταμένων ανασκαφών γύρω από την Ακρόπολη (η αρχαία αίγλη της ήταν, άλλωστε, το βασικό επιχείρημα για την επιλογή της ως νέας πρωτεύουσας). Η δημιουργία μιας πολιτιστικής-ιστορικής ζώνης ήταν, συνεπώς, μια ιδέα που υπήρχε από την πρώτη στιγμή. Το **1834**, ο **Leo von Klenze** παρουσίασε ένα νέο σχέδιο, το οποίο τροποποιούσε το προηγούμενο κυρίως προτείνοντας στενότερους δρόμους, μειώνοντας τους ανοικτούς χώρους και το χώρο που προοριζόταν για τις αρχαιολογικές έρευνες[31].

Το **1860**, το σχέδιο του Klenze αναπροσαρμόστηκε από την **Επιτροπή Σταυρίδη** για πληθυσμό 50.000 κατοίκων πλέον και με καθοριστικής σημασίας, αφού, πέραν κάποιων τροποποιήσεων, το σχέδιο αυτό διαμόρφωσε τον πυρήνα της πόλης και είναι υπεύθυνο για τη μορφή που έχει το κέντρο της σύγχρονης Αθήνας.

Το 1920, στην Αθήνα ζούσαν 453.000 κάτοικοι, ενώ το 1928, μετά το τεράστιο κύμα προσφύγων από τη Μικρά Ασία, ο πληθυσμός της έφθασε τους 802.000 κατοίκους. Την παραμονή του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, η Αθήνα είχε ήδη 1.140.000 κατοίκους. Μετά το 1950 ακολούθησαν τα χρόνια που σηματοδότησαν την περίοδο της πλήρους μεταπολεμικής αναδιοργάνωσης της χώρας. Οι ρυθμοί οικονομικής και δημογραφικής ανόδου υπήρξαν ακόμα υψηλότεροι τώρα και οφείλονταν στην αξιοσημείωτη συγκέντρωση βιομηχανικών δραστηριοτήτων στην περιοχή.

«Σήμερα η Ευρύτερη Περιοχή των Αθηνών αποτελεί μια σύγχρονη Μητρόπολη με μοναδικά φυσικά, αισθητικά και πολιτιστικά πλεονεκτήματα τα οποία τονίζουν τόσο την αρχαία όσο και τη σύγχρονη ιστορία της. Αποτελεί μια αυτοδύναμη περιφέρεια της χώρας, την περιφέρεια Αττικής. Είναι η μεγαλύτερη περιφέρεια της χώρας, από άποψη πληθυσμού και πυκνότητας, καθώς και οικονομικής δραστηριότητας. Περιλαμβάνει

[31] Βλ. www.astynet.gr

157 δήμους και κοινότητες εντός 4 νομών. Η περιοχή στεγάζει το 34,3% (3.522.769 κάτοικοι) του πληθυσμού της χώρας, ενώ γεωγραφικά δεν υπερβαίνει το 2,8% της συνολικής επιφανείας της χώρας».

2.4.2. Σχεδιασμός για την Αθήνα

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο άρχισαν οι προσπάθειες για ένα πολεοδομικό και χωροταξικό σχεδιασμό για την Ευρύτερη Περιοχή των Αθηνών που θα παρουσίαζε συνοχή. Οι προσπάθειες αυτές συνεχίστηκαν κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του ΄60 και προς το τέλος της δεκαετίας του ΄70 πήραν τη μορφή νομοθετημένων συγκεκριμένων στόχων μέσω ενός σχεδίου-πλαισίου, το οποίο ονομαζόταν «Πρωτεύουσα 2000». Τέλος, το 1985 ψηφίσθηκε ένας νόμος ειδικά για την Αθήνα, το Ρυθμιστικό Σχέδιο και Πρόγραμμα για την Περιβαλλοντική Προστασία της Ευρύτερης Περιοχής των Αθηνών (Ν. 1515/85). Το Ρυθμιστικό Σχέδιο των Αθηνών (Master Plan) επιδιώκει να καθορίσει τους βασικούς άξονες για τη μελλοντική ανάπτυξη της περιοχής. Οι **γενικοί στόχοι** και κατευθύνσεις τους Σχεδίου αυτού αναφέρονται στο **Άρθρο 3 του Νόμου 1515/85** και μεταξύ αυτών, δύο συνδέονται απευθείας με το **Πρόγραμμα Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων** των Αθηνών[32]:

- «Η προώθηση της ιστορικής φυσιογνωμίας των Αθηνών και η αναβάθμιση του κέντρου της
- Η βελτίωση της ποιότητας ζωής για όλους τους κατοίκους της και η προστασία του περιβάλλοντος»

Μεταξύ των πιο **ειδικών στόχων** και κατευθύνσεων αυτού του σχεδίου για την Αθήνα σε τοπικό επίπεδο μπορούμε να διακρίνουμε:

- «Τον εξωραϊσμό των ιστορικών στοιχείων της πόλης, την αποκατάσταση του τοπίου και της οικολογίας της Αττικής, την προστασία και τη διαχείριση των ορεινών περιοχών, των περιοχών ιδιαίτερου φυσικού κάλλους και των παράκτιων ζωνών
- Την αναδιοργάνωση του αστικού ιστού μέσω μέτρων ελέγχου της άτακτης πολεοδομικής εξάπλωσης, τη δημιουργία ενός πολυκεντρικού τρόπου λειτουργίας της πόλης, τον έλεγχο των

[32] όπ.παρ. www.astynet.gr

χρήσεων γης και της πυκνότητας του πληθυσμού ανά περιοχή, την αναδιοργάνωση της λειτουργίας των συνοικιών, την αναβάθμιση και αποσυμφόρηση των κέντρων της Αθήνας και του Πειραιά, με έμφαση στη διατήρηση και προβολή του ιστορικού τους χαρακτήρα

- Το σχεδιασμό ποιοτικών παρεμβάσεων μεγάλης κλίμακας»

Το Διαρθρωτικό Σχέδιο της Ευρύτερης Περιοχής Αθηνών καθορίζει τις αρχές και τις κατευθύνσεις για την ανάπτυξη ολόκληρης της Μητρόπολης.

Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο της καθ' εαυτού πόλης των Αθηνών μεριμνά, μεταξύ άλλων, για ένα **Αρχαιολογικό Πάρκο** και για τη βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσω της αποκατάστασης των υποβαθμισμένων περιοχών. Αυτό το Αρχαιολογικό Πάρκο στο κέντρο της πόλης, ένα μεγάλο **ανοιχτό μουσείο**, περιλαμβάνει τα πλέον διάσημα αρχαία και βυζαντινά μνημεία, την παλαιά πόλη και άλλα οικοδομήματα-πλατείες/άξονες/περιοχές ιστορικού χαρακτήρα.

Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο εγκρίνεται από τον Υπουργό μετά από ενεργό δημόσια συμμετοχή (πολίτες, τοπικοί και κεντρικοί κυβερνητικοί φορείς, περιβαλλοντικές ομάδες και άλλα ενδιαφερόμενα μέρη είτε από τον ημιδημόσιο είτε από τον ιδιωτικό τομέα, των οποίων οι εκπρόσωποι συμμετέχουν δραστήρια στην όλη διαδικασία σχεδιασμού).

2.4.3. Το ιστορικό της ενοποίησης

Η αρχική ιδέα της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων ανήκει στο Χαρίλαο Τρικούπη που την έθεσε για πρώτη φορά πριν από τους πρώτους Ολυμπιακούς Αγώνες του 1896, με αφορμή κάποια δημόσια έργα[33].

Στη σύγχρονη εποχή, η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας και η ταυτόχρονη ανάπλαση του ιστορικού της κέντρου αποτελούν το μεγαλύτερο μέχρι σήμερα πρόγραμμα πολεοδομικών παρεμβάσεων στην καρδιά της ελληνικής πρωτεύουσας. Στόχος του προγράμματος είναι να πραγματώσει το παλιό όραμα του ενιαίου αρχαιολογικού πάρκου της πρωτεύουσας από το Ολυμπιείο ως τον Κεραμεικό, αναβαθμίζοντας παράλληλα όλες τις περιοχές που έχουν σχέση με το πάρκο.

---

[33] όπ. παρ. www.astynet.gr

Τη συντονισμένη αυτή προσπάθεια, η οποία ξεκίνησε με πρωτοβουλία του ΥΠΠΟ και του ΥΠΕΧΩΔΕ, ανέλαβε να ολοκληρώσει η **«Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.»** (ΦΕΚ 551 /22.6.95 και 909/15.10.97)**,** που διοικείται από 9μελές Διοικητικό Συμβούλιο. Στο Δ.Σ. εκπροσωπούνται τα δύο εποπτεύοντα Υπουργεία με τρία μέλη έκαστο και με ένα μέλος ο Δήμος Αθηναίων. Ένατο μέλος ορίζεται ο Διευθυντής της Εταιρείας (Πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος είναι το αυτό πρόσωπο).

Η προσπάθεια ξεκινά το **1976** με προτάσεις αρχιτεκτόνων-πολεοδόμων για το θέμα αυτό, από τις οποίες ιδιαίτερη βαρύτητα έχει εκείνη του Αλέξανδρου Δ. Φωτιάδη. Το **1983** το ΥΠΕΧΩΔΕ παρουσιάζει το «αρχαιολογικό πάρκο» στο πλαίσιο του Ρυθμιστικού Σχεδίου της Αθήνας και το **1987** το ΥΠΠΟ προχωρεί στην εκπόνηση ενός στρατηγικού σχεδίου (master plan), το οποίο καθόρισε την κλίμακα της πολεοδομικής παρέμβασης.

Έξι μεγάλης κλίμακας μελέτες του ΥΠΠΟ για την αρχαιολογική περιοχή από το Ολυμπιείο ως τον Κεραμεικό, σε συνδυασμό με τη μελέτη πεζοδρόμησης των οδών Διονυσίου Αρεοπαγίτου και Αποστόλου Παύλου, η οποία έχει εφαρμοστεί, ορίζουν το αντικείμενο και το χαρακτήρα του αρχαιολογικού πάρκου.
Η εταιρεία «Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.» ανέλαβε να ολοκληρώσει αυτό το φιλόδοξο πρόγραμμα και το 2002 παρέδωσε το έργο της πεζοδρόμησης της Διονυσίου Αρεοπαγίτου στο κοινό (βλ. Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Ο πεζόδρομος της Διονυσίου Αρεοπαγίτου

Το πρόγραμμα δράσης της εταιρείας για την ανάπλαση του ιστορικού κέντρου περιέλαβε και τους αρχιτεκτονικούς διαγωνισμούς και τις μελέτες τεσσάρων μεγάλων και σημαντικών για την εικόνα της Αθήνας πλατειών: Συντάγματος, Ομόνοιας, Μοναστηρακίου, Κουμουνδούρου[34].

Στα πλαίσια του στόχου για την ανάδειξη της πολιτιστικής ταυτότητας, της αρχιτεκτονικής φυσιογνωμίας και του ιστορικού προσώπου της Αθήνας είναι και η αποκατάσταση των κτιρίων στο εμπορικό κέντρο και τις παραδοσιακές γειτονιές κατά μήκος των ιστορικών αξόνων (Αθηνάς, Ερμού, Αιόλου, Μητροπόλεως κ.λπ.) αλλά και άλλων διακεκριμένων οικιστικών συνόλων. Έτσι, παραδίδεται στους κατοίκους της Αθήνας ένα αισθητικά, περιβαλλοντικά και πολιτιστικά αναβαθμισμένο ιστορικό κέντρο. Η ολοκλήρωση της πρώτης φάσης του προγράμματος πραγματοποιήθηκε πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004, όπως είχε άλλωστε σχεδιαστεί. Οι κάτοικοι και οι επισκέπτες της Αθήνας θα έχουν στη διάθεσή τους ένα **"ανοικτό και εκτεταμένο Μουσείο"** (ίσως το μεγαλύτερο παγκοσμίως)**,** μήκους περίπου **8 χλμ**. και έκτασης **15.000 στρεμμάτων**, που περιλαμβάνει τη μεγάλη έκταση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων της πρωτεύουσας και τις παραδοσιακές ενότητες του ιστορικού κέντρου. Το πρόγραμμα της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας διασφαλίζει τη συνοχή και την ανάδειξη του πυρήνα της πόλης (βλ.παρακ. Σχήμα 2).

Το «μουσείο» αυτό θα περιλαμβάνει τους αρχαιολογικούς χώρους και τα μνημεία της πόλης (Ακρόπολη, Αρχαία και Ρωμαϊκή Αγορά, Βιβλιοθήκη Αδριανού, Κεραμεικός, Δημόσιο Σήμα, Ακαδημία Πλάτωνος, Ιερά Οδός, Θησείο, Λόφος Φιλοπάππου, Πνύκα, Άρειος Πάγος, Ολυμπιείο, Στάδιο κ.ά.). Παράλληλα, θα ενσωματώσει μνημεία της βυζαντινής και μεταβυζαντινής περιόδου, νεοκλασικά κτίρια, χώρους πρασίνου (Εθνικός Κήπος, Ζάππειο, Αρδηττός, Πάρκο Ριζάρη) περιοχές κεντρικών λειτουργιών (Εμπορικό Τρίγωνο) παραδοσιακές γειτονιές του ιστορικού κέντρου της Αθήνας (Πλάκα, Αναφιώτικα, Θησείο, Ψυρρή, Μεταξουργείο, Γκαζοχώρι, Μακρυγιάννη, Κολωνάκι, Νεάπολη, Εξάρχεια) καθώς και περιοχές που γειτνιάζουν με το ανοιχτό μουσείο ή «αρχαιολογικό πάρκο» (Κολωνός, Πετράλωνα, Κουκάκι, ΦΙΞ, Μετς).

Το πρόγραμμα της ενοποίησης περιλαμβάνει επίσης την ανάπλαση και ανάδειξη του άξονα της Ιεράς Οδού και τη σύνδεση των κατά μήκος αυτής σημαντικών μνημείων, τοπίων, αρχαιολογικών και ελεύθερων χώρων.

[34] Βλ. www.minenv.gr

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει έργα, παρεμβάσεις και ρυθμίσεις όπως:

1. Πεζοδρομήσεις (μεταξύ αυτών οι κυριότερες είναι των οδών Β. Όλγας, Διονυσίου Αρεοπαγίτου, Αποστόλου Παύλου, Ερμού, Ιεράς Οδού).
2. Τεχνικά έργα οδικού δικτύου.
3. Διαμόρφωση - ανάπλαση πλατειών, ελεύθερων -κοινόχρηστων χώρων.
4. Αποκατάσταση διατηρητέων κτιρίων.
5. Αναπλάσεις μετώπων κτιρίων (διατηρητέων και όχι) κατά μήκος οδών. Επεμβάσεις για την αισθητική βελτίωση της περιοχής (κεραίες, ταμπέλες κ.λπ.).
6. Φωτισμός κτιρίων και ελεύθερων χώρων.
7. Διαμορφώσεις κοινοχρήστων χώρων, στους οποίους εντάσσονται και οι σταθμοί του μετρό και εσωτερική διαρρύθμιση των σταθμών που σχετίζονται με τους παραπάνω σκοπούς.
8. Δίκτυα υποδομής για την εξυπηρέτηση του έργου.
9. Φυτοτεχνικά έργα (εκτός αρχαιολογικών χώρων).
10. Κυκλοφοριακές ρυθμίσεις.
11. Χρήσεις γης - Όροι δόμησης.
12. Απαλλοτριώσεις (αρμοδιότητας ΥΠΕΧΩΔΕ).
13. Προστασία και ανάδειξη παραδοσιακών συνόλων και γειτονιών.
14. Διαμορφώσεις αρχαιολογικών χώρων και φυτοτεχνικά έργα (εντός της περίφραξης).
15. Αναστηλώσεις μεταβυζαντινών μνημείων, νεοκλασικών και λοιπών διατηρητέων κτιρίων.

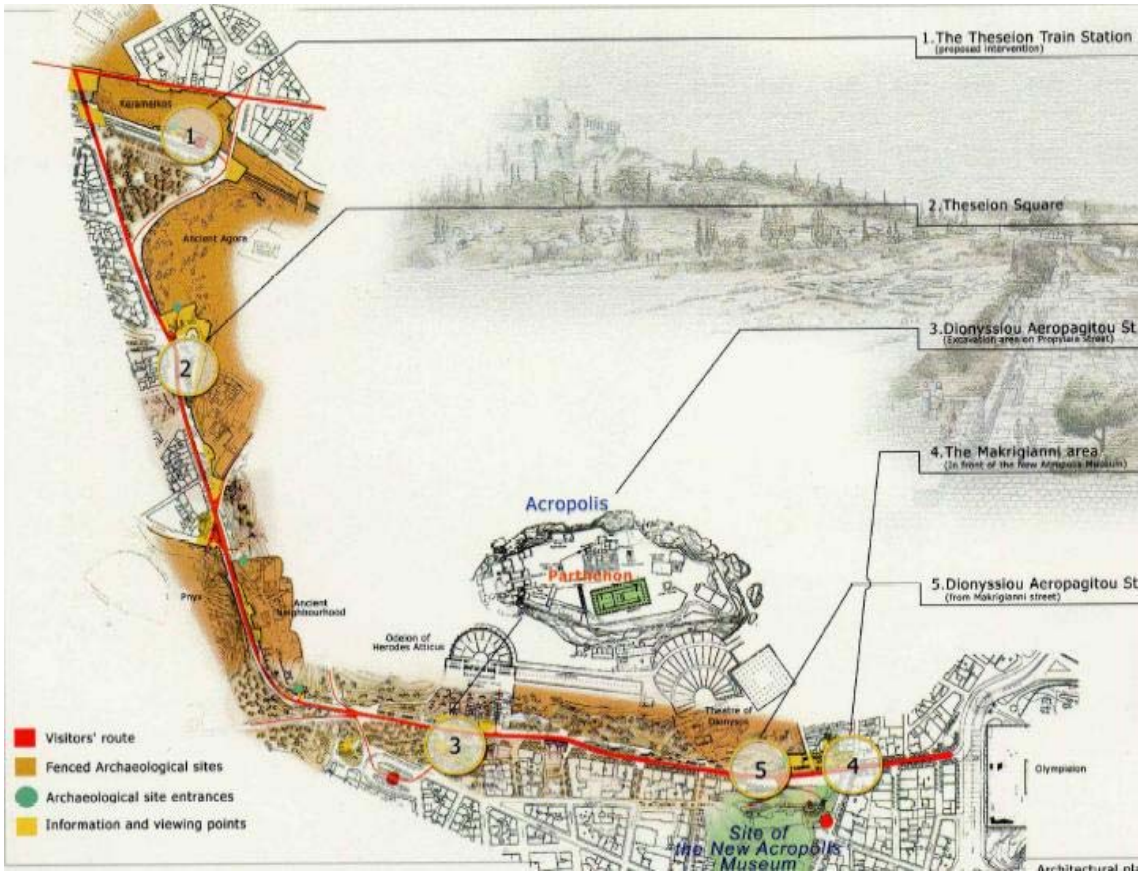
Τρία μεγάλα τεχνικά έργα σε συνδυασμό με κυκλοφοριακές ρυθμίσεις εξασφαλίζουν τη διασύνδεση των αρχαιολογικών χώρων, αποκαθιστώντας τη συνοχή που είχαν κατά την αρχαιότητα:

- **Κεραμεικός**
  - ✓ Σύνδεση του Κεραμεικού με την Ιερά Οδό, με την υποσκαφή της οδού Πειραιώς.
  - ✓ Πεζοδρόμηση της Ιεράς Οδού (ως την Κων/πόλεως).
- **Ολυμπιείο - Πλάκα**
  - ✓ Κατασκευή υπόγειας διάβασης οχημάτων κάτω από τη Λ. Αμαλίας
  - ✓ Πεζοδρόμηση τμήματος της Λ. Αμαλίας.
- **Παναθηναϊκο Στάδιο - Ζάππειο**
  - ✓ Κατασκευή υπόγειας σήραγγας κάτω από τη Β. Κων/νου.
  - ✓ Πεζοδρόμηση Λ. Όλγας

Στους μελλοντικούς άξονες παρέμβασης του προγράμματος της Ενοποίησης Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας, πέρα από τη συνέχιση και ολοκλήρωση παρεμβάσεων όπως αυτές που προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να προστεθεί και αυτός της σήμανσης μνημείων (κτηρίων, χρήσεων κτηρίων, αρχιτεκτονικής ταυτότητας, κ.ά.) του Ιστορικού Κέντρου. Στο πλαίσιο αυτό η ΕΑΧΑ ΑΕ έχει ήδη ολοκληρώσει τη σήμανση 30 μνημείων της Βυζαντινής και Μεταβυζαντινής περιόδου στο Ιστορικό Κέντρο.

Οι παρεμβάσεις και τα έργα που περιλαμβάνει το πρόγραμμα δημιουργούν μια όαση ζωής και πολιτισμού σε μια ανθρώπινη πόλη. Συμβάλλουν στη σύνδεση των πολιτών με την ιστορία της πόλης τους και την εξέλιξή της μέσα στις χιλιετηρίδες της ζωής της. Αναδεικνύουν έναν ανεπανάληπτο πόλο έλξης για διαδρομές, περιπάτους, ψυχαγωγία και εκδηλώσεις με πλαίσιο αναφοράς την πολιτισμική και περιβαλλοντική ταυτότητα της πόλης και του Αττικού Τοπίου.

Τέλος, η τεχνογνωσία που έχει αποκτηθεί από την εμπειρία αυτή είναι δυνατόν να μεταφερθεί και σε άλλες πόλεις που θα ήθελαν να εφαρμόσουν αντίστοιχες πολιτικές ανάδειξης της ιστορικής τους ταυτότητας.

Σχήμα 2: Κάτοψη της ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων της Αθήνας

2.4.4. Επισημάνσεις για τις συνέπειες από την εφαρμογή του προγράμματος ενοποίησης

Σύμφωνα με το ΥΠΕΧΩΔΕ, οι θετικές επιπτώσεις από την εφαρμογή του προγράμματος ενοποίησης, τόσο για την ανάπτυξη της περιοχής, όσο και για την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής, αναμένεται να είναι σημαντικές. Ιδιαίτερα θετικές θα είναι οι επιπτώσεις στο περιβάλλον, τόσο μέσω άμεσων σχετικών παρεμβάσεων (πεζοδρομήσεις, αύξηση πρασίνου, αύξηση ελεύθερων / ακάλυπτων χώρων κλπ.) όσο και έμμεσα, μέσω παρεμβάσεων σε όλα τα επίπεδα (βελτίωση οδικού δικτύου, αύξηση της μέσης ταχύτητας κυκλοφορίας, μείωση των εκπεμπόμενων ρύπων, της ηχορρύπανσης κλπ.)[35].

Με τη χωροθέτηση νέων πυρήνων κεντρικών λειτουργιών (εμπόριο, διοίκηση, πολιτισμός) προς τα δυτικά του σημερινού κέντρου της Αθήνας θα αποσυμφορηθεί το τελευταίο, ενώ παράλληλα θα υπάρξει έλξη επενδύσεων στις νέες θέσεις με τις συνακόλουθες πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις.

Η συνολική βελτίωση της εικόνας και της λειτουργίας της ευρείας ζώνης

[35] όπ.παρ. www.minenv.gr

των αρχαιολογικών χώρων (που συμπίπτει σε μεγάλο βαθμό με το εμπορικό και ιστορικό κέντρο της πόλης), ισοδυναμεί με αναβάθμιση του κυριότερου τουριστικού πόρου της Αθήνας. Αν ληφθεί υπόψη επιπλέον και η παγκόσμια ακτινοβολία της περιοχής, αναμένεται ότι θα προκύψει σημαντική αύξηση των τουριστικών ροών και του συνακόλουθου συναλλάγματος (συμπεριλαμβανομένης και της αύξησης της κατά κεφαλήν δαπάνης). Η συστηματική δημοσιοποίηση της παρέμβασης με μεθόδους City Marketing (βλέπε π.χ. την ανάλογη στρατηγική που ακολουθήθηκε στο Παρίσι -μεγάλα αστικά κέντρα όπως οι Halles, η La Villete, κ.λπ.- και στη Βαρκελώνη -μεγάλα έργα αστικής υποδομής στο πλαίσιο των Ολυμπιακών Αγώνων) θα παίξει καθοριστικό ρόλο για τη μεγιστοποίηση των ωφελειών αυτού του τύπου.

Η υλοποίηση του προγράμματος θα συμβάλει στη βελτίωση της εικόνας, της λειτουργίας και της ακτινοβολίας της Αθήνας και στην ανάληψη από την πρωτεύουσα ενός νέου εθνικού και διεθνούς ρόλου στο πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης.

2.4.5. Οι συνέπειες σε σχέση με το ζήτημα των Γλυπτών του Παρθενώνα

Έργα τέχνης από όλες τις περιόδους του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού εκτίθενται σε μουσεία και αίθουσες τέχνης σε όλο τον κόσμο, έτσι ώστε να προσφέρουν σε εκατομμύρια ανθρώπους την ευκαιρία να τα απολαύσουν, να τα εκτιμήσουν και να τα μελετήσουν. Τα Γλυπτά του Παρθενώνα, όμως, αποτελούν μια μοναδική περίπτωση. Ο γλυπτικός διάκοσμος και τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του Παρθενώνα δε δημιουργήθηκαν σαν αυτόνομα έργα τέχνης, εξ αρχής επινοήθηκαν και σχεδιάστηκαν σαν αναπόσπαστα μέρη του μνημείου.

Ο Παρθενώνας, σύμβολο της Αθηναϊκής δημοκρατίας, αντιπροσωπεύει την τέχνη του κλασικού ελληνικού πολιτισμού στο αποκορύφωμά της. Η Ακρόπολη, την οποία κοσμεί ο Παρθενώνας, ήταν το ιερό κέντρο της αρχαίας Αθήνας που συγκέντρωνε γύρω του όλες τις σημαντικές λειτουργίες της πόλης (την Αγορά, την Πνύκα, τα θέατρα, κλπ.). Ο Παρθενώνας παραμένει το έμβλημα της πόλης των Αθηνών και το σύμβολο της ελληνικής πολιτιστικής ταυτότητας. Αποτελεί επίσης μέρος της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς, ένα από τα πρώτα μνημεία που η UNESCO συμπεριέλαβε στον Κατάλογο Παγκόσμιας Κληρονομιάς. Πράγματι, είναι το σήμα κατατεθέν της UNESCO. Ωστόσο, οι πολιτιστικές, ιστορικές και αισθητικές αξίες του Παρθενώνα είναι περισσότερο συνυφασμένες με την πόλη στην οποία αυτός δημιουργήθηκε, την Αθήνα.

Ο Παρθενώνας είναι, λοιπόν, γνωστός παγκοσμίως όχι μόνο ως ένα μοναδικό μνημείο στην ιστορία της αρχιτεκτονικής, αλλά και ως η επιτομή της συνεισφοράς του ελληνικού πνεύματος στην πολιτιστική κληρονομιά της ανθρωπότητας. Η μοναδικότητα του μνημείου και η ανάγκη να αποκατασταθεί η ενότητα των γλυπτών του, κάνουν επιτακτική την ανάγκη να επιστραφούν τα Γλυπτά του Παρθενώνα, τα οποία φιλοξενούνται στο Βρετανικό Μουσείο[36]. Στις αρχές του 21ου αιώνα οι αντιλήψεις περί της ιστορικής συντήρησης, προστασίας και ερμηνείας της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς άλλαξαν δραστικά. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ο Παρθενώνας, ένα μνημείο παγκόσμιας σημασίας, δεν είναι πλέον δυνατόν να παραμένει ακρωτηριασμένο. Η επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα στην Αθήνα, στην πόλη όπου δημιουργήθηκαν, θα επιβεβαιώσει την επανένταξή τους στο ιστορικό, τοπογραφικό και πολιτιστικό τους πλαίσιο και θα συμβάλει στην πληρέστερη κατανόηση και ερμηνεία τους.

Τα Γλυπτά του Παρθενώνα, όταν επιστραφούν στην Αθήνα, θα στεγαστούν στο Νέο Μουσείο Ακροπόλεως, στην ίδια την καρδιά της γέννησής τους.. Ένα μέρος αυτής της «καρδιάς» επιζεί άθικτο τόσο στο Βράχο της Ακρόπολης, όσο και στις γύρω περιοχές. Η Πολιτιστική Ολυμπιάδα, όπως και οι Ολυμπιακοί Αγώνες της Αθήνας, παρουσιάζουν τις δύο χώρες, την Ελλάδα και το Ηνωμένο Βασίλειο, με ένα ευρύ πεδίο ευκαιριών για αποτελεσματικές συνεργασίες στον τομέα του πολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, η επανένωση των Γλυπτών του Παρθενώνα θα ήταν μια μοναδική ευκαιρία για στενή συνεργασία[37].

Το **πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων** αποτελεί επομένως ένα σημαντικό **επιχείρημα** για τη διεκδίκηση των Γλυπτών του Παρθενώνα από το Βρετανικό Μουσείο. Το μουσειακό αυτό πάρκο, που θα είναι προσιτό σε όλους, θα επιτρέπει στο σύγχρονο Αθηναίο ή στον επισκέπτη της Αθήνας να περπατά κατά μήκος της ιστορικής διαδρομής του και να κατανοεί τις διαφορετικές φάσεις της ιστορίας της πόλης με το βράχο της Ακρόπολης και τον Παρθενώνα να κυριαρχεί σε συνεχή θέα.

Από την άλλη πλευρά, το μνημειώδες και καινοτόμο πρόγραμμα συντήρησης και αναστήλωσης που ξεκίνησε στην Ακρόπολη πριν από 29 χρόνια, πραγματοποιείται βάσει των μελετών που είχαν αρχικά υποβληθεί για αξιολόγηση στη διεθνή

[36] Βλ. Υπόμνημα του ΥΠΠΟ για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στην Ειδική Επιτροπή σε θέματα Πολιτισμού, Τύπου και Αθλητισμού του Βρετανικού Κοινοβουλίου, Φεβρουάριος 2000

[37] Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές και τα δύο γεγονότα βρίσκονται σε εξέλιξη, ωστόσο καμία πρόοδος δεν έχει σημειωθεί στο επίμαχο ζήτημα.

επιστημονική κοινότητα μέσω συνεδρίων και δημοσιεύσεων. Η σημερινή αποκατάσταση του Παρθενώνα αρχικά στοχεύει στη δομική του συντήρηση, στη συντήρηση των επιφανειών, τη μέγιστα δυνατή προστασία των γλυπτών, τη σωστή επανατοποθέτηση μερών ήδη αποκαταστημένων στο μνημείο και την αποκατάσταση μερών του μνημείου με τα θραύσματα, από αυτά που βρίσκονται στο έδαφος, που μπορούν να ενωθούν μεταξύ τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, κάθε επέμβαση είναι αναστρέψιμη και δεν προκαλεί φθορά στο μνημείο. Έτσι, τα αρχιτεκτονικά στοιχεία του Παρθενώνα που βρίσκονται στο Βρετανικό Μουσείο (π.χ. το κιονόκρανο και ο σπόνδυλος κίονα) μπορούν εύκολα να ενσωματωθούν στο μνημείο μετά την επιστροφή τους.

Τα τελευταία χρόνια εντατική αρχαιολογική έρευνα στην Ακρόπολη γενικότερα και στον Παρθενώνα ειδικότερα έχει αποδώσει νέα στοιχεία: έχουν βρεθεί πολυάριθμα γλυπτικά θραύσματα που ανήκουν στον Παρθενώνα, αρκετές μορφές έχουν αποκατασταθεί και έχουν αναγνωριστεί θραύσματα που μπορούν άνετα να συγκολληθούν με τα Γλυπτά του Παρθενώνα στο Βρετανικό Μουσείο. Τα αξιοσημείωτα αυτά αποτελέσματα δείχνουν ότι η Ακρόπολη είναι ακόμη μια αστείρευτη πηγή ερευνητικής γνώσης.

2.5.Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης

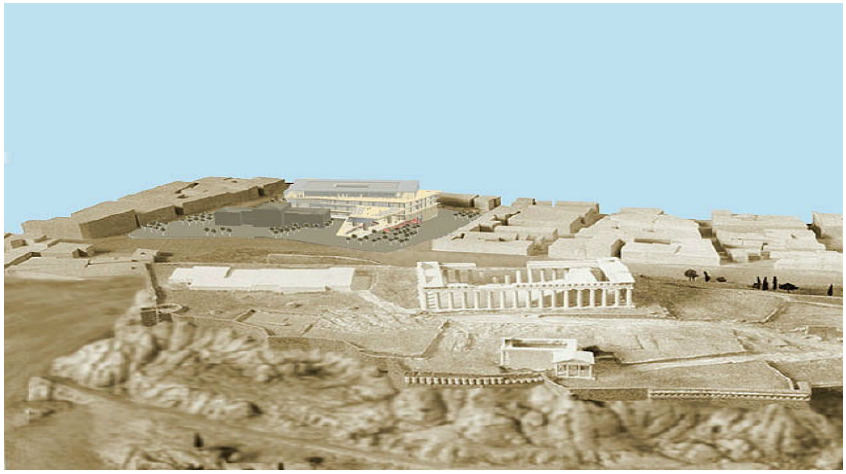
Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης θα φιλοξενήσει τις συλλογές που βρίσκονται τώρα στο Μουσείο της Ακρόπολης, καθώς και τα Μάρμαρα του Παρθενώνα, αυτά που βρίσκονται στην Αθήνα και αυτά από το Βρετανικό Μουσείο, μετά την επιστροφή τους στην Αθήνα. Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης θα βρίσκεται στους πρόποδες της Ακρόπολης, σε φυσική και οπτική επαφή με τον αρχαιολογικό χώρο (Εικ.2,3)

Εικ.2,3: Το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης

Η συστηματική ανασκαφή του χώρου του μουσείου διενεργήθηκε σε έκταση 4.600 τ.μ. και έχει φέρει στο φως μεγάλο τμήμα του πολεοδομικού ιστού της αρχαίας

Αθήνας[38]. Έχει διαπιστωθεί η κατοίκηση της περιοχής από τους κλασικούς μέχρι τους μεσοβυζαντινούς χρόνους, ενώ έχουν εντοπιστεί κατάλοιπα τοίχων των γεωμετρικών χρόνων και στρώματα της Μεσοελλαδικής και της τελικής Νεολιθικής Εποχής. Έχουν αποκαλυφθεί τέσσερις αρχαίες οδοί και οι οικοδομικές ενότητες γύρω από αυτές. Επίσης ξεχωρίζουν τα κατάλοιπα πολλών οικιών των παλαιοχριστιανικών, υστερορωμαϊκών, ρωμαϊκών και ελληνιστικών χρόνων, καθώς και λουτρικής εγκατάστασης των πρώιμων ρωμαϊκών χρόνων. Η περιοχή της κεντρικής ανασκαφής, που ορίζεται από δύο αρχαίους δρόμους και μια πάροδο και περιλαμβάνει ένα συγκρότημα του 7ου μ.Χ. και δύο παλαιοχριστιανικές οικίες, θα αποτελέσει τμήμα του υπό ανέγερση Νέου Μουσείου Ακροπόλεως, αφού όλα αυτά τα ευρήματα θα διατηρηθούν in situ: στην πραγματικότητα θα συμπεριληφθούν στο σχεδιασμό του νέου κτιρίου[39]. Απαραίτητη ήταν η τροποποίηση του αρχικού αρχιτεκτονικού σχεδίου ώστε να φιλοξενηθούν οι ανακαλύψεις αυτές. Για το σκοπό αυτό, το σχέδιο για το νέο Μουσείο της Ακρόπολης επελέγη μέσα από κλειστό διεθνή διαγωνισμό με διεθνή κριτική επιτροπή. Νικητής του διαγωνισμού αναδείχτηκε ο ελβετός αρχιτέκτονας B.Tchumi. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό του πρώτου βραβείου είναι ακριβώς η «απουσία μορφής» και στόχος του η επιδίωξη αποφυγής κάθε είδους «αναμέτρησης» με τα μνημεία του Βράχου, κάθε αναζήτησης «νοηματικών», «συμβολικών» ή «αναγωγικών» στοιχείων από τα οποία υπέφεραν άλλες μελέτες (φωτ.33).

Φωτ.33: Η μακέτα του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης

[35] Βλ. ΟΑΝΜΑ (Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης), Ανακοινώσεις, Αθήνα, 2004
[39] όπ.παρ. υποσημ.34, Υπόμνημα του ΥΠΠΟ

2.5.1. Η πολεμική εναντίον του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης

Δύο είναι οι βασικοί ισχυρισμοί των πολέμιων της κατασκευής του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως στο επιλεγόμενο οικόπεδο Μακρυγιάννη: ο πρώτος αφορά στο απαράδεκτο της ανέγερσης του κτιρίου πάνω σε αρχαιολογικό χώρο (φωτ.34,35), ο δεύτερος επικαλείται το άστοχο της πραγματοποίησης μιας ογκώδους κατασκευής, σε γειτνίαση και αναπόφευκτη αναμέτρηση, με μιαν ευρύτερη αρχαιολογική περιοχή καθώς και με τον Ιερό Βράχο και τα διάσημα μνημεία του. Πρόκειται για αμφισβητήσεις συνήθεις στη διοικητική πρακτική, δηλαδή: η προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος, η πολεοδομική τάξη, οι απαλλοτριώσεις, η προστασία του δικαιώματος της ιδιοκτησίας[40].

Πιο συγκεκριμένα, οι κάτοικοι της περιοχής Μακρυγιάννη, διαμαρτυρόμενοι, αναφέρονται στην επιστροφή των γλυπτών του Παρθενώνα ως πρόφαση, αφού αυτά μπορούν, όπως ισχυρίζονται, να στεγασθούν στο Ζάππειο μέγαρο.

Φωτ.34,35: Η θεμελίωση του Νέου Μουσείου

Και συνεχίζουν: «Η ανέγερση του Μουσείου ξεκίνησε την 29 Μαρτίου 2002 από συνεργεία της Α' Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, με σκοπό την οικοδόμηση «θηριώδους» κτιρίου (μουσείου) με διαστάσεις ύψους 25-34 μέτρων λόγω κλίσης και εμβαδού 11 στρέμματα ανά όροφο.

Οι γιγαντιαίες διαστάσεις αυτού του κτιρίου όχι μόνο αντιπαραβάλλονται με το μνημείο του Παρθενώνα (το οποίο απέχει μόνο 200 μέτρα) έκτασης μόνο 2 στρεμμάτων και ύψους στην κορυφή 17μ αλλά και συναγωνίζονται ακόμα και αυτό το φρούριο της Ακρόπολης ύψους τοίχων 10-15μ .

Ακόμη η μοντέρνα αρχιτεκτονική από γυάλινες επιφάνειες (παράβαση της συνθήκης του Κιότο), θα αντανακλά το φως διαμελίζοντας τον όγκο του μνημείου. Ο

[40] Βλ. Ν. Παπαχρήστου, «Η περίπτωση του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης», άρθρο από τα Πρακτικά Συνεδρίου με τίτλο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004

όγκος του θα είναι σε πλήρη αντιπαράθεση με τους ακατέργαστους όγκους του Ιερού Βράχου, και οι ρύποι για την απαιτούμενη κίνηση 5.000.000 $μ^3$ αέρα ανά ώρα, που απαιτούνται, θα καταστήσουν την όλη περιοχή απροσπέλαστη.

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα ανοικτής ομιλίας όπου έλαβαν μέρος επιστήμονες πολλών ειδικοτήτων, αυτή η κατασκευή θα έχει άμεσο, καταστροφικό και μη αναστρέψιμο αποτέλεσμα, την υποβάθμιση του περιβάλλοντος χώρου της Ακρόπολης, την προσβολή του ίδιου του μνημείου και ότι αυτό πρεσβεύει, την περιβαλλοντολογική συμφόρηση και την επιβάρυνση της ευρύτερης περιοχής»[41].

2.5.2. Η υπεράσπιση του Νέου Μουσείου

Σύμφωνα με τον επίκουρο καθηγητή Ιστορίας της Αρχιτεκτονικής στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Α. Γιακουμακάτο, ο αρχιτέκτονας του Νέου Μουσείου, κοσμήτορας Αρχιτεκτονικής στο Πανεπιστήμιο Columbia της Ν.Υόρκης, ελβετός Bernard Tschumi, αντιλήφθηκε ιδιοφυώς το πρόβλημα του κινδύνου αναμέτρησης με τον Ιερό Βράχο και παρήγαγε μια μελέτη διαφανή και μινιμαλιστική, ένα είδος «κρυστάλλινου κτιρίου» που εμφανίζεται ως ένα απέριττο πρίσμα, υιοθετώντας παράλληλα την αρχή της οπτικής διαπερατότητας, χαρακτηριστικής της ελαφρότητας και της διαφάνειας του αττικού περιβάλλοντος. Σχεδίασε ένα είδος κυβιστικού «Crystal Palace» (φωτ.36) για τον Ιερό Βράχο και την πόλη της Αθήνας που αποτελεί πιθανώς τη μόνη δυνατή προσέγγιση για το κτίριο το οποίο εντάσσεται σε ένα χώρο με ανάλογη ιστορική και αισθητική φόρτιση. Επιδίωξε έτσι να αποδείξει ότι η νέα οικοδόμηση σε έναν ιστορικό τόπο, στο πλαίσιο μιας προβληματικής που αφορά ευρύτερα τα ιστορικά κέντρα στην Ευρώπη, είναι εφικτή και όταν το απαιτούν οι ανάγκες επιθυμητή, παρά το γεγονός ότι αποτελεί μιαν απόλυτη πρόκληση. Τα ογκομετρικά άλλωστε δεδομένα του Νέου Μουσείου δείχνουν να συμβιώνουν επιτυχώς με εκείνα του κτιριακού αποθέματος που το περιβάλλει, δηλαδή με την κορυφογραμμή της περιβάλλουσας οικιστικής κατάστασης.

Βρισκόμαστε εδώ μπροστά σε μιαν αντίφαση, μεταξύ του ιστορικού τόπου και της ανώνυμης σύγχρονης πόλης που εφάπτεται σε αυτόν: η αρχιτεκτονική ποιότητα του νέου κτιρίου λειτουργεί από αυτή την άποψη ως καταλύτης για την περιοχή, ως

[41] Βλ. Επιστολή προς τον ΠτΔ, από μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής Μακρυγιάννη της 15/6/2003 στο site www.iospress.gr

παύση και εισαγωγή στον ευρύτερο αρχαιολογικό χώρο που προκύπτει από τη σημερινή ενοποίηση[42].

Φωτ.36: Μακέτα του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης

2.5.2.1.Η οικοδόμηση πάνω σε ανασκαφές

Είναι επίσης σοβαρό το θέμα της οικοδόμησης πάνω σε ανασκαφές. Με τη διαφορά ότι υπάρχουν διεθνώς διάφορα παραδείγματα ακριβώς αυτής της πρακτικής. Για λόγους απόλυτης σχεδόν αναλογίας με τη δική μας προβληματική, παρουσιάζεται άκρως ενδιαφέρουσα η περίπτωση του Μουσείου Ρωμαϊκής Τέχνης της πόλης Merida στη δυτική Ισπανία, της περίφημης ρωμαϊκής Augusta Emerita. Η πόλη αποτελούσε μια από τις πιο απομακρυσμένες κτήσεις της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και για λόγους γοήτρου προικίστηκε με εξαιρετικά μνημεία, μεταξύ των οποίων το θέατρο και το στάδιο για 14.000 θεατές που ο γαμπρός του Αυγούστου, στρατηγός Αγρίππας ανήγειρε το 18 π.Χ. (ο ίδιος ανήγειρε το πρώτο Πάνθεον στη Ρώμη). Η πόλη διατηρεί σήμερα μια εκτεταμένη αρχαιολογική ζώνη και σύγχρονες αστικές κατασκευές που σε πολλές περιπτώσεις εφάπτονται με αυτή[43].

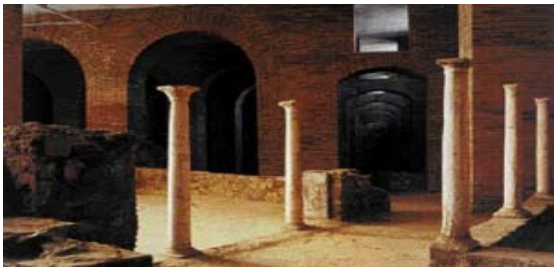
Σε ένα τμήμα αυτού του ιστορικού χώρου πραγματοποιήθηκε στις αρχές της δεκαετίας του 1980 το Μουσείο Ρωμαϊκής Τέχνης (φωτ.37). Δεν θα αναφερθούμε στα εξαιρετικά χαρακτηριστικά αυτού του αριστουργήματος της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, που αποτέλεσε το βασικό λόγο για την απονομή μεταξύ άλλων του βραβείου Pritzker το 1996 στον Rafael Moneo, το μεγαλύτερο σήμερα ισπανό αρχιτέκτονα και μελετητή του έργου. **Το ιδιαίτερο ενδιαφέρον εστιάζεται στην κατασκευή του μουσείου πάνω στον αρχαιολογικό χώρο, μεταξύ των δύο θεάτρων και του σύγχρονου αστικού ιστού.**

Στην «υπόγεια» αρχαία πόλη αναπτύσσεται μια ακανόνιστη διάταξη θεμελιώσεων, για λόγους ευέλικτης σχέσης με τα υπάρχοντα ευρήματα, ενώ διατηρείται ένα ύψος 6 μ. περίπου που επιτρέπει την επίσκεψη στα ρωμαϊκά και παλαιοχριστιανικά ερείπια, σε υδραγωγεία, σε σπίτια και σε τάφους. Ο χώρος ενώ είναι υπόγειος και κλειστός μετατρέπεται σε «υπαίθριο», με χωμάτινους

[42] Βλ. Άρθρο Α.Γιακουμακάτου, «Το 'Κρυστάλλινο' Μουσείο της Ακρόπολης», ΤΟ ΒΗΜΑ, 29-6-2003
[43] Βλ. όπ.παρ. Α.Γιακουμακάτος

δρόμους που επιτρέπουν ελεύθερες πορείες και με τεχνητό φωτισμό στη βάση των θεμελιώσεων. Οι επιλογές και οι εμπνευσμένοι σχεδιαστικοί χειρισμοί του αρχιτέκτονα μετατρέπουν το όλο εγχείρημα σε μια φιλική προς το χώρο συνολική παρέμβαση και την **ανασκαφή σε στεγασμένο αρχαιολογικό πάρκο**. Όλα συμβάλλουν σε μια μυστικιστική πρόσληψη του περιβάλλοντος και δίνουν την αίσθηση της επίσκεψης σε μια πόλη «κατ' αναλογία» ρωμαϊκή, σε μια μεταφυσική πόλη της μνήμης.

Η υπόγεια μαρτυρία (ανασκαφή) και η υπέργεια μαρτυρία (μουσείο) συνθέτουν ένα νέο είδος ιστορικών διαστρωματώσεων και αποκαθιστούν την έννοια της συνέχειας μέσω μιας διαχρονικής ανταλλαγής. Δεν είναι άλλωστε μικρότερης σημασίας το γεγονός της τοποθέτησης του μουσείου σε άμεση οπτική επαφή με την ευρύτερη αρχαιολογική ζώνη, καθώς και η δυνατότητα ενιαίας επίσκεψης και εμπειρίας τόσο σε αυτή όσο και στον εκθεσιακό χώρο. Οι αιτιάσεις γύρω από την πραγματοποίηση ή όχι του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως στην περιοχή Μακρυγιάννη θα πρέπει να εγκαταλείψουν τους δικαστικούς διαξιφισμούς και να προσεγγίσουν το θέμα με ευρύτητα πνεύματος και με τρόπο που να οδηγεί σε μια ουσιαστική και δημιουργική συμφιλίωση της δικής μας κουλτούρας με ό,τι αποκαλούμε πολιτιστική κληρονομιά.

Φωτ.37: Μουσείο Ρωμαϊκής Τέχνης: ο υπόγειος χώρος της ανασκαφής με τα ρωμαϊκά ερείπια

Οι επισκέπτες στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης θα έχουν μια μοναδική εμπειρία, όχι μόνο της Κλασικής αλλά και της Ρωμαϊκής, πρώιμης Χριστιανικής και σύγχρονης Αθήνας. Όλα τα Γλυπτά του Παρθενώνα θα εκτεθούν σε μια ειδική αίθουσα (μέχρι να επιστραφούν, θα παραμένει κενή εκθεμάτων). Για πρώτη φορά, μετά από τη διάλυσή τους, θα παρουσιάζονται σαν ένα ενιαίο σύνολο, στην αρχική τους σειρά και στις σωστές σχέσεις και σε οπτική επαφή με το μοναδικό μνημείο που κάποτε διακοσμούσαν. Το ήδη υπάρχον Μουσείο στην κορυφή της Ακρόπολης και το Νέο Μουσείο Ακροπόλεως θα συμπληρώνουν το ένα το άλλο. Η θέα από την κορυφή

της Ακρόπολης ή από το Νέο Μουσείο της Ακρόπολης προς τον Ιερό Βράχο θα προσφέρει στους επισκέπτες μια μοναδική εμπειρία του χώρου[44].

Τέλος, την υπεράσπιση του Νέου Μουσείου δε δίστασε να αναλάβει μέσα από μια δήλωσή του και ο καθηγητής Κλασικής Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου του Cambridge και Πρόεδρος της Βρετανικής Επιτροπής για την επιστροφή των γλυπτών, Snodgrass, ο οποίος χαρακτηριστικά επισημαίνει ότι[45]: «Το Νέο Μουσείο Ακρόπολης είναι μια εξαιρετικά καλή και ευρέως αποδεκτή μελέτη. Επιπλέον, η κατασκευή συνοδεύεται από ένα σπάνιο βαθμό ευαισθησίας και σεβασμού απέναντι στα αρχαία κατάλοιπα που ήρθαν στο φως κατά τις εργασίες προετοιμασίας του χώρου.

Εκτός από την εντυπωσιακή κατάσταση της διατήρησής τους, αυτά τα κατάλοιπα είναι ιδιαίτερα ενδιαφέροντα, αφού ανήκουν κυρίως στους τελευταίους Ρωμαϊκούς και τους παλαιοχριστιανικούς χρόνους, εποχές λιγότερο μελετημένες σε σχέση με τις προηγούμενες. Είναι μάλιστα αρκετά σημαντικό το ότι θα τύχουν ιδιαίτερης μεταχείρισης. Ένα μικρό τμήμα του χώρου θα καλυφθεί με άμμο, σύμφωνα με τη διαδεδομένη αρχαιολογικά πρακτική για τις ευαίσθητες κατασκευές,. Ένα άλλο τμήμα θα είναι ελεύθερο, αλλά προστατευμένο από μια στέγη-τμήμα του νέου κτηρίου. Το μεγαλύτερο όμως τμήμα των ευρημάτων θα γίνει ένα από τα εκθέματα του ίδιου του μουσείου, ορατό από ψηλά, μέσα από το γυάλινο πάτωμα του χώρου από τον οποίο οι επισκέπτες θα ανεβαίνουν στις αίθουσες. Στο σχέδιο του Bernard Tschumi, οι σειρές των πυλώνων που θα στηρίζουν την κατασκευή τοποθετούνται με προσοχή ώστε να αποφευχθεί η καταστροφή αρχαίων δαπέδων ή τοίχων».

Άλλωστε, εφ'όσον πρόκειται στην ουσία για ζήτημα διατήρησης και ανάδειξης αρχαίων μέσα σε αστικό χώρο, δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι με τη Σύμβαση της Βαλέτας επιβάλλεται «ο σχεδιασμός εν όψει ισόρροπων στρατηγικών προστασίας, συντήρησης και ανάδειξης χώρου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος και ευρύτερα η ενσωμάτωση της μέριμνας για την αρχαιολογική κληρονομιά στο χωροταξικό και αναπτυξιακό σχεδιασμό, στο πλαίσιο της πολιτικής της ολοκληρωμένης προστασίας ή ολοκληρωμένης συντήρησης»[46].

[44] όπ.παρ.υποσημ.33
[45] Βλ. www.greece.org
[46] Βλ. Δ. Βουδούρη, «Κράτος και Μουσεία», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003

3.Φορείς που συμμετέχουν στη διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς-Χρηματοδοτικά μέσα

Το Υπουργείο Πολιτισμού είναι ο κρατικός φορέας, ο κατ'εξοχήν υπεύθυνος για την προστασία, διάσωση, ανάδειξη και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς και για την ανάπτυξη των τεχνών στην Ελλάδα. Οι αποκεντρωμένες υπηρεσίες του (Εφορείες Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Εφορείες Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, Εφορείες Νεωτέρων Μνημείων και Μουσεία) απλώνονται σε όλη τη χώρα. Οι επιτελικές υπηρεσίες του βρίσκονται στην Αθήνα.

Τα έργα συντήρησης και αναστήλωσης στα μνημεία της αθηναϊκής Ακρόπολης πραγματοποιούνται από την **Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης** (ΥΣΜΑ), που ιδρύθηκε με Προεδρικό Διάταγμα 97 που εκδόθηκε το Μάιο του 1999, με την εποπτεία και την επιστημονική καθοδήγηση της **Επιτροπής Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης** (ΕΣΜΑ, που πρωτοσυστάθηκε το 1975)**,** που και αυτή ανασυγκροτήθηκε με το ίδιο ΠΔ[47] και με τη συμβολή της Α΄ Εφορίας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων. Ας σημειωθεί ότι η ΥΣΜΑ αποτελεί ειδική περιφερειακή υπηρεσία του Υπουργείου Πολιτισμού, που υπάγεται απευθείας στο Γενικό Γραμματέα. Τα έργα συγχρηματοδοτούνται από το Ελληνικό Δημόσιο έπειτα από την πλήρη ανασυγκρότηση του Διοικητικού Συμβουλίου του Ταμείου Διαχείρισης Πιστώσεων για την Εκτέλεση Αρχαιολογικών Έργων και από την Ευρωπαϊκή Ένωση, αφού εξασφαλίστηκε η χρηματοδότηση της Ακρόπολης από τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης[48].

Πιο συγκεκριμένα, το έργο **«Συντήρηση και αναστήλωση των μνημείων της Ακρόπολης»** έχει προενταχθεί στο Επιχειρησιακό Πρόγραμμα **«Πολιτισμός»** του Γ΄ Κ.Π.Σ. με συνολικό προϋπολογισμό 10.750.000.000 δρχ. Περιλαμβάνει τα επιμέρους έργα δομικής αποκατάστασης και συντήρησης του Παρθενώνα, των Προπυλαίων, του ναού της Αθηνάς Νίκης, της επιφανειακής συντήρησης των παραπάνω μνημείων, καθώς και του Ερεχθείου, της στερέωσης των περιμετρικών τειχών και τέλος της καταγραφής και ταξινόμησης των διάσπαρτων αρχιτεκτονικών μελών. Επίσης, το σύνολο των δραστηριοτήτων των τομέων υποστήριξης, όπως η τεκμηρίωση, η ενημέρωση του ευρύτερου κοινού, η εκπαίδευση και η τεχνική στήριξη.

[47] Με το ΠΔ 97/99 θεσπίστηκαν και οι προνομιακές διατάξεις ως προς τα οικονομικά θέματα, το επιμίσθιο παραγωγικότητας του προσωπικού και τη δραστική αύξηση του αριθμού των θέσεων των εργαζομένων.
[48] όπ.παρ. www.culture.gr

Την περίοδο 2004-2006 προβλέπονται εργασίες στο σηκό του μνημείου, όπως η αποκατάσταση της ΝΑ γωνίας του και η αναστήλωση των πλευρικών τοίχων του με την ανατοποθέτηση στις αρχικές τους θέσεις των κατακείμενων λίθων τους. Τέλος, στο ίδιο διάστημα, προβλέπεται η αποκατάσταση της δυτικής θύρας και του δυτικού τοίχου.

Ωστόσο, το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός», όσον αφορά γενικότερα στην Αττική, μέσα από τον 1^{ο} Άξονα του ΠΕΠ Αττικής (διεύρυνση του διεθνούς ρόλου της πρωτεύουσας) και με το Μέτρο 1.3 (ανάδειξη και προβολή τουριστικών, αρχαιολογικών και ιστορικών χώρων και ενίσχυση της σύγχρονης πολιτιστικής δημιουργίας και των καινοτόμων πολιτιστικών προϊόντων, βλ. Πίν.1) στοχεύει[49] επίσης:

- «Στην αξιοποίηση της αρχαιολογικής και πολιτιστικής κληρονομιάς της Πρωτεύουσας και στην ενίσχυση της θέσης της ως Πολιτιστική Μητρόπολη στο βαλκανικό, μεσογειακό, ευρωπαϊκό, αλλά και παγκόσμιο χώρο.
- Στην ενίσχυση και βελτίωση της πολιτιστικής υποδομής.
- Στην ανάπτυξη της τουριστικής προσφοράς με την ενίσχυση των εναλλακτικών μορφών τουρισμού (**πολιτιστικός και αρχαιολογικός τουρισμός,** συνεδριακός, μουσειακός τουρισμός).
- Στην ενίσχυση του τομέα Τεχνολογία – Καινοτομία που ενσωματώνεται στις πολιτιστικές δραστηριότητες, όπως π.χ. η αξιοποίηση κλάδων Η/Υ, πολυμέσων, ήχου και εικόνας και προώθηση της διασύνδεσής τους με τη λειτουργία αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, βιβλιοθηκών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.
- Στην αναπτυξιακή αξιοποίηση των μεγάλων έργων της Πρωτεύουσας στους τομείς του τουρισμού και πολιτισμού με τη δημιουργία νέων οικονομικών δραστηριοτήτων και σύγχρονων πολιτιστικών προϊόντων που σχετίζονται με αυτά (δραστηριότητες ήχου και εικόνας, προσομοίωσης, ηλεκτρονικές διασυνδέσεις, υπηρεσίες τηλεματικής στους χώρους αυτούς κ.λπ.».

[49] Βλ. www.pepatt.gr και www.culture.gr

Για την εφαρμογή του μέτρου απαιτείται συνεργασία της Διαχειριστικής Αρχής με το Υπουργείο Πολιτισμού για τη λειτουργική διασύνδεση των παρεμβάσεων του ΠΕΠ με τα μεγάλα έργα που ανήκουν στην αρμοδιότητα του Υπουργείου (π.χ. η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων), καθώς επίσης και με τη Γραμματεία Τουρισμού για τις σχετικές παρεμβάσεις που αναφέρονται στον τουρισμό. Στην προσέλκυση των ιδιωτικών κεφαλαίων για την προώθηση του τουρισμού καθορίσθηκε το θεσμικό πλαίσιο εφαρμογής από το Υπουργείο Οικονομίας και Οικονομικών και από το Υπουργείο Ανάπτυξης. Οι σχετικές με την Κοινωνία της Πληροφορίας δράσεις προσδιορίστηκαν με την εκπόνηση Επιχειρησιακού Σχεδίου για την Κοινωνία της Πληροφορίας[50].

Α. ΔΕΙΚΤΕΣ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΣΗΣ	**ΤΙΜΗ ΒΑΣΗΣ**	**ΣΤΟΧΟΣ 2003**	**ΣΤΟΧΟΣ 2006**
Αρχαιολογικοί χώροι που γίνονται επεμβάσεις (αριθμός)		*1*	*3*
Μνημεία που γίνονται επεμβάσεις		*3*	*6*
Νέα Κτίρια Μουσείων (πλήθος)	*44*	*0*	*2*
Κτίρια μουσείων – βελτιώσεις	*2 (1)*	*0*	*2*
Δράσεις προβολής (αριθμός)	*4 (1)*	*1*	*1*
Β. ΔΕΙΚΤΕΣ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΟΣ			
Ποσοστό Μουσείων που εκσυγχρονίζονται – βελτιώνονται		*0*	*100%*
Αύξηση αριθμού Μουσείων		*0*	*4,55%*
Δημιουργία θέσεων απασχόλησης κατά την υλοποίηση του έργου σε ισοδύναμα ανθρωποέτη		*483*	*1.030*

Πίνακας 1: Δείκτες Πραγματοποίησης & Αποτελέσματος του Μέτρου 1.3

Όσον αφορά στο έργο ενοποίησης, συντήρησης και ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων, «η **Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας Α.Ε.** (Ε.Α.Χ.Α. Α.Ε.) ιδρύθηκε τον Οκτώβριο του 1997 (ΦΕΚ 909/15.10.97) και είναι Ανώνυμη Εταιρεία με μοναδικό μέτοχο το Δημόσιο (Υπουργεία Πολιτισμού και ΠΕΧΩΔΕ). Έδρα της Εταιρείας είναι ο Δήμος Αθηναίων και η **διάρκειά της είναι δεκαετής**[51]. Σκοπός της Εταιρείας είναι η υλοποίηση του προγράμματος της ενοποίησης των αρχαιολογικών

[50] όπ.παρ. www.culture.gr
[51] όπ.παρ. www.astynet.gr

χώρων της Αθήνας όπως εξειδικεύεται με το συγκεκριμένο πρόγραμμα έργων και παρεμβάσεων. Για την επίτευξη των στόχων της η ΕΑΧΑ Α.Ε. μπορεί:

1. Να εκπονεί μελέτες που εξειδικεύουν ή συμπληρώνουν την υπάρχουσα προμελέτη για την ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων ή να αναθέτει την ολική ή μερική εκπόνηση τέτοιων μελετών.

2. Να παρακολουθεί και να διαχειρίζεται το πρόγραμμα ενοποίησης των αρχαιολογικών χώρων, όσον αφορά στα θέματα μελετών και εκτέλεσης έργων.

3. Να αναλαμβάνει την εκτέλεση και την επίβλεψη ή την ανάθεση σε τρίτους όλων των απαιτούμενων για την υλοποίηση του προγράμματος έργων.

4. Να εισηγείται όλες τις απαραίτητες ρυθμίσεις και εγκρίσεις (πολεοδομικές, κυκλοφοριακές κλπ).

5. Να εκπονεί προδιαγραφές και προκηρύξεις εκδηλώσεως ενδιαφέροντος για τις προς ανάθεση μελέτες και να συντάσσει τεύχη δημοπράτησης έργων προς εκτέλεση στα πλαίσια του προγράμματος».

Τα έργα ανάδειξης αρχαιολογικών χώρων όπως αυτού του Κεραμεικού, της Αρχαίας Αγοράς, του Ολυμπιείου, της Ρωμαϊκής Αγοράς, του Φιλοπάππου, της βόρειας και νότιας κλιτύος της Ακρόπολης έχουν χρηματοδοτηθεί κατά 75% από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Πολιτισμός» και το ΕΤΠΑ και κατά 25% από το Ελληνικό Δημόσιο (ΥΠΠΟ).

Όσον αφορά στο Νέο Μουσείο της Ακρόπολης, υπεύθυνος για την ανέγερσή του είναι ο **Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης** (ΟΑΝΜΑ) που αποτελεί Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου εποπτευόμενου από το Υπουργείο Πολιτισμού[52]. Ο ΟΑΝΜΑ άρχισε να λειτουργεί τον Ιούνιο του 1995. Με ευθύνη του εκπονήθηκαν μέχρι σήμερα μελέτη για τις τυχόν περιβαλλοντικές επιπτώσεις της κατασκευής του μουσείου καθώς και μελέτη κόστους-ωφελείας, απαραίτητη για τη χρηματοδότηση του έργου από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Προώθησε επίσης την έκδοση Προεδρικών Διαταγμάτων για τη χωροθέτηση του μουσείου (σε ολόκληρο το οικοδομικό τετράγωνο Μακρυγιάννη, πλην των διατηρητέων κτηρίων) και για τους όρους δόμησης.

[52] Βλ. www.culture.oanma.gr

4. Ιστορικό του θεσμικού πλαισίου για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και υφιστάμενη κατάσταση

Η διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς της Αθήνας δε θα μπορούσε να θεωρηθεί ολοκληρωμένη χωρίς την ύπαρξη θεσμικής κάλυψής της, χωρίς εκείνο το συνταγματικό και νομοθετικό «αντέρισμα» που θα επέτρεπε την προστασία των μοναδικών μνημείων αυτής της τόσο ιστορικής πόλης από κάθε λογής παρανοήσεις, «υποτιμήσεις», ή, εκτιμήσεις που δεν αντέχουν στο χρόνο ή που προσβάλλουν εν τέλει τη διαχρονικότητά τους.

Πράγματι, η προστασία αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί αντικείμενο διατάξεων του Συντάγματος και ειδικών νόμων για την προστασία πολιτιστικών αγαθών (όπως του πρόσφατου «αρχαιολογικού νόμου») ή άλλων συναφών νόμων, καθώς επίσης διεθνών συμβάσεων, συστάσεων διεθνών οργανισμών και κανόνων του κοινοτικού δικαίου. Λόγω της πληθώρας των διατάξεων που συνδέονται με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς περιοριζόμαστε κυρίως σε απλή υπόδειξη των σημαντικότερων ρυθμίσεων έως το Ν3028/2002[53].

4.1. Συνταγματική κατοχύρωση της προστασίας

Με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέονται κυρίως οι διατάξεις των άρθρων 18 παρ.1 και 24 παρ.1 και 6 του Συντ.. Κατά τη διάταξη του άρθρ.18 παρ.1 Συντ., με ειδικό νόμο ρυθμίζονται τα σχετικά με την ιδιοκτησία και τη διάθεση των αρχαιολογικών χώρων και θησαυρών. Κατά τις διατάξεις του άρθρ. 24 παρ.1 Συντ., η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του Κράτους και για τη διαφύλαξή του το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα. Ειδικά για τα μνημεία, τις παραδοσιακές περιοχές και τα παραδοσιακά στοιχεία, προβλέπεται επίσης ότι προστατεύονται από το Κράτος και επιπλέον ότι νόμος θα ορίσει τα αναγκαία για την πραγματοποίηση της προστασίας αυτής περιοριστικά μέτρα της ιδιοκτησίας, καθώς και τον τρόπο και το είδος της αποζημίωσης των ιδιοκτητών (άρθρ.24, παρ.6 Συντ.).

Στο σημείο αυτό αξίζει να τονισθεί η συνδυασμένη αναφορά στο φυσικό και στο πολιτιστικό περιβάλλον, αλλά και η σύνδεση του πολιτισμού με το χώρο, κάτι που

[53] Βλ. Άρθρο Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκη, «Νομοθετικό Πλαίσιο Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», Νομική Επιθεώρηση, τ.3, Αθήνα, 2001

διαφοροποιεί το ελληνικό Σύνταγμα από τα άλλα ευρωπαϊκά συντάγματα και όχι μόνο. Στην πρόσφατη δε αναθεώρηση, ο αναθεωρητικός νομοθέτης δεν μπήκε στον πειρασμό να συμπεριλάβει στο άρθρο 24 διατάξεις και ορισμούς επηρεασμένους από τις διεθνείς συνθήκες και το κοινοτικό δίκαιο. Πρόσθεσε, ωστόσο, στο συνταγματικό κείμενο την αρχή της αειφορίας και ένα δικαίωμα στο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον, πράγμα που ενδυναμώνει την προστασία του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Παράλληλα, διατηρήθηκε και η πρωτοτυπία της εν λόγω συνταγματικής διάταξης, τόσο σε γλωσσικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο περιεχομένου[54].

4.2.Νομικές διατάξεις για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών

Αγαθά της πολιτιστικής κληρονομιάς προστατεύονται με ειδικούς νόμους για την προστασία πολιτιστικών αγαθών, αλλά και με διατάξεις της νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος, καθώς και διατάξεις της πολεοδομικής νομοθεσίας.

Το πρώτο συστηματικό νομικό κείμενο για την προστασία των αρχαιοτήτων είναι ο νόμος της 10/22.5.1834 της Αντιβασιλείας, έργο του Μάουρερ, ο οποίος περιέλαβε διατάξεις περί αρχαιοτήτων, εμπνευσμένες κατά πάσα πιθανότητα από το ιταλικό δίκαιο. Το νομοθέτημα αυτό αποτέλεσε το διέπον δίκαιο των αρχαιοτήτων έως τη δημοσίευση του ΒΧΜΣΤ/1899 «περί αρχαιοτήτων», του οποίου οι διατάξεις, μαζί με τη νεώτερη νομοθεσία (Ν491/1914, 2447/1920, 4823/1930, ν.δ.12/16-6-1926 και τέλος, 5351/32) αποτέλεσαν τη μετέπειτα κωδικοποίηση του ΠΔ 9/24-8-1932 «περί αρχαιοτήτων». Η νομοθεσία του Μάουρερ υπήρξε ιδιαίτερα πλήρης για την εποχή της[55].

4.2.1. Βασικοί νόμοι προστασίας των πολιτιστικών αγαθών

Βασικοί νόμοι για την προστασία αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς υπήρξαν **ο Κωδ. Νόμ. 5351/1932 «περί αρχαιοτήτων» (ΦΕΚ Α΄ 275)** και ο **Ν 1469/1950 «περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830» (ΦΕΚ Α΄ 169)**. Οι βασικές αυτές ρυθμίσεις συμπληρώνονται με διατάξεις νόμων που αφορούν ειδικότερα θέματα προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. αναστηλώσεις, απαλλοτριώσεις για την προστασία

[54] Βλ.Παν.Σκουρή-Ελ.Τροβά, «Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς», Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/κη, 2003
[55] Βλ. όπ.παρ.Παν.Σκουρής-Ελ.Τροβά

αρχαίων μνημείων κ.λπ.), καθώς και με διατάξεις διεθνών συμβάσεων που έχουν κυρωθεί με νόμο[56].

4.2.1.1. Κωδ. Νόμ. 5351/1932

Χαρακτηριστικό του νόμου αυτού ήταν η γενικότητα των δύο πρώτων άρθρων και η αφθονία των εξαιρέσεων στη συνέχεια. Συνέπεια αυτού ήταν να δημιουργείται η έντονη αμφισβήτηση στο μελετητή σχετικά με το τι τελικώς προστατεύεται. Οι διατάξεις του Κωδ.Ν.5351/32 «περί αρχαιοτήτων» έχουν κυρίως ως αντικείμενο την προστασία των αρχαιοτήτων και γενικότερα καλλιτεχνικών και ιστορικών μνημείων παλαιότερων του 1830 (βλ. ιδίως άρθρ.52).

Ως αρχαία κατά τις διατάξεις του Κωδ.Ν.5351/32 θεωρούνται κινητά και ακίνητα από τους αρχαιότατους χρόνους και εφεξής (βλ. άρθρ.1 παρ.1) και ειδικότερα όλα τα έργα αρχιτεκτονικής, γλυπτικής, γραφικής και οποιασδήποτε γενικά τέχνης, όπως οικοδομήματα και αρχιτεκτονικά μνημεία, βάθρα, υδραγωγεία, οδοί, τείχη, τάφοι, λαξεύματα, αγάλματα, ανάγλυφα, ειδώλια, επιγραφές, ζωγραφιές, αγγεία, όπλα, κοσμήματα και άλλα έργα και σκεύη, δακτυλιόλιθοι, νομίσματα κ.λπ. (άρθρ.2, εδ.1). Ρητά προβλέπεται επίσης ότι από τις διατάξεις του νόμου αυτού δεν εξαιρούνται και τα αντικείμενα από την αρχαιότατη εποχή του Χριστιανισμού και του μεσαιωνικού ελληνισμού (άρθρ.2, εδ.2, πρβλ. επίσης άρθρ.52). Οι σημαντικότερες ρυθμίσεις του Κωδ.Ν.5351/32 αφορούν ιδίως στην κρατική ιδιοκτησία των αρχαίων και την αναγνώριση δικαιώματος κατοχής των ιδιωτών, την υποχρέωση δήλωσης αρχαίων, αμοιβές για την εύρεση αρχαίων και αποζημιώσεις ιδιοκτητών κτημάτων (άρθρ.1-14), τις διατυπώσεις εισαγωγής και εξαγωγής αρχαίων (άρθρ.15-22), τις αρχαιολογικές συλλογές (άρθρ. 23-34), την κρατική μέριμνα για τη διενέργεια ανασκαφών (άρθρ.35-48), την απαγόρευση ή τον έλεγχο ενεργειών επί των αρχαίων ή στο περιβάλλον τους (άρθρ.49-51), τον έλεγχο και την υποχρέωση εκτέλεσης επισκευών των μνημείων (άρθρ.52), την πώληση και την εμπορία αρχαίων (άρθρ.53-61), την απαγόρευση κατάσχεσης και πλειστηριασμού αρχαίων (άρθρ. 62)[57].

Οι διατάξεις του Κωδ.Ν.5351/32 αναφέρονται επίσης ρητά και στα καλλιτεχνικά και ιστορικά μνημεία και οικοδομήματα παλαιότερα του 1830, τα οποία χαρακτηρίζονται με πράξη του αρμόδιου Υπουργού (Υπουργού Πολιτισμού) που

[56] όπ.παρ. Μιχ. Κ. Αυγουστιανάκης
[57] όπ.παρ.Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκης

δημοσιεύεται στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως (βλ. άρθρ.52). Διατάξεις για την προστασία των έργων βυζαντινής, μεσαιωνικής και χριστιανικής τέχνης παλαιότερων του 1830 περιλαμβάνονται επίσης στους Ν.401/1914 «περί ιδρύσεως Βυζαντινού και Χριστιανικού Μουσείου» και Ν.2674/1921 «περί ... προστασίας των Βυζαντινών και Μεσαιωνικών έργων τέχνης».

4.2.1.2. Ν.1469/1950

Η αμφισβήτηση των επιλογών των ιστορικών και των αρχιτεκτόνων και η στροφή στην «ελληνικότητα» που συνδέεται με την άμεση ιστορική της μνήμη, έγινε χρονικά γύρω στο 1920, ταυτόχρονα με τη μικρασιατική καταστροφή του 1922. Συνέπεια αυτής της ιδεολογικής μεταστροφής ήταν ο Ν.1469/1950 που έκρινε ότι τα νεώτερα έργα και εν γένει πολιτιστικά αγαθά είναι άξια προστασίας. Με τις διατάξεις του Ν.1469/1950 «περί προστασίας ειδικής κατηγορίας οικοδομημάτων και έργων τέχνης μεταγενέστερων του 1830» προστατεύονται τόποι ιδιαίτερου φυσικού κάλλους (βλ. άρθρ.1, παρ. 1α), οικοδομήματα ή μνημεία μεταγενέστερα του 1830 (άρθρ.1, παρ. 1β), έργα τέχνης μεταγενέστερα του 1830 (άρθρ.1, παρ. 3), καθώς και ιστορικά κτίσματα νεότερα του 1830 και ιστορικοί τόποι (άρθρ.5). Τα προστατευόμενα αγαθά των προαναφερόμενων κατηγοριών χαρακτηρίζονται ως τέτοια με πράξη του αρμόδιου κατά περίπτωση Υπουργού (Υπουργού Πολιτισμού ή ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., βλ. και ΠΔ161/1984, άρθρ.1) και το κύριο μέσο προστασίας τους είναι η υπαγωγή τους στο άρθρ.52 του Κωδ.Ν.5351/32 για τον έλεγχο των επισκευών, μετασκευών, συντήρησης ή κάθε είδους αλλαγής της κατάστασής τους, καθώς και η υποχρέωση εκτέλεσης των επιβαλλόμενων εργασιών επισκευής τους (βλ. Ν. 469/50 άρθρ. 2 και 5 σε συνδ. με Κωδ.Ν.5351/32 άρθρ.52[58].

4.2.1.3. Νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος - Πολεοδομική νομοθεσία

Διατάξεις για την προστασία αγαθών της πολιτιστικής κληρονομιάς περιλαμβάνονται επίσης στη νομοθεσία για την προστασία του περιβάλλοντος (π.χ. **Ν. 1650/1986 «Για την προστασία του περιβάλλοντος»**), καθώς και στην πολεοδομική νομοθεσία (π.χ. **Ν. 947/1979 «Περί οικιστικών περιοχών», Ν.1337/1983 για την**

[58] όπ.παρ.Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκης

επέκταση των Πολεοδομικών Σχεδίων κ.λπ., Ν.2300/1995 για τη μεταφορά του συντελεστή δόμησης κλπ)[59].

Ιδιαίτερη σημασία για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν οι διατάξεις του **Ν.1577/1985 (ΓΟΚ)** που αφορούν στους παραδοσιακούς οικισμούς και τα διατηρητέα κτίρια (άρθρ. 4). Κατά τις διατάξεις αυτές, με ΠΔ ύστερα από πρόταση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ., μπορεί να χαρακτηρίζονται οικισμοί ή τμήματά τους ως παραδοσιακοί με σκοπό την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και τη διατήρηση και ανάδειξη του ιδιαίτερου πολεοδομικού, αισθητικού, ιστορικού, λαογραφικού και αρχιτεκτονικού χαρακτήρα τους και να θεσπίζονται περιορισμοί δόμησης και χρήσης κατά παρέκκλιση από τις ισχύουσες διατάξεις (άρθρ.4, παρ.1). Με απόφαση του Υπουργού ΠΕ.ΧΩ.ΔΕ. μπορεί επίσης να χαρακτηρίζονται κτίρια ή τμήματά τους ως διατηρητέα για τους προαναφερόμενους λόγους και να καθορίζονται ειδικοί όροι προστασίας και περιορισμοί δόμησης και χρήσης κατά παρέκκλιση από τις ισχύουσες διατάξεις (άρθρ. 4, παρ. 2).

Ο Κώδικας Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας ρυθμίζει εξαρχής το ιδιαίτερο καθεστώς της πόλης της Αθήνας και της Θεσσαλονίκης, στο πλαίσιο δε της ρύθμισης αυτής αναλύει τη σχέση φυσικού και πολιτιστικού (ανθρωπογενούς) περιβάλλοντος για την επίτευξη των σκοπών της πολεοδομικής νομοθεσίας.

Ο Κώδικας Βασικής Πολεοδομικής Νομοθεσίας περιλαμβάνει ακόμη ένα πλαίσιο διατάξεων που αφορά στους αρχαιολογικούς χώρους και τους ιστορικούς τόπους προβλέποντας ειδικά μέτρα και συναρμοδιότητα Υπουργών Πολιτισμού και ΠΕΧΩΔΕ. Ορίζει μέτρα δόμησης στους αρχαιολογικούς χώρους και καθιερώνει ζώνες[60].

Τέλος, θα πρέπει να τονισθεί ότι κατά το διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την ψήφιση του Ν.3028/2002 σειρά ειδικών νομοθετημάτων που αφορούσαν σε μεγάλα έργα υποδομής περιείχαν ειδικές διατάξεις με βάση τις οποίες αντιμετωπιζόταν το ζήτημα της προστασίας των αρχαίων και των άλλων μνημείων κατά τη διενέργεια κατασκευαστικών εργασιών.

[59] όπ.παρ. Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκης
[60] όπ.παρ.Παν.Σκουρής-Ελ.Τροβά

4.3. Διεθνείς Συμβάσεις

Την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς έχουν επίσης ως αντικείμενο διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις διεθνών οργανισμών, καθώς και κανόνες του κοινοτικού δικαίου (βλ. παρακάτω 3.4.).

4.3.1. Διεθνείς συμβάσεις και συστάσεις διεθνών οργανισμών

Αρκετές είναι οι διεθνείς συμβάσεις για την προστασία πολιτιστικών αγαθών, οι οποίες έχουν κυρωθεί με νόμο και αποτελούν πλέον αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και μάλιστα υπερισχύουν κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου (βλ. άρθρ.28, παρ.1 Συντ.). Οι σημαντικότερες από τις διεθνείς αυτές συμβάσεις είναι οι ακόλουθες[61]:

4.3.1.1. Διεθνής Σύμβαση της Χάγης (14.5.1954)

Η Διεθνής Σύμβαση της Χάγης «δια την προστασίαν των πολιτιστικών αγαθών εις περίπτωσιν ενόπλου συρράξεως», έχει κυρωθεί με το Ν.1114/1981. Για τους σκοπούς της Σύμβασης αυτής ως «πολιτιστικά αγαθά» (biens culturels) θεωρούνται αγαθά, κινητά ή ακίνητα, που παρουσιάζουν μεγάλο ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά των λαών (άρθρ. 1α), καθώς επίσης και οικοδομήματα με κύριο και πραγματικό σκοπό τη διαφύλαξη ή την έκθεση κινητών πολιτιστικών αγαθών της προηγούμενης κατηγορίας (άρθρ. 1β) και κέντρα που περιέχουν σημαντικό αριθμό των προαναφερόμενων πολιτιστικών αγαθών (άρθρ. 1γ).

4.3.1.2. Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων (17.11.1970)

Η Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων «αφορώσα εις τα ληφθησόμενα μέτρα δια την απαγόρευσιν και παρεμπόδισιν της παρανόμου εισαγωγής, εξαγωγής και μεταβιβάσεως της κυριότητος των πολιτιστικών αγαθών» έχει κυρωθεί με το Ν. 1103/1980.

4.3.1.3. Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων (23.11.1972)

Η Διεθνής Σύμβαση των Παρισίων «δια την προστασίαν της Παγκοσμίου Πολιτιστικής και Φυσικής κληρονομίας» έχει κυρωθεί με το Ν.1126/1981. Για τους σκοπούς της Σύμβασης αυτής ως «πολιτιστική κληρονομία» (patrimoine culturel)

[61] όπ.παρ.Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκης

θεωρούνται μνημεία (monuments), σύνολα οικοδομημάτων (ensembles) και τοποθεσίες (sites) που έχουν παγκόσμια αξία με βάση τα ειδικότερα κριτήρια που θέτει η Σύμβαση (άρθρ.1). Κάθε κράτος - μέλος της Σύμβασης οφείλει να προσδιορίσει και να απεικονίσει τα διάφορα αγαθά της (παγκόσμιας) πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς (patrimoine mondial culturel et naturel) που κείνται στο έδαφός του (άρθρ. 3) και προβλέπονται μέτρα εθνικής και διεθνούς προστασίας των αγαθών αυτών (άρθρ. 4 επ.)[62].

4.3.1.4.Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου (6.5.1969)

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση του Λονδίνου «δια την προστασίαν της Αρχαιολογικής κληρονομίας» έχει κυρωθεί με το Ν. 1127/1981. Ως «αρχαιολογική κληρονομία» (patrimoine archeologique) ή ακριβέστερα ως «αντικείμενα αρχαιολογικής αξίας» (biens archeologiques) θεωρούνται όλα τα ευρήματα και αντικείμενα ή κάθε άλλο ίχνος ανθρώπινης ύπαρξης, το οποίο μαρτυρεί για εποχές και πολιτισμούς για τους οποίους ανασκαφές ή ανακαλύψεις είναι η κύρια πηγή ή μία από τις κύριες πηγές της επιστημονικής πληροφόρησης (άρθρ.1).

4.3.1.5. Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας (3.10.1985)

Η Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Γρανάδας για την προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς της Ευρώπης έχει κυρωθεί με το Ν. 2039/1992. Κατά τις διατάξεις της Σύμβασης αυτής, η αρχιτεκτονική κληρονομιά (architectural heritage, patrimoine architectural) θεωρείται ότι περιλαμβάνει μνημεία (monuments), αρχιτεκτονικά σύνολα (groups of buildings, ensembles architecturaux) και τόπους (sites), όπως τα αγαθά αυτά περιγράφονται ειδικότερα στη σύμβαση (άρθρ. 1).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η **Σύσταση της UNESCO (15/16.11.1989)** για τη διαφύλαξη του παραδοσιακού και του λαϊκού πολιτισμού. Για τους σκοπούς της Σύστασης αυτής θεωρείται ως λαϊκός (ή παραδοσιακός) πολιτισμός το σύνολο των βασιζόμενων στην παράδοση δημιουργιών μιας πολιτιστικής κοινότητας. Τα κριτήρια και οι αξίες του πολιτισμού αυτού μεταδίδονται προφορικά, με τη μίμηση ή με άλλα

[62] Ελληνικά μνημεία και αρχαιολογικοί χώροι που έχουν εγγραφεί στον κατάλογο παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς της UNESCO είναι π.χ. μεταξύ άλλων οι Δελφοί (αρχαιολογικός χώρος), η Επίδαυρος (αρχαιολογικός χώρος), το Άγιον Όρος, η **Ακρόπολη Αθηνών**, τα Μετέωρα, η Ολυμπία (αρχαιολογικός χώρος), ο Μυστράς, η Δήλος, οι Μονές Δαφνίου, Οσίου Λουκά και Νέα Μονή Χίου.

μέσα, ενώ ως μορφές του θεωρούνται μεταξύ άλλων η γλώσσα, η λογοτεχνία, η μουσική, ο χορός, τα παιχνίδια, η μυθολογία, οι τελετουργίες, τα έθιμα, τα χειροτεχνήματα, η αρχιτεκτονική και άλλες τέχνες.

4.4. Κοινοτική νομοθεσία

Τα περισσότερα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν έχουν ακόμη προλάβει να αναγάγουν σε συνταγματικό επίπεδο την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ παράλληλα πρέπει κανείς να παρατηρήσει ότι σύμφωνα με τις ρυθμίσεις του κοινοτικού δικαίου η προστασία του πολιτισμού και της πολιτιστικής κληρονομιάς ανατίθετο κατά κύριο λόγο στα κράτη-μέλη. Παρ'όλα αυτά, το σχέδιο ευρωπαϊκής συνταγματικής συνθήκης αναφέρεται στην ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά ως αυτόνομη έννοια, δίνοντας έτσι μια νέα διάσταση στον όλο προβληματισμό[63].

Ο πολιτισμός είναι γενικότερα παρών σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου και αποτελεί αντικείμενο της Συνθήκης με δυναμική εξέλιξη. Αυτό πάντως που δείχνει να ενδιαφέρει την Ένωση σε σχέση με το εν λόγω αντικείμενο είναι ο πολιτισμός ως «πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας».

Η έννοια αυτή έρχεται να αντιπαρατεθεί στην παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, η οποία ρητώς έχει εισέλθει στη διεθνή έννομη τάξη (βλ. παραπάνω Σύμβαση των Παρισίων της 23.11.1972). Πρόκειται για μια πολιτιστική κληρονομιά που δείχνει ικανή να έχει κοινό πολιτιστικό παρελθόν, αναγνωρίσιμο και μεγάλης σημασίας για όλους τους εταίρους της Ένωσης. Η σύλληψη αυτού του είδους της πολιτιστικής κληρονομιάς από την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι άμεσα συνδεδεμένη με το θέμα της εθνικής κυριαρχίας των κρατών-μελών και τη συνολική θεωρία του κράτους.

Στο πλαίσιο της Συνταγματικής Συνθήκης που προτάθηκε από τη Συνέλευση τη 12η Ιουνίου 2003 προβλέπεται η ρητή αναφορά στην **ευρωπαϊκή πολιτιστική κληρονομιά** (άρθρ. Ι-3) και παράλληλα στην **πολιτιστική κληρονομιά ευρωπαϊκής σημασίας**. Οι έννοιες είναι προφανώς διακριτές. Η πρώτη συνιστά κοινή κατάκτηση όλων των λαών της Ευρώπης, η οποία τους προσδίδει κοινή ταυτότητα. Η δεύτερη

---

[63] όπ.παρ.Παν.Σκουρής-Ελ.Τροβά

συνιστά κατάκτηση κάθε εθνικής οντότητας, η οποία όμως έχει σημασία για την Ευρώπη ως όλο.

Καθίσταται σαφές επομένως ότι η ευρωπαϊκή κοινότητα ενδιαφέρεται ιδιαιτέρως για τον πολιτισμό, κυρίως εν όψει του γεγονότος ότι αυτός μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην ανάπτυξη της ευρωπαϊκής ιθαγένειας και στη δημιουργία τελικά μιας ευρωπαϊκής ταυτότητας των πολιτών της. Ωστόσο, παρά το ότι έχει ήδη ξεκινήσει να αναφέρεται στα καταστατικά κείμενα της Ένωσης, ίσως είναι ακόμη νωρίς να θεωρήσει κανείς ότι το κοινοτικό δίκαιο ρυθμίζει το ζήτημα αυτό εξαντλητικά. Η προστασία του πολιτισμού παραμένει στην αρμοδιότητα των κρατών-μελών, ως στοιχείο της εθνικής τους ταυτότητας. Παράλληλα όμως, επιχειρείται η πολιτική στόχευση σε ένα μέρος της πολιτιστικής κληρονομιάς, το θεωρούμενο ως «ευρωπαϊκής σημασίας». Η πολιτιστική κληρονομιά αποτελεί σημείο αναφοράς για το σύνολο των κοινοτικών εταίρων, αλλά και για την ίδια την Ένωση. Για το λόγο αυτό είναι επιβεβλημένο να προσδιοριστεί το εύρος της και η ίδια της η υπόσταση.

Προς το παρόν, αυτές καθαυτές οι ρυθμίσεις της κοινοτικής νομοθεσίας για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών αφορούν κυρίως τις εισαγωγές, εξαγωγές και διαμετακομίσεις των αγαθών αυτών. Οι σημαντικότερες από τις σχετικές ρυθμίσεις είναι οι ακόλουθες:

- **ΣυνθΕΟΚ άρθρο 30 (πρώην άρθρο 36):** σχετικά με το επιτρεπτό (υπό όρους) απαγορεύσεων ή περιορισμών των εισαγωγών, εξαγωγών ή διαμετακομίσεων μεταξύ άλλων λόγων και για λόγους προστασίας των εθνικών θησαυρών που έχουν καλλιτεχνική, ιστορική ή αρχαιολογική αξία (βλ. και άρθρ. 128 για τον πολιτισμό, πρβλ. και άρθρ. 130Ρ-Τ για το περιβάλλον).

- **Κανονισμός (ΕΟΚ) 3911/92 του Συμβουλίου της 9.12.1992** σχετικά με την εξαγωγή πολιτιστικών αγαθών (ΕΕ L 395/31.12.92 σ.1 επ). Με τις διατάξεις του Κανονισμού, ο οποίος έχει άμεση ισχύ στο εσωτερικό της ελληνικής έννομης τάξης, προσδιορίζονται ειδικότερα τα προστατευόμενα «πολιτιστικά αγαθά» (βλ. άρθρ. 1) και προβλέπεται κυρίως έλεγχος της εξαγωγής τους προς τρίτες χώρες (άρθρ. 2 επ.).

- **Οδηγία 93/7/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 15.3.1993** σχετικά με την επιστροφή πολιτιστικών αγαθών που έχουν παράνομα απομακρυνθεί από το έδαφος κράτους μέλους (ΕΕ L 74/27.3.93 σ.74 επ). Η Οδηγία προβλέπει κυρίως τη συνεργασία μεταξύ των κρατών μελών και τη διαδικασία για την επιστροφή των πολιτιστικών αγαθών που έχουν απομακρυνθεί παράνομα από το έδαφος κράτους μέλους, δεν έχει όμως ακόμη εκδοθεί η σχετική ελληνική πράξη προσαρμογής[64],[65]. Η οδηγία αυτή είναι εξαιρετικής σημασίας, καθώς ρυθμίζει την έννοια του πολιτιστικού αγαθού σύμφωνα με το κοινοτικό δίκαιο, στο πλαίσιο των διατάξεων της Συνθήκης. Σύμφωνα με την οδηγία, ορίζεται ως πολιτιστικό αγαθό ένα αγαθό το οποίο, πριν ή μετά την παράνομη απομάκρυνσή του από το έδαφος του κράτους-μέλους, έχει χαρακτηρισθεί ως «εθνικός θησαυρός καλλιτεχνικής, ιστορικής ή αρχαιολογικής αξίας» κατ'εφαρμογή της εθνικής νομοθεσίας ή των εθνικών διοικητικών διαδικασιών και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα: δημοσίων συλλογών απαριθμούμενων από τους καταλόγους των μουσείων, των αρχείων και των ταμείων συντήρησης των βιβλιοθηκών.

Στις απαρχές του 21ου αιώνα δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ότι και σε επίπεδο κοινοτικού δικαίου ο πολιτισμός αρχίζει να αποκτά ιδιαίτερη δυναμική. Με εξαιρετικά προσεκτικό τρόπο η Ένωση επιχειρεί, σεβόμενη πάντα τις εθνικές ταυτότητες, να εισάγει μια κοινή ευρωπαϊκή ταυτότητα. Αυτή δεν μπορεί να βρει άλλο έρεισμα παρά την κοινή αντίληψη για τον πολιτισμό. Η δημιουργία του κοινού ευρωπαϊκού χώρου θα στηριχθεί και στον πολιτισμό, εφ'όσον ολοκληρωθεί το ενδεχόμενο μιας ενιαίας ευρωπαϊκής, θεσμικής, πολιτικής και ιστορικής οντότητας. Η ρύθμιση της αειφόρου ανάπτυξης από τη Συνθήκη επιτρέπει μια προσέγγιση παράλληλη με αυτή του ελληνικού Συντάγματος, αν και χωρίς ανάλογη έμφαση στο χώρο, καθώς ο Ευρωπαϊκός χώρος αποτελεί οντότητα η οποία εξελίσσεται. Εν όψει όλων αυτών, είναι σαφές ότι τα κράτη πρέπει να αποφασίσουν τον τρόπο συγκρότησης της πολιτικής τους στον τομέα του πολιτισμού και της ιστορίας. Η συνειδητοποίηση και αποδοχή της έννοιας της ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας είναι σε κάθε περίπτωση πολύ δύσκολη. Η προώθηση των συνταγματικών διατάξεων των κρατών-μελών καταδεικνύει την αίσθηση της εθνικής ταυτότητας του καθενός, η οποία πολύ δύσκολα μπορεί να

[64] όπ.παρ.Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκης

συνδυαστεί με την κτήση μιας κοινής ταυτότητας, χωρίς να προκληθούν συγκρούσεις και αντιθέσεις.

Ακόμη και η χρήση του όρου «κληρονομιά» αποδεικνύει τη σχέση ιδιοκτησίας που συγκροτεί κάθε οντότητα για το παρελθόν της. Η επίτευξη ενός ορθολογικού διαχωρισμού ανάμεσα στην εθνική και την ευρωπαϊκή κληρονομιά αποτελεί ένα εξαιρετικά σοβαρό και δύσκολο εγχείρημα.

Αν η σύσταση του νεοελληνικού κράτους κατέστησε απαιτητή τη δημιουργία ενός ειδικού νόμου για την προστασία των αρχαιοτήτων και την εθνική συνειδητοποίηση των νεοελλήνων, η πρόσφατη ιστορική εξέλιξη απαιτεί την ανάγνωση του Ν.3028/2002 υπό το πρίσμα της διαμόρφωσης σταδιακά της ευρωπαϊκής πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυτό είναι και το δυσκολότερο εγχείρημα, που αφορά τόσο στη νομοθεσία, όσο και στην ίδια την πολιτιστική κληρονομιά: η σύνθεση από τον ερμηνευτή των στόχων και των προθέσεων με τρόπο που να κατατείνει στην ανάδειξη του πολιτισμού χωρίς να αναιρεί την εθνική ταυτότητα, αλλά και συντείνοντας στη δημιουργία της κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας[66].

4.5. Ο Ν.3028/2002 («Αρχαιολογικός Νόμος» - ΑρχΝ)

Όσα εκτέθηκαν σχετικά με την ελληνική νομοθεσία καθιστούν σαφές ότι η διαφύλαξη και η προστασία της πολιτιστικής μας κληρονομιάς επιτυγχάνονταν σε ικανοποιητικό βαθμό και πριν από τη θέση σε ισχύ του ΑρχΝ. Εντούτοις, η προϊσχύσασα νομοθεσία επικρίθηκε για αντινομίες (λ.χ. δυνατότητα δήμευσης αρχαίων κατά κυριότητα στο Δημόσιο), ασάφειες (λ.χ. ως προς το χρονικό όριο λήξης της προστασίας των αρχαίων) και κενά, για τον αρχαιοκεντρισμό της και τη δυσπιστία της προς τον πολίτη, για συνάρτηση της προστασίας των μνημείων μόνο με απαγορεύσεις και περιορισμούς, για ανεπαρκές ποινικό οπλοστάσιο, αλλά και για χρονική και θεματική ετερογένεια. Επίσης, για την αδυναμία της να ανταποκριθεί, λόγω της παλαιότητάς της, στις νέες κοινωνικές ανάγκες και στις σύγχρονες αντιλήψεις και δυνατότητες που δημιούργησαν η πρόοδος της τεχνολογίας και η ανάπτυξη της επιστημονικής έρευνας. Εξάλλου και στο χώρο της νομολογίας, η απουσία

[65] Ας σημειωθεί ότι η Οδηγία δεν έχει αναδρομική ισχύ, κάτι που βεβαίως θα είχε ιδιαίτερο αντίκτυπο όσον αφορά στα Γλυπτά του Παρθενώνα.
[66] όπ.παρ.Παν.Σκουρής-Ελ.Τροβά

συστηματικότητας και κωδικοποίησης επέτρεπε την έκδοση αντιφατικών αποφάσεων με αποτέλεσμα να δημιουργείται ανασφάλεια δικαίου[67].

Οι παραπάνω αδυναμίες ανέδειξαν την ανάγκη μιας ανανεωμένης, ενιαίας και συστηματικής νομοθεσίας που να προστατεύει το πλουσιότατο πολιτιστικό απόθεμα της Ελλάδας. Οι σχετικές προσπάθειες κατέληξαν στη θέσπιση του Ν.3028/2002. Ενός νόμου που, κινούμενος μέσα στα όρια που διαγράφονται από το Σύνταγμα και τις κυρωμένες από την Ελλάδα διεθνείς συμβάσεις, προσπαθεί να συστηματοποιήσει και να συμπληρώσει την αρχαιολογική μας νομοθεσία συνεκτιμώντας και τα αποτελέσματα της νομολογιακής της επεξεργασίας.

4.5.1. Θεμελιώδεις αρχές του ΑρχΝ.

Οι θεμελιώδεις αρχές που διέπουν τον ΑρχΝ δεν προσδιορίζονται ρητά, αλλά συνιστούν, ως σύνθεση, το αποτέλεσμα των συμπερασμάτων που αντλούνται από τη μελέτη του συνόλου των ρυθμίσεών του. Ο εντοπισμός των σχετικών αρχών είναι χρήσιμος, αφού συμβάλλει στην ορθή ερμηνεία και εφαρμογή του ΑρχΝ και στην πλήρωση των πιθανών κενών του[68]. Πρόκειται για τις:

1. Αρχή της συστηματοποίησης και διεύρυνσης της πολιτιστικής κληρονομιάς η οποία επιτυγχάνεται με τον προσδιορισμό του αντικειμένου προστασίας.

2. Αρχή της ισότιμης αντιμετώπισης – όχι όμως και της ομοιόμορφης προστασίας – των αρχαίων και νεώτερων, κινητών και ακίνητων μνημείων.

3. Αρχή της κοινωνικής διάστασης της πολιτιστικής κληρονομιάς, με την έννοια ότι η προστασία αφορά στο κοινωνικό σύνολο και με στόχο, αφενός, «τη διατήρηση της ιστορικής μνήμης χάριν της παρούσας και των μελλοντικών γενεών» και, αφετέρου, «την αναβάθμιση του πολιτιστικού περιβάλλοντος», πράγμα που έχει ως συνέπεια τη βελτίωση της ποιότητας ζωής του ανθρώπου.

4. Αρχή του εμπλουτισμού της προστασίας, με την καθιέρωση ενεργειών όχι μόνο για την αποκάλυψη και συντήρηση, αλλά και την

[67] Βλ. Γιάννας Καρύμπαλη-Τσιπτσίου, «Τα Μνημεία και η Κατοχή τους», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004

ευαισθητοποίηση του κοινού και διευκόλυνση πρόσβασης αυτού στα μνημεία (ολοκληρωμένη προστασία και χρήση).

5. Αρχή της συμπληρωματικότητας καθηκόντων της πολιτείας και των πολιτών, σύμφωνα με τις επιταγές και τις κατευθύνσεις του άρθρου Σ 24.

6. Με κριτήριο τον κινητό ή ακίνητο χαρακτήρα των μνημείων και τη χρονολόγησή τους, ο ΑρχΝ αναγνωρίζει κυριότητα, αλλά και νομή επί των μνημείων, όχι μόνο στο Δημόσιο, αλλά και σε φυσικά πρόσωπα.

7. Στο πεδίο της διακίνησης των πολιτιστικών αγαθών, κυριαρχεί η αρχή της πραγμάτωσης της εν λόγω διακίνησης με τρόπο που να διασφαλίζεται η οικονομική ελευθερία των πολιτών, αλλά και η προστασία των μνημείων.

8. Θεμελιώδη επιλογή του ΑρχΝ αποτελεί, επίσης, η διαμόρφωση ενός πλαισίου προστασίας και ανάδειξης των πολιτιστικών αγαθών σε χωρικό επίπεδο.

9. Ο ΑρχΝ ανάγει σε αρχή τη διευκόλυνση της ισότιμης πρόσβασης των πολιτών στα στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Οι σχετικές, μάλιστα, ρυθμίσεις διασφαλίζουν την πρόσβαση όχι μόνο σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους, αλλά, υπό όρους, και σε χώρους όπου φυλάσσονται ιδιωτικές συλλογές.

10. Αρχή της οργάνωσης και προαγωγής της επιστημονικής έρευνας γύρω από τα πολιτιστικά αγαθά, με απώτερο στόχο όχι μόνο τη γνώση, αλλά και την προστασία των εν λόγω αγαθών.

11. Τέλος, ο ΑρχΝ, καθορίζοντας τους όρους για το δανεισμό, την προσωρινή εξαγωγή και την ανταλλαγή μνημείων, υλοποιεί την αρχή της διεύρυνσης των ανταλλαγών με ξένες χώρες, έτσι ώστε να καλλιεργείται η επαφή του παγκόσμιου κοινού με την πολιτιστική μας κληρονομιά, αλλά και η γνωριμία του ελληνικού πληθυσμού με ξένους πολιτισμούς.

---

[68] όπ.παρ. Γιάννα Καρύμπαλη-Τσιπτσιου

4.5.2. Καινοτομίες του Ν.3028/2002

Μια από τις πρώτες καινοτομίες του ΑρχΝ που θα μπορούσε εύκολα να επισημάνει κανείς σχετίζεται με το ότι το πεδίο εφαρμογής του δεν έχει απώτατο όριο. Το απώτατο όριο των πολιτιστικών αγαθών καθορίζεται κάθε φορά από την επιστήμη, ενώ ρητώς στην έννοια των πολιτιστικών αγαθών υπήχθησαν όχι μόνο τα ενσώματα και τα εμπράγματα, αλλά και τα άυλα πολιτιστικά αγαθά[69].

Το σημαντικότερο ίσως στοιχείο του νόμου είναι η περιοδολόγηση της προστασίας (άρθρο 2): τα ακίνητα αρχαία μνημεία, εφ'όσον χρονολογούνται έως το 1830 προστατεύονται όλα εκ του νόμου, χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης (άρθρο 6). Ομοίως, τα κινητά αρχαία μνημεία, είτε αυτά χρονολογούνται έως το 1453, είτε είναι μεταγενέστερα του 1453 και έως το 1830 και αποτελούν ευρήματα ανασκαφών ή άλλης αρχαιολογικής έρευνας κ.λπ. προστατεύονται επίσης από το νόμο χωρίς να απαιτείται η έκδοση οποιασδήποτε διοικητικής πράξης (άρθρο 20).

Ο ΑρχΝ εγκαθιδρύει γενικότερα μια εξαιρετικά αναλυτική διαδικασία χαρακτηρισμού μνημείων, ενώ ο πολίτης γνωρίζει πλέον με ακρίβεια ποια είναι η διαδικασία χαρακτηρισμού.Ο νόμος περιέχει επίσης αυστηρές διατάξεις για τις ιδιότητες του συλλέκτη, του αρχαιοπώλη και του εμπόρου νεώτερων μνημείων (άρθρα 31 και 32), ενώ περιλαμβάνει κίνητρα για τους κυρίους και κατόχους μνημείων των οποίων η οικονομική αξία μειώνεται (άρθρα 27-30).

Επίσης, διατηρεί τη διάκριση των συλλογικών οργάνων σε τοπικά συμβούλια, Κεντρικό Αρχαιολογικό Συμβούλιο, Κεντρικό Συμβούλιο Νεώτερων Μνημείων, μειώνοντας όμως ταυτόχρονα τον αριθμό των μελών, ώστε τα όργανα να είναι πιο λειτουργικά και αναθέτοντας σημαντικές αρμοδιότητες στα τοπικά συμβούλια, ώστε ο ρόλος των κεντρικών συμβουλίων να είναι πραγματικά κεντρικός (άρθρα 49,50 και 52).

Καινοτομία επίσης του ΑρχΝ είναι η πρόβλεψη της συγκρότησης του Συμβουλίου Μουσείων (άρθρο 51), με αρμοδιότητες που σχετίζονται με τη χάραξη μουσειακής πολιτικής, αλλά και την εφαρμογή των διατάξεων περί μουσείων. Ο Ν 3028/2002 ολοκληρώνεται με μια δέσμη ειδικών ποινικών διατάξεων (άρθρα 53-72), οι

[69] Βλ. Άρθρο Μιχ.Αναστασόπουλου, «Ο νέος νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτστικής κληρονομιάς-Επισκόπηση του Ν3028/02», Περιβάλλον & Δίκαιο, τεύχος 4ο, Αθήνα, 2002

οποίες προβλέπουν σειρά από ειδικά εγκλήματα, με στόχο την όσο το δυνατό εξαντλητική κατάστρωση των μορφών αξιόποινης συμπεριφοράς με τις διατάξεις του νόμου αυτού, αλλά και των ισχυουσών διεθνών συμβάσεων.

Θα ήταν παράλειψη, ωστόσο, να μην αναφερθεί ότι ο ΑρχΝ διαθέτει Τμήμα Χωρικών Διατάξεων που αποτελείται από έξι άρθρα, τα οποία ρυθμίζουν την οριοθέτηση των αρχαιολογικών χώρων (άρθρο 12), τους αρχαιολογικούς χώρους εκτός οικισμών και τις ζώνες προστασίας τους (άρθρο 13), καθώς και τους εντός οικισμών ή εντός σχεδίου πόλεως (άρθρο 14), τους ενάλιους αρχαιολογικούς χώρους (άρθρο 15) και τους ιστορικούς τόπους (άρθρο 16) και τις ζώνες προστασίας πέριξ των μνημείων (άρθρο 17). Με τις διατάξεις αυτές, επιδιώκεται να ληφθούν υπ'όψη οι πολλές, ποικίλες και διάσπαρτες χωροταξικές και πολεοδομικές διατάξεις νομοθετικού και κανονιστικού χαρακτήρα, όσον αφορά στην προστασία των προαναφερθέντων στοιχείων και συνόλων.

Το τμήμα αυτό είναι εντελώς νέο, δεδομένου ότι παρουσιάζεται έντονα η ανάγκη συντονισμού των δραστηριοτήτων των Υπουργείων Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Για λόγους ασφαλείας του δικαίου επιβάλλεται ο σαφής χωρικός καθορισμός των εκτάσεων που τελούν υπό ιδιαίτερο προστατευτικό καθεστώς: των αρχαιολογικών χώρων και των ιστορικών τόπων. Για το λόγο αυτό προβλέπεται η οριοθέτηση των χώρων αυτών (άρθρα 12,15 και 16). Ακολουθείται δε η αρχή της αναλογικότητας. Επίσης, επιτρέπεται να καθορισθούν **εντός** αυτών ζώνες προστασίας, όπου θα ισχύει ειδικό καθεστώς (Ζώνες Α΄ και Β΄, άρθρα 13 και 14). Αλλά και **γύρω** από συγκεκριμένα μνημεία, εντός ή εκτός αρχαιολογικών χώρων ή ιστορικών τόπων, είναι δυνατό να καθορισθεί αντίστοιχη Ζώνη Προστασίας (Α΄ και Β΄, άρθρο 17).

Δίνεται έτσι η ευχέρεια στη Διοίκηση να χρησιμοποιήσει ένα ευρύτατο φάσμα ρυθμίσεων, ανάλογα με το βαθμό προστασίας που επιδιώκει, εν όψει των συγκεκριμένων κάθε φορά συνθηκών[70].Ο νομοθέτης αντιμετώπισε την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς από τη σκοπιά ενός ευρύτερου επιστημονικού, ιδεολογικού, πολιτιστικού και κοινωνιολογικού πλαισίου, με συμπαγή, όμως χαρακτήρα, περιγράφοντας όχι μόνο τους στόχους και τις αρχές που επιδιώκει να πραγματώσει, αλλά και θεσμοθετώντας με σαφή, οριστικό και αναλυτικό τρόπο τις κανονιστικές και

[70] όπ.παρ.Μιχ.Αναστασόπουλος

διοικητικές εκείνες διαδικασίες που θα επιτρέψουν την αποτελεσματική προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και την ικανοποίηση των επιταγών του άρθρου Σ 24. Εναπόκειται πλέον στον εφαρμοστή του Ν 3028/2002 και κυρίως στη Δημόσια Διοίκηση, να ανταποκριθεί με τον ίδιο συστηματικό τρόπο στην προσπάθεια υλοποίησης των διατάξεων του νόμου αυτού, με την έκδοση των σε εξουσιοδότησή του κανονιστικών πράξεων και διαταγμάτων.

5. Αξιολογήσεις για την υφιστάμενη κατάσταση στο πεδίο της προστασίας και διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς

«Η πολιτιστική κληρονομιά είναι το συγκριτικό πλεονέκτημα και η κύρια αφετηρία για την αυτοσυνειδησία κάθε χώρας και ιδίως της Ελλάδας. Είναι όμως πολύ σημαντικό να κατανοεί κανείς και στη συνέχεια να υπογραμμίζει την οικουμενική σημασία που έχει ο ελληνικός πολιτισμός για τη συγκρότηση γενικότερα του δυτικού πολιτισμού»[71]. Πράγματι, η Ελλάδα συγκεντρώνει ένα ιδιαίτερα αξιόλογο πλήθος μνημείων όλων των εποχών, με τεράστια ιστορική, εκπαιδευτική και καλλιτεχνική αξία, συχνά σε καλή κατάσταση διατήρησης, τα οποία αποτελούν σύμβολα και σταθερές αναφορές του δυτικού πολιτισμού. Η ευρεία γεωγραφική διασπορά αυτών των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων συνιστά δυνητικά ένα σημαντικό μοχλό της περιφερειακής κοινωνικο-οικονομικής ανάπτυξης. Εξάλλου, η επισκεψιμότητα σε αυτούς τους χώρους κινείται σε σχετικά ικανοποιητικά επίπεδα, που όμως μπορούν να βελτιωθούν κατά πολύ.

Όπως δηλώνεται στο Ε.Π. «Πολιτισμός 2000 – 2006», παρά τα αρκετά έργα που πραγματοποιήθηκαν μέσα από το Υποπρόγραμμα «Πολιτισμός» του Β' ΚΠΣ όσο και μέσα από τα ΠΕΠ, η αναντιστοιχία μεταξύ των δυνατοτήτων και της υφιστάμενης κατάστασης είναι έντονη. Οι ανασκαφές έχουν δημιουργήσει ένα «υλικό» που αναμένει την ορθολογική διαχείριση και αξιοποίησή του. Ο αριθμός των οργανωμένων και επισκέψιμων χώρων αποτελεί μόλις το 15% του συνόλου των καταγεγραμμένων (και πολύ μικρότερο των υπαρκτών), ενώ η έλλειψη σε βασικές υπηρεσίες πληροφόρησης, εξυπηρέτησης, κ.λπ. είναι χαρακτηριστική[72].

Από την άλλη πλευρά, παράγοντες όπως η παγίωση κοινωνικοοικονομικών παραμέτρων (άνοδος εισοδηματικού και μορφωτικού επιπέδου, ανάπτυξη οικονομίας ελεύθερου χρόνου, αστικοποίηση κ.ά.), η ιδιαίτερη σημασία της Κοινωνίας της Πληροφορίας και των σύγχρονων επικοινωνιακών μέσων ως προς τη διασφάλιση μαζικής πρόσβασης σε πολιτιστικά προϊόντα και στην πολύμορφη ανάδειξη και αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος, η αυξανόμενη αναγνώριση της πολιτιστικής κληρονομιάς ως παραγωγικού τομέα με σημαντική συμβολή στη διαμόρφωση του

[71] Βλ. Πρακτικά της ΡΝ΄ Συνεδρίασης της Βουλής, Περίοδος Β΄, Ομιλία του τ.Υπουργού Πολιτισμού, Ευ. Βενιζέλου, στη συζήτηση γύρω από το «Σχέδιο Νόμου για την Προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», 14-6-2002

[72] Βλ. www.oke.gr

ΑΕΠ, των δεικτών απασχόλησης κ.λπ. αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα του τομέα, και εντείνουν τον αναπτυξιακό του βηματισμό[73].

Δεν είναι τυχαίο ότι κατά την τελευταία εικοσαετία η επισκεψιμότητα των ευρωπαϊκών ιστορικών μνημείων και των αρχαιολογικών χώρων έχει αυξηθεί σημαντικά. Είναι όμως εξίσου χαρακτηριστικό ότι, ήδη, σχεδόν παντού στην Ευρώπη, παρατηρήθηκε στο ίδιο διάστημα μια συστηματική διεύρυνση του δυναμικού της πολιτιστικής κληρονομιάς μέσω της ενσωμάτωσης και ανάδειξης (με πλήθος εκθέσεων) της διαλειτουργικότητας πολλών εγκαταστάσεων ιστορικής, αρχαιολογικής, αισθητικής ή επιστημονικής αξίας. Επομένως, διαφαίνεται ότι το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά εξακολουθεί να υφίσταται με την ίδια ένταση στην Ευρώπη, γεγονός που αποδεικνύει την ανθεκτικότητα των ιστορικών και πολιτισμικών αναφορών της.

Η σημασία των προαναφερθέντων παραγόντων για την ενίσχυση της δυναμικής του εγχώριου πολιτιστικού αποθέματος καθίσταται προφανής: όσο περισσότερο θα αναδύεται η αναγκαιότητα της πολιτικής ενοποίησης της Ευρώπης, θα αναδεικνύεται όλο και περισσότερο ο ρόλος του πολιτισμού, που θα συνέχει και θα αμβλύνει τις τυχόν εσωτερικές αντιθέσεις.

Εντός του πλαισίου αυτού, γίνεται εύκολα αντιληπτό πως η υιοθέτηση του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Πολιτισμός 2000» (1998) επεκτείνει το σχέδιο ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στον τομέα του πολιτισμού, θέτοντας, μάλιστα, ως έναν εκ των ειδικών στόχων, την αξιοποίηση της πολιτιστικής κληρονομιάς ευρωπαϊκής σημασίας, έννοια η οποία περιγράφτηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο. Συνολικά, θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς βάσιμα ότι η διεθνής τάση, όπως σκιαγραφείται στην ανοδική συμπεριφορά της ζήτησης και τη μεγέθυνση του τομέα, διαφαίνεται ευοίωνη για το πεδίο παρέμβασης του μέτρου που αφορά στην προστασία και ανάδειξη μνημείων, συνόλων και αρχαιολογικών χώρων.

Το έργο που συντελέστηκε κατά την προηγούμενη προγραμματική περίοδο διαμορφώνει θετικές προϋποθέσεις, καθώς:

- βρίσκεται σε εξέλιξη ή/και ολοκληρώνεται η διαδικασία προστασίας και ανάδειξης των σημαντικότερων αρχαιολογικών χώρων και μνημείων που έχουν αναγνωριστεί ως μνημεία παγκόσμιας κληρονομιάς,

[73] Βλ. www.culture.gr, ΕΠ «Πολιτισμός»

- προχωρεί και ολοκληρώνεται η ενοποίηση των αρχαιολογικών χώρων του ιστορικού κέντρου της Αθήνας, με παράλληλη ανάδειξη χώρων, αποκατάσταση διατηρητέων μνημείων και δημιουργία δικτύου διαδρομών,
- λειτουργεί με επιτυχία σειρά θεσμών εκπαιδευτικού και επικοινωνιακού χαρακτήρα του ΥΠΠΟ[74].

Εξάλλου, η ενεργοποίηση, με όλα τα αναγκαία μέσα, της προστασίας, προβολής και ανάδειξης του εγχώριου μνημειακού δυναμικού εναρμονίζεται με την αντίστοιχη καταγεγραμμένη ευρωπαϊκή τάση. Σε μία περίοδο που ευνοεί τα κάθε είδους πολιτιστικά στίγματα, επενδύει στην «ιστορικότητα» και στην οικονομική αξιοποίηση όλων των χώρων, η ελληνική προσπάθεια προτάσσει, ως συγκριτικό πλεονέκτημα, την αναμφίβολη αισθητική και εκπαιδευτική αξία του «πρωτογενούς υλικού» της.

Τα έργα αναβάθμισης της υποδομής, ανακαίνισης και προβολής ήδη επισκέψιμων χώρων, αλλά και τα έργα επαναλειτουργίας άλλων, βελτιώνουν το δυσμενές, ως τώρα, ισοζύγιο ανάμεσα στο πολιτιστικό απόθεμα και την ποσότητα και ποιότητα του προς αξιοποίηση προϊόντος.

«Η ορθολογική διαχείριση και σύνθετη αξιοποίηση του δυναμικού, δια κατάλληλων (εν πολλοίς συμπληρωματικών) δραστηριοτήτων, παροχής υπηρεσιών εξυπηρέτησης (πωλητήρια, αναψυκτήρια κ.λπ.), καθώς και υπηρεσιών ενημέρωσης/προβολής (έντυπο και ηλεκτρονικό πληροφοριακό υλικό, cd-roms, sites κ.ά.), διέπεται από την πλέον σύγχρονη αντίληψη λειτουργίας, αλλά και οικονομικής αποδοτικότητας των εγκαταστάσεων»[75].

Το ευχάριστο είναι ότι έχει εμπεδωθεί πλέον η σύγχρονη αντίληψη στον τομέα των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων, μέσω της ενίσχυσης των υποδομών και της ποιοτικής αναβάθμισης των παρεχόμενων υπηρεσιών και προϊόντων. Το ζητούμενο είναι η διεθνής προβολή και αναγνώριση της χώρας, η αύξηση της επισκεψιμότητας των μνημείων και αρχαιολογικών χώρων, η βελτίωση της ανάπτυξης και διάθεσης του πολιτιστικού προϊόντος, η ενδυνάμωση του τουριστικού τομέα, η αύξηση της απασχόλησης και η ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής, η ανάπτυξη της διεπιστημονικής συνεργασίας, η προώθηση της έρευνας και της τεχνολογίας, η ανάπτυξη της

[74] Εκπαιδευτικά προγράμματα σε αρχαιολογικούς χώρους και μνημεία της χώρας, προβολή τους δια του κόμβου «Οδυσσέας», ενέργειες ενημέρωσης – ευαισθητοποίησης κοινού σε θέματα προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς.

[75] όπ.παρ. www.culture.gr ΕΠ «Πολιτισμός»

καινοτομίας στα θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς και τέλος, η προστασία του περιβάλλοντος.

Ωστόσο, το ΕΠ «Πολιτισμός» θα αποδεικνυόταν λειψό αν συνοδευόταν από την απουσία κατάλληλου θεσμικού πλαισίου: η προσπάθεια που συντελέστηκε και σε αυτόν τον τομέα μπορεί με σχετική ασφάλεια («σχετική», αφού ο ΑρχΝ δεν έχει δοκιμαστεί σε βάθος χρόνου) να χαρακτηριστεί πλήρης και συστηματική. Μια πολύ σημαντική παράμετρος του ΑρχΝ ήταν η σύνδεση της προστασίας των μνημείων και ιδίως των ακινήτων μνημείων με το χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό, με ένα μεταβιομηχανικό μοντέλο αειφόρου ανάπτυξης, που εναρμονίζεται με την αντίστοιχη επιδίωξη της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Εξαιρετικής σημασίας αποτέλεσαν οι κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις της προστασίας των μνημείων, δηλαδή η απάντηση στο ερώτημα πώς κατανέμεται το κόστος της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς, εάν αυτό το επωμίζεται όποιος έχει την τύχη να έχει στην ιδιοκτησία του μνημείο ή αν αυτό πρέπει να το επωμιστεί με πιο δίκαιο και διαφανή τρόπο η κοινωνία συνολικά, όπως αυτή εκφράζεται μέσα από το κράτος, αλλά βεβαίως όπως αυτή εκφράζεται και από ωφελούμενους, λόγω της προστασίας κάποιου γειτονικού προς τη δική τους ιδιοκτησία μνημείου.

Ο ριζικός εκσυγχρονισμός του Οργανισμού του Υπουργείου Πολιτισμού υπήρξε επίσης ένα πολύ σοβαρό βήμα για την αντιμετώπιση από πλευράς διοίκησης πάγιων προβλημάτων διαχείρισης της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αυξήθηκε δραστικά ο αριθμός των υπαλλήλων, αλλά και των περιφερειακών υπηρεσιών του ΥΠΠΟ, έτσι ώστε κάθε νομός της χώρας (κι όχι μόνο αυτός της Αττικής) να αποτελεί έδρα μιας τουλάχιστον αρχαιολογικής υπηρεσίας.

Ως ιδιαίτερης σημασίας κρίνεται η δημιουργία νέων ευέλικτων οργανωτικών σχημάτων, όπως είναι για παράδειγμα το Ταμείο Διαχείρισης Πιστώσεων για την εκτέλεση αρχαιολογικών έργων, νέων διαδικασιών και νέων υπηρεσιών, όπως είναι η Υπηρεσία Συντήρησης των μνημείων της Ακρόπολης που διέπεται από ειδικό Προεδρικό Διάταγμα, όπως είναι η διαδικασία εκτέλεσης έργων συντήρησης στο Άγιο Όρος, που επίσης διέπεται από ειδικό Προεδρικό Διάταγμα.

Δεν πρέπει, εξάλλου, να λησμονηθεί η συμπληρωματικότητα της ευθύνης αφ' ενός μεν του κράτους και αφ' ετέρου δε των πολιτών για την προστασία και διαχείριση

των μνημείων κ.ο.κ. Στην πραγματικότητα, αυτό που προστατεύεται είναι όλα τα κατάλοιπα του πολιτισμού μας, υλικά και άυλα.

Θεμελιώδους σημασίας μπορούν να χαρακτηριστούν οι διατάξεις του ΑρχΝ που αφορούν στους αρχαιολογικούς χώρους και τις ζώνες προστασίας. Είναι άλλο πράγμα η οριοθέτηση ενός αρχαιολογικού χώρου, κάτι που σημαίνει ότι υπάρχει ειδικό και εντατικό ενδιαφέρον της αρχαιολογικής έρευνας για το χώρο αυτό και άλλο πράγμα είναι η οριοθέτηση ζώνης προστασίας που μπορεί να καθιστά μία περιοχή αδόμητη χάριν της προστασίας μνημείων ή αρχαιολογικών χώρων. Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι πάρα πολλοί και πολύ μεγάλοι. Οι ζώνες πρέπει να είναι προσδιορισμένες με πολύ μεγάλη προσοχή και με πολύ μεγάλη ακρίβεια και ιδίως οι ζώνες Α, δηλαδή οι αδόμητες. Εκτός των άλλων, πολύ κομβικής αξίας αποτελεί η υποχρέωση άμεσης συνεργασίας μεταξύ των Υπουργείων Πολιτισμού και ΠΕΧΩΔΕ για το σχεδιασμό των χώρων, κάτι που αποδεικνύεται σπουδαίο εργαλείο προστασίας.

Τόσο το ΕΠ «Πολιτισμός», όσο και ο ΑρχΝ αναδεικνύουν την έννοια του μουσείου, τη σημασία της μουσειολογίας, της μουσειακής πολιτικής, την έννοια του οργανωμένου αρχαιολογικού χώρου, την πολιτική πρόσβασης στα μνημεία, τους οργανωμένους αρχαιολογικούς χώρους και τα μουσεία. Επίσης, διασφαλίζουν τα πνευματικά δικαιώματα του ελληνικού δημοσίου επί της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και των κάθε είδους απεικονίσεών της, συμβατικής και ψηφιακής, που είναι θέμα καθαρά πρακτικό και μεγάλου οικονομικού ενδιαφέροντος στην εποχή της ψηφιακής οικονομίας.

Τώρα, όσον αφορά στα έργα συντήρησης και αναστήλωσης στα μνημεία της Ακρόπολης δεν είναι ευθύνη μόνο της ελληνικής Πολιτείας, αλλά και της διεθνούς επιστημονικής κοινότητας. Είναι λοιπόν πολύ κρίσιμο να υπάρχουν συνθήκες απόλυτης διαφάνειας ως προς τις επιστημονικές επιλογές που γίνονται για τη συντήρηση των μνημείων της Ακρόπολης. Ο διεθνής επιστημονικός έλεγχος αποτελεί αναγκαία προϋπόθεση για την πιστοποίηση, εν τέλει, της ποιότητας της εκτελούμενης επιστημονικής εργασίας. Είναι πολύ σημαντικό στην Ακρόπολη να διαμορφώνεται ένα διεθνές απόθεμα τεχνογνωσίας, να δημιουργείται δηλαδή ένα διεθνώς αποδεκτό

πρωτόκολλο επέμβασης με έργα συντήρησης και αναστήλωσης πάνω σε μνημεία τόσο μεγάλης αξίας[76].

Στην περίπτωση των μνημείων της Ακρόπολης εφαρμόζονται σχεδόν ευλαβικά κοινές θεμελιώδεις παραδοχές, οι οποίες συμφωνούν με το Χάρτη της Βενετίας. Αυτό έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία, γιατί το έργο που εκτελείται στην Ακρόπολη είναι συμβολικά, αλλά και από πλευράς φυσικού αντικειμένου, το μεγαλύτερο αναστηλωτικό έργο που εκτελείται στον κόσμο.

«Είναι πολύ σημαντικό οι επισκέπτες να έχουν μια εικόνα της Ακρόπολης και των μνημείων της, που να είναι όσο γίνεται πιο κοντά στην πραγματικότητα, δηλαδή μια εικόνα με μία αισθητική τελειότητα στο μέτρο του δυνατού. Αυτό είναι το πρώτο στοιχείο που επιβάλλει ένα ρυθμό, δε σημαίνει όμως ότι επιβάλλει και το τέρμα των εργασιών»[77]. Η προστασία των μνημείων είναι **διηνεκής**, άρα και οι επεμβάσεις οι αναγκαίες για τη συντήρηση και την προστασία των μνημείων θα είναι επίσης διαρκείς. Δεν μπορεί να προδικάσει κανείς το τέρμα κάποιων εργασιών στην Ακρόπολη, αλλά σίγουρα μπορεί να προδικάσει το τέρμα των μεγάλων επεμβάσεων, αυτών που λίγο–πολύ μεταβάλλουν τη φυσιογνωμία και την εντύπωση του τόπου. Ήδη, τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, έχουν αποσυρθεί οι πολύ ορατές μεταλλικές επεμβάσεις πάνω στο ναό του Παρθενώνα, ενώ, δυστυχώς, παραμένουν οι μεταλλικές λάμες στα Προπύλαια, στη γνωστή πύλη Beulé, αναγκαία συνθήκη για την ασφάλεια του μνημείου και, φυσικά, των επισκεπτών.

Ως προς το πρόγραμμα της Ενοποίησης των Αρχαιολογικών Χώρων της Αθήνας, έχει ήδη συμβάλει στη δημιουργία ενός ενιαίου λειτουργικού και αντιληπτικού συνόλου, με την οργάνωση ενός εκτεταμένου αρχαιολογικού πάρκου, μέσα στα οποία τα μνημεία και τα σύνολα θα κατέχουν τη θέση που ανταποκρίνεται στην ιστορική, αισθητική, πολιτιστική και διδακτική τους αξία (κάτι που έγινε εμφανές ιδίως με την ολοκλήρωση της πεζοδρόμησης της Διονυσίου Αρεοπαγίτου).

Χάρη στην Ε.Ε., συνολικά το κονδύλι που διατίθεται για τους σκοπούς αυτούς, μπορεί να συγκριθεί με το σύνολο των κονδυλίων για τις πολιτιστικές υποδομές της χώρας, τα προηγούμενα πενήντα χρόνια, το δεύτερο μισό του 20ου αιώνα. Το ΕΠ «Πολιτισμός» είναι ένα ιδιαίτερα φιλόδοξο πρόγραμμα που αναμένεται να

[76] Βλ. Ομιλία του τ.Υπ. Πολιτισμού, Ευ. Βενιζέλου, στην 5η Επιστημονική Συνάντηση της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων και Οικισμών, Πρακτικά Συνάντησης, Αθήνα, 3/10/2003

[77] Από τη Συνέντευξη Τύπου του τ.Υπ.Πολιτισμού, Ευ.Βενιζέλου, με θέμα «Απολογισμός ΥΠΠΟ 2000-2003», Αθήνα, 14/1/2004

απορροφήσει σημαντικότατους πόρους του Γ' ΚΠΣ κατά την πενταετία 2002-2007 οι οποίοι μάλιστα είναι τετραπλάσιοι σε σχέση με τους αντίστοιχα προβλεπόμενους στο Β' ΚΠΣ.

Αξίζει να σημειωθεί ότι στο ποσό του συνολικού προϋπολογισμού που προβλέπεται για το συγκεκριμένο ΕΠ, θα πρέπει να προστεθούν και έμμεσοι πόροι, που αποτελούνται από σημαντικές πιστώσεις για την Πολιτιστική Ολυμπιάδα, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς (π.χ. συντήρηση - αναστήλωση Μονών Αγίου Όρους), όπως άλλωστε και οι σημαντικές πιστώσεις των ΠΕΠ για τον τομέα του πολιτισμού. Εξ' άλλου, σημαντικά ποσά από μεγάλα τεχνικά έργα διατίθενται για επεμβάσεις στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς (βλ. ανασκαφές σχετικών μεγάλων οδικών έργων, Μετρό, Εργοσέ, κ.λπ.)[78].

Όσον αφορά στους δείκτες επισκεψιμότητας, στοιχεία του Ταμείου Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων σχετικά με την επισκεψιμότητα μουσείων - αρχαιολογικών χώρων επισημαίνουν ότι η σχέση 1:2 επισκέπτες των αρχών της δεκαετίας του ΄80 έχει ανατραπεί το 2001 σε 1: 3,5 επισκέπτες.

Επομένως, όταν θα έχουν υλοποιηθεί όλες οι προγραμματισμένες εργασίες στους αρχαιολογικούς χώρους, αλλά και οι κατασκευές και ανακαινίσεις μουσείων που προβλέπονται, τα προαναφερόμενα στοιχεία δημιουργούν ερωτηματικά για το πώς θα εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα αυτών των υποδομών μετά το 2007, όποτε θα πάψουν να υπάρχουν οι κοινοτικοί πόροι. Εάν η βιωσιμότητα εξαρτηθεί από τους πόρους του τακτικού προϋπολογισμού (που αυτή τη στιγμή δεν ξεπερνούν στο 2%, σύμφωνα με στοιχεία της ΟΚΕ), είναι φανερό ότι η ιδιαίτερα δαπανηρή συντήρηση των μουσείων - κυρίως- θα καταστεί δυσχερής με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Θα πρέπει να γίνει σοβαρή προσπάθεια να αλλάξει η ποιότητα του τουρισμού που προσελκύεται στη χώρα μας, μέσω, φυσικά, της ανάπτυξης ποιοτικών υπηρεσιών (βλ. παρακάτω στην επόμενη σελ.).

Σαν ένα ακόμη από τα ήδη διαπιστωμένα προβλήματα που αναζητούν λύση, πάντα με βάση το αναθεωρημένο Σύνταγμα, αποτελεί η **αφαίρεση από τους δύο βαθμούς τοπικής αυτοδιοίκησης του θεσμικού τους ρόλου σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς** και ειδικότερα σε ζητήματα προγραμματισμού και σχεδιασμού στους ιστορικούς οικισμούς και στα ιστορικά μνημεία, ενώ παραμένουν οι

[78] όπ.παρ. www.oke.gr

αρμοδιότητες εκτέλεσης του κανονιστικού πλαισίου αυτών των ρυθμίσεων, δυσλειτουργία που θα πρέπει, τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό, να αρθεί[79].

Σε ό,τι αφορά στις επιπτώσεις της όλης προσπάθειας αναβάθμισης της πολιτιστικής κληρονομιάς στον τομέα του **τουρισμού**, έχει ήδη παρουσιαστεί ποιοτική βελτίωση του προσφερόμενου τουριστικού προϊόντος, ιδίως στην Αθήνα, αλλά και όχι μόνο σε αυτήν (κυρίως λόγω των πολυαναμενόμενων Ολυμπιακών Αγώνων) το οποίο έχει καταστεί περισσότερο ελκυστικό, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά ιδιαίτερες ομάδες - στόχους επισκεπτών με ειδικά ενδιαφέροντα και υψηλή μέση τουριστική δαπάνη. Άρα, με την αναβάθμιση της υφιστάμενης και τη δημιουργία νέων υποδομών, καθώς και με τη βελτίωση των προσφερόμενων υπηρεσιών και την προβολή της χώρας μας μέσω του διαύλου των Ολυμπιακών Αγώνων της Αθήνας, αναμένεται να επιτευχθεί αύξηση της επισκεψιμότητας των μουσείων και αρχαιολογικών χώρων, συμβάλλοντας στην επίτευξη των παρακάτω στόχων της τουριστικής πολιτικής:

- «Αύξηση του αριθμού των επισκεπτών και του μέσου αριθμού διανυκτερεύσεων, με την τόνωση της τουριστικής αγοράς ειδικών ενδιαφερόντων, όπως: πολιτιστικός τουρισμός, εκπαιδευτικά προγράμματα, κλπ.

- Αύξηση του αριθμού των τουριστών υψηλότερης εισοδηματικής τάξης.

- Επιμήκυνση της τουριστικής περιόδου - άμβλυνση της εποχικότητας της τουριστικής κίνησης στη χώρα».

Σε ό,τι αφορά την α**πασχόληση,** η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας, τόσο κατά τη φάση της κατασκευής των έργων υποδομής, όσο και κατά τη φάση λειτουργίας τους και παροχής πολιτιστικών υπηρεσιών είναι μέγεθος που απομένει να μετρηθεί και επίσημα στο τέλος των εργασιών αναβάθμισης. Η απασχόληση σε μικρομεσαίες επιχειρήσεις παραγωγής και διάθεσης αντιγράφων και άλλων πωλητέων ειδών και σε επιχειρήσεις πληροφορικής και συναφών κλάδων που θα δραστηριοποιηθούν στην

[79] Βλ. Πρακτικά 5ης Επιστημονικής Συνάντησης της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων και Οικισμών, ΥΠΠΟ, Αθήνα, 3/10/2003

ανάπτυξη και διάθεση του πολιτιστικού προϊόντος και στην παροχή υπηρεσιών ηλεκτρονικής πληροφόρησης δείχνει να έχει σημειώσει αξιοσημείωτη κινητικότητα[80].

Παράλληλα, σε ό,τι αφορά την ενίσχυση της **κοινωνικής συνοχής** έχει ήδη προωθηθεί η πολιτική των **ίσων ευκαιριών** για την πρόσβαση στα πολιτιστικά αγαθά και υπηρεσίες, με την ανάπτυξη εκπαιδευτικών προγραμμάτων και επιμορφωτικών - ψυχαγωγικών δραστηριοτήτων, που υποστηρίζονται από έντυπα και από εφαρμογές πληροφορικής: π.χ. μεταξύ των εργαζομένων στο ΥΠΠΟ και στους συνδεδεμένους με αυτό Οργανισμούς, οι γυναίκες συμμετέχουν κατά 60%[81].

Ακόμη, έχει ενισχυθεί η **διεπιστημονική συνεργασία** αρχαιολόγων και μηχανικών, σε συνεργασία με συντηρητές και άλλες ειδικότητες, με ταυτόχρονη ενίσχυση της κ**αινοτομίας στην αρχαιολογική έρευνα,** στην αναστήλωση και ιδιαίτερα στην ανάπτυξη τεχνολογικών εφαρμογών διεπιστημονικής υποστήριξης του αρχαιολογικού έργου, ενώ μέσα από πολλές και ποικίλες διεθνείς επιστημονικές συναντήσεις και συνεργασίες ευνοείται σημαντικά η μεταφορά τεχνογνωσίας.

Τέλος, ας σημειωθεί ότι η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, έτσι όπως διαμορφώνεται μέσα από όλες τις προαναφερθείσες προσπάθειες, είναι στενά συνδεδεμένη με την προστασία του φυσικού και ανθρωπογενούς **περιβάλλοντος,** δεδομένου ότι οι σχετικές ενέργειες συντελούν στη διατήρηση εκτεταμένων ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και στη διαμόρφωση φυσικών και πολιτιστικών τοπίων ιδιαίτερης αισθητικής και διδακτικής αξίας.

[80] όπ.παρ. www.culture.gr ΕΠ «Πολιτισμός»
[81] Βλ. www.culture.gr, ΕΠ «Πολιτισμός», Στοιχεία ενδιάμεσης αξιολόγησης

6. Προτάσεις

Οι βασικές αιτίες της πλημμελούς αξιοποίησης του υπάρχοντος μνημειακού πλούτου αναζητούνται στις συσσωρευμένες, ποιοτικές και ποσοτικές, ανάγκες του τομέα, μικρό, μόνο, μέρος των οποίων έχουν καλυφθεί μέχρι σήμερα. Οι δράσεις που έχουν αναληφθεί αφορούν συνοπτικά:

- «στην αναβάθμιση της υποδομής των ήδη επισκέψιμων χώρων,
- στην ένταξη και άλλων αρχαιολογικών χώρων στο δίκτυο των οργανωμένων και επισκέψιμων χώρων,
- στη δημιουργία δικτύων-διαδρομών με ένταξη σε αυτές μνημείων, μουσείων και χώρων, καθώς και αναβάθμιση των υπηρεσιών που παρέχονται στους επισκέπτες»[82] (βλ. «αρχαιολογικό πάρκο» Αθήνας).

Ωστόσο, για τον εκσυγχρονισμό και τη συνολική αναβάθμιση της εγχώριας προσφοράς πολιτιστικής κληρονομιάς, είναι απαραίτητο να ληφθούν υπ'όψη και άλλες, ποικίλες παράμετροι. Ιδιαίτερης αναφοράς χρήζει **ο στόχος της βελτίωσης της επισκεψιμότητας και αντιληπτικότητας των μνημείων και των χώρων**, γιατί είναι πολύ σημαντικός για την προαγωγή της ανταγωνιστικότητας του πολιτιστικού προϊόντος της χώρας (μέσα από την **ολοκληρωμένη παροχή υπηρεσιών, την εντονότερη σύζευξη με την ΚτΠ, τις νέες ευκαιρίες απασχόλησης και εισοδήματος, τις νεοεισαγόμενες δραστηριότητες, την προώθηση της έρευνας, της τεχνολογίας, των νέων τεχνικών στην Αρχαιολογία** κ.λπ.). Στην Αθήνα η κατάσταση παρουσιάζεται βελτιωμένη, ιδίως λόγω της διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων, αυτό όμως δεν ισχύει για ολόκληρη την Αττική, πολλώ δε μάλλον για την υπόλοιπη Ελλάδα.

Προβάλλει λοιπόν ζωτική η ανάγκη **αναβάθμισης της κτιριακής και υλικοτεχνικής υποδομής των υφιστάμενων μουσείων και των υποστηρικτικών κτιρίων εντός και γύρω από τους αρχαιολογικούς χώρους** παντού στην Ελλάδα και η ανάγκη προώθησης της συμμετοχής τους στην ΚτΠ, προκειμένου να επιτελέσουν αποτελεσματικότερα τις σύνθετες λειτουργίες έρευνας, μελέτης και προβολής των εκθεμάτων τους, καθώς και τις παρεχόμενες προς το κοινό υπηρεσίες.

[82] όπ.παρ. Στοιχεία ενδιάμεσης αξιολόγησης

Τα παραπάνω ωστόσο δεν είναι αρκετά. Χρειάζεται **η συνέχιση και ολοκλήρωση της ανέγερσης νέων μουσείων**, ώστε να αντιμετωπισθεί το διαπιστωμένο έλλειμμα εκθεσιακών χώρων και να διασφαλιστεί η προστασία, έρευνα και αξιοποίηση των υφιστάμενων, αλλά και νέων ευρημάτων που έρχονται στο φως από την αρχαιολογική σκαπάνη. Σημαντική όμως κρίνεται και η ανάγκη δημιουργίας μηχανισμών «οριζόντιας υποστήριξης» της εσωτερικής λειτουργίας των μουσείων (δίκτυα εργαστηρίων συντήρησης και δίκτυα αρχαιολογικών αποθηκών), για την υποβοήθηση της αποτελεσματικότερης προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Στο ίδιο πλαίσιο, αξίζει να σημειωθεί ότι η Ο.Κ.Ε. εκτιμά ότι θα πρέπει να εξασφαλιστεί η **λειτουργική διασύνδεση των ΕΠ «Πολιτισμός 2000-2006» και «Ανταγωνιστικότητα 2000-2006»**, ώστε να υπάρξει ολοκληρωμένη στρατηγική σύνδεσης των έργων του πολιτισμού με τα έργα του τουρισμού με στόχο την αύξηση του πολιτιστικού τουρισμού[83]. Επειδή, όμως, ο πολιτιστικός τουρισμός, ως ποιοτικός τουρισμός, προϋποθέτει και συνεπάγεται ένα υψηλό κόστος προστασίας και διατήρησης της πολιτιστικής κληρονομιάς και ενίσχυσης της σύγχρονης δημιουργίας, θα πρέπει να συνοδεύεται από υψηλό επίπεδο υπηρεσιών προς τον επισκέπτη - τουρίστα, ώστε η απόσβεση του κόστους με οικονομικούς όρους να επιτευχθεί μέσα από τις παρεχόμενες σε αυτόν υπηρεσίες. Αυτό προϋποθέτει ότι η μεν εθνική πολιτιστική πολιτική θα εξυπηρετεί δυναμικά το στόχο της συντήρησης, προβολής και πλήρους αξιοποίησης των μουσείων - μνημείων - πολιτιστικών χώρων , η δε εθνική τουριστική πολιτική θα στοχεύει στη δημιουργία ποιοτικών υπηρεσιών παράλληλα με την κατασκευή υποδομών (π.χ. ξενοδοχείων, καταλυμάτων, μαρίνων κλπ), ώστε να προσελκύονται και υψηλού επιπέδου επισκέπτες στους τουριστικούς πολιτιστικούς προορισμούς. .

Διεθνώς έχει αποδειχθεί ότι αύξηση επισκεπτών είναι δυνατή μόνον μετά από ειδικές παρεμβάσεις που έχουν τη μορφή «πολιτιστικής ατμομηχανής» (διεθνώς χρησιμοποιείται ο όρος «event») με τη δημιουργία ή την επέκταση για παράδειγμα ενός εξαιρετικού μουσείου, όπως το Μπιλμπάο, η Tate Modern, το Λούβρο. Δεν μπορεί όμως να υπάρξουν θεαματικά αποτελέσματα, έστω από το σύνολο των επιμέρους και αποσπασματικών δράσεων, όσο και αν τούτες είναι απαραίτητες για την προστασία του πολιτιστικού αποθέματος. Επίσης, η αύξηση επισκεπτών εξαρτάται άμεσα από εξωγενείς παράγοντες, όπως και η όλη πορεία του Τουρισμού. Απαιτείται παράλληλα εισροή νέων τουριστών και έλξη νέου κοινού.

Το θέμα της **προσέλκυσης νέου κοινού** στους πολιτιστικούς χώρους έχει αποτελέσει αντικείμενο μελετών στο εξωτερικό, σύμφωνα με τις οποίες το κοινό χωρίζεται σε ομόκεντρους κύκλους ξεκινώντας από τον πυρήνα - το φανατικό κοινό που παρακολουθεί το σύνολο των πολιτιστικών εκδηλώσεων – και φτάνοντας προς τα έξω στους κύκλους με το ευρύ κοινό, το οποίο πρέπει να αγγίξει κανείς με ποικίλους τρόπους, ώστε να επέλθει σταδιακή αύξηση της επισκεψιμότητας. Με βάση τα χαρακτηριστικά του κοινού που απευθύνεται κανείς χαράσσεται στρατηγική μάρκετινγκ, με κατάλληλη προβολή και προώθηση των πολιτιστικών προϊόντων, κάτι που πρέπει να επιδιωχθεί και στο ελληνικό παράδειγμα.

Σε κάθε περίπτωση, φαίνεται ορθό ένας τέτοιος σχεδιασμός να στηρίζεται και σε μία **αποτίμηση σε ποσοστά της επισκεψιμότητας** των μουσείων και των μνημείων, τόσο από τους έλληνες όσο και από τους ξένους τουρίστες, προκειμένου να δοθεί έμφαση και στην ανάπτυξη κατάλληλης πολιτιστικής παιδείας, ξεκινώντας από την **διαπαιδαγώγηση των ελλήνων μαθητών** με αυτό το πνεύμα.

Η χρήση των αρχαιολογικών χώρων και μνημείων για εκδηλώσεις σύγχρονου πολιτισμού θα αναδείξει και θα εντάξει την πολιτιστική κληρονομιά στη σύγχρονη πραγματικότητα, αρκεί αυτές οι εκδηλώσεις να είναι συναφείς, να μη θίγουν και να μην «υποτιμούν» τον χώρο.

Προκειμένου να αξιοποιηθεί το πλήθος των μνημείων και αρχαιολογικών συνόλων της χώρας θα ήταν μάλλον καθοριστική **η συμμετοχή των τοπικών κοινωνιών,** οι οποίες είναι ευαίσθητες στην ιδιαίτερη πολιτιστική κληρονομιά τους.

Ειδικά για τους αρχαιολογικούς χώρους, έχει μεγάλη σημασία η εργασία που μπορεί να γίνει στον τομέα της **ψηφιακής αναβίωσης του συνολικού κτίσματος και τοπίου** στον υπολογιστή ή στα απλά έντυπα.

Επίσης, έργα που αντικειμενικά συμβάλλουν στη δημιουργία εργαλείων βασικής υποδομής και που θα επιτρέψουν την ορθή και αποτελεσματική διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας, όπως **η δημιουργία ενός Εθνικού Αρχείου Μνημείων και Κτηματολογίου Αρχαιολογικών Χώρων** θα έπρεπε να προωθούνται και να ολοκληρώνονται ως έργα πρώτης προτεραιότητας και να αποτελούν τη βασική επένδυση πάνω στην οποία θα στηρίζεται όλη η μετέπειτα δραστηριότητα στο πλαίσιο του οποιουδήποτε χρηματοδοτικού προγράμματος.

---

[83] όπ.παρ. www.oke.gr

Είναι αναγκαίο επίσης να προβλεφθεί ένας **θεσμοθετημένος τρόπος προγραμματισμού των επιμέρους περιφερειακών επεμβάσεων** στο πλαίσιο μιας ενιαίας πολιτιστικής πολιτικής. Η εφαρμογή και ο έλεγχος είναι αρμοδιότητα της Περιφέρειας, ο γενικός σχεδιασμός, όμως, αποτελεί μέρος ενός γενικότερου κεντρικού συστήματος, το οποίο για να αποδώσει και να μην κατακερματιστεί απαιτεί συντονισμό.

Το κεφάλαιο των προτάσεων για τη βέλτιστη προστασία και διαχείριση της πολιτιστικής κληρονομιάς δε θα μπορούσε να κλείσει χωρίς προηγουμένως να γίνει αναφορά στη **διαχείριση των κινδύνων** που ελλοχεύουν για την τελευταία. Έτσι λοιπόν, η διαχείριση των κινδύνων που απειλούν την πολιτιστική κληρονομιά συνδέεται με τις κάτωθι αναγκαιότητες:

- «Του καθορισμού και της ιεράρχησης κατά προτεραιότητα των διαφορετικού τύπου κινδύνων, με βάση διερευνητικές μεθόδους επισήμανσης, εντοπισμού και γνώσης των κινδύνων και των αιτιών πρόκλησής τους.
- Της αξιολόγησης των ίδιων των κινδύνων και των αιτιών τους με προσεγγίσεις επιστημονικά αποδεδειγμένες.
- Του εφοδιασμού με εργαλεία ανάλυσης και μεθόδων έρευνας ικανά να καθορίσουν τις προτεραιότητες σχετικά με τους κινδύνους που ελλοχεύουν για την πολιτιστική κληρονομιά, ώστε να επιτρέψουν τη βελτιστοποίηση των συνθηκών διαχείρισής της και τη λήψη, κατά περίπτωση, αποφάσεων και υιοθέτησης των ενδεδειγμένων στρατηγικών.
- Της ωρίμανσης μίας νέας και διαφορετικής τοποθέτησης έναντι της πολιτιστικής κληρονομιάς, εκ μέρους των μελετητών του τομέα αλλά και των τελικών αποδεκτών της χρήσης της ίδιας της κληρονομιάς, έτσι ώστε να καθίσταται εφικτή η ικανοποίηση των ιδιαίτερων αναγκών που προκύπτουν κατά την διαχείρισή της, με γνώμονα την επίγνωση και την αξιολόγηση των εν δυνάμει κινδύνων που διατρέχει»[84].

[84] Βλ. Πρακτικά 1ου Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: ΄΄Τρωτότητα και κίνδυνοι της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του 20ου αιώνα και μέτρα πρόληψης΄΄, Ρόδος, Απρίλιος 2002 στο site www.soalinux.commune.firenze.it

Οι λύσεις που θα υιοθετούνται στα πλαίσια της διαχείρισης των κινδύνων, πρέπει να είναι κατάλληλες και ικανές για την ενεργή διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς, αντί να επιβάλλονται από δανεισμένες θεωρίες προερχόμενες από άλλες επιστήμες. Αυτό μπορεί να εξασφαλισθεί από μία διεπιστημονική προσέγγιση, η οποία θα περιλαμβάνει τις κοινωνικές και φυσικές επιστήμες, καθώς και από θέσεις νομικού και οικονομικού χαρακτήρα. Μια τέτοιου είδους προσέγγιση πρέπει να εμπλέξει όλους τους ενδιαφερόμενους, συμπεριλαμβανομένων και των επαγγελματικών φορέων στη διαδικασία των επεμβάσεων, η επιτυχής έκβαση των οποίων θα ωφελήσει και τους ίδιους.

6.1. Αντί επιλόγου

Η ιστορία των πολιτισμών χαρακτηρίσθηκε πάντοτε από την ανταλλαγή πολιτισμικών στοιχείων, από φόρμες τέχνης, από στυλ και από τεχνολογίες. Η έννοια της «κληρονομιάς συμμερισμού» (ερμηνευμένης ως αποικιακής κληρονομιάς) καθορίζει συνθετικά τα κάτωθι: η ελληνική αρχιτεκτονική που μεταφέρθηκε στην Μεγάλη Ελλάδα της Ιταλίας, απέκτησε άλλες μορφές στο ρωμαϊκό κόσμο. Η διαδοχή πολιτισμών στη Μεσόγειο άφησε εμπειρίες και στυλ που σχηματίζουν ένα αστικό τοπίο, σύνθετο και μοναδικό. Η πολιτιστική κληρονομιά δεν πρέπει να καταστρέφεται μόνον επειδή τα πολιτικά καθεστώτα αλλάζουν, κάτι που απεδείχθη αναπόφευκτο στο παρελθόν. Η αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς θα έπρεπε να ερμηνευθεί σε ένα ευρύτερο πλαίσιο, ανεξάρτητο από τις πολιτικές και συγκινησιακές πτυχές του θέματος, δηλαδή στο πλαίσιο της ευρωπαϊκής κουλτούρας, ή ακόμα και της παγκόσμιας[85].

Η πολιτιστική διαφοροποίηση μιας πόλης, όπως της Αθήνας για παράδειγμα - δημιουργημένης μέσα από την ιστορία - είναι το μεγαλύτερό της κεφάλαιο: μία ιστορική πόλη είναι εξ ορισμού το αποτέλεσμα διαφορετικών περιόδων και πολιτισμών. Κατά συνέπεια, η αξιοποίηση αυτής της διαφοροποίησης με τις κατάλληλες πολιτικές διατήρησης και αποκατάστασης, είναι ένα ουσιώδες στοιχείο της αστικής διαχείρισης. Αυτές οι πολιτικές πρέπει να καθορίζονται μαζί με τις τοπικές κοινότητες και να δίδονται κίνητρα στους πολίτες για μία από κοινού συμμετοχή.

[85] Βλ. www.soalinux.commune.firenze.it

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ-ΑΡΘΡΑ-ΟΜΙΛΙΕΣ-ΠΡΑΚΤΙΚΑ-ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- **Ντ.Κόνσολα,** «Η διεθνής προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής κληρονομιάς», Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα, 1995
- **Ντ.Κόνσολα,** «Πολιτιστική δραστηριότητα και κρατική πολιτική στην Ελλάδα – Η περιφερειακή διάσταση», Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1990
- **Δ.Βουδούρη,** «Η προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς στην προοπτική της Ενιαίας Ευρωπαϊκής Αγοράς», Εκδ.Παπαζήση, Αθήνα 1992
- **Δ.Βουδούρη**, «Κράτος και Μουσεία», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2003
- **Ηλ.Μπεριάτος**, «Νέες προσεγγίσεις στο σχεδιασμό και την πολιτική προστασία της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς», ΤΟΠΟΣ, Επιθεώρηση Χωρικής Ανάπτυξης, Σχεδιασμού και Περιβάλλοντος, Αθήνα, 2002, σελ.177-195
- **Maria S. Brouscaris**, «The monuments of the Acropolis», General Direction of Antiquities and Restoration, Athens, 1978
- **Γρηγ.Τσούνη**, «Γύρω από την Ακρόπολη», Εκδ. Explorer, Αθήνα, 2004
- **Ιστορία του Ελληνικού Έθνους**, τόμος Γ1, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα, 1972
- **Αλεξ. Θ. Φιλαδελφέα**, «Μνημεία Αθηνών», Εκδ. Σακελλάριος, Αθήνα, 1928
- **Ursula Knigge**, «Ο Κεραμεικός της Αθήνας», Γερμανική Αρχαιολογική Σχολή, Αθήνα, 1990
- Ενημερωτικές Ειδήσεις για την Αναστήλωση, τ.1^{ο}, Μάρτιος 2000. **Άρθρο** Μαρίας Ιωαννίδου, Δ/ντριας ΥΣΜΑ
- **Υπόμνημα** του ΥΠΠΟ για τα Μάρμαρα του Παρθενώνα στην Ειδική Επιτροπή σε θέματα Πολιτισμού, Τύπου και Αθλητισμού του Βρετανικού Κοινοβουλίου, Φεβρουάριος 2000
- ΟΑΝΜΑ (Οργανισμός Ανέγερσης Νέου Μουσείου Ακρόπολης), **Ανακοινώσεις**, Αθήνα, 2004

- **Ν. Παπαχρήστου**, «Η περίπτωση του Νέου Μουσείου της Ακρόπολης», άρθρο από τα Πρακτικά Συνεδρίου με τίτλο «Η πολιτιστική κληρονομιά και το Δίκαιο», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004
- **Άρθρο Α.Γιακουμακάτου**, «Το 'Κρυστάλλινο' Μουσείο της Ακρόπολης», ΤΟ ΒΗΜΑ, 29-6-2003
- **Άρθρο Μιχ.Κ.Αυγουστιανάκη**, «Νομοθετικό Πλαίσιο Προστασίας της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», Νομική Επιθεώρηση, τ.3, Αθήνα, 2001
- **Παν.Σκουρή-Ελ.Τροβά**, «Προστασία Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς», Εκδ.Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσ/κη, 2003
- **Γιάννας Καρύμπαλη-Τσιπτσίου**, «Τα Μνημεία και η Κατοχή τους», Εκδ. Σάκκουλα, Αθήνα, 2004
- **Άρθρο Μιχ.Αναστασόπουλου**, «Ο νέος νόμος για την προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της πολιτστικής κληρονομιάς-Επισκόπηση του Ν3028/02», Περιβάλλον & Δίκαιο, τεύχος 4^{ο}, Αθήνα, 2002
- **Πρακτικά** της ΡΝ΄ Συνεδρίασης της Βουλής, Περίοδος Β΄, Ομιλία του τ.Υπουργού Πολιτισμού, **Ευ. Βενιζέλου**, στη συζήτηση γύρω από το «Σχέδιο Νόμου για την Προστασία των αρχαιοτήτων και εν γένει της Πολιτιστικής Κληρονομιάς», 14-6-2002
- **Επ**ιχειρησιακό **Π**ρόγραμμα «Πολιτισμός 2000-2006», ΥΠΠΟ, Αθήνα, Μάρτιος 2000
- **Ομιλία** του τ.Υπ. Πολιτισμού, **Ευ. Βενιζέλου**, στην 5^{η} Επιστημονική Συνάντηση της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων και Οικισμών, Πρακτικά Συνάντησης, Αθήνα, 3/10/2003
- **Συνέντευξη Τύπο**υ του τ.Υπ.Πολιτισμού, **Ευ.Βενιζέλου**, με θέμα «Απολογισμός ΥΠΠΟ 2000-2003», Αθήνα, 14/1/2004
- **Πρακτικά** 5^{ης} Επιστημονικής Συνάντησης της Διεθνούς Επιτροπής Ιστορικών Πόλεων και Οικισμών, ΥΠΠΟ, Αθήνα, 3/10/2003
- **Πρακτικά** 1^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου με θέμα: ΄΄Τρωτότητα και κίνδυνοι της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του 20^{ου} αιώνα και μέτρα πρόληψης΄΄, Ρόδος, Απρίλιος 2002
- www.culture.gr www.soalinux.commune.firenze.it
- www.gastronomy-athens.com
- www.astynet.gr
- www.minenv.gr

- www.iospress.gr
- www.greece.org
- www.pepatt.gr
- www.culture.oanma.gr
- www.oke.gr